

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 11–12, NOIEMBRIE-DECEMBRIE 2021

Anul XXXI • 373–374

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

COORDONATOR

Acad. Răzvan THEODORESCU
Vicepreședinte al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Victor SPINEI
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Victor VOICU
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Eugen SIMION
Acad. Maria ZAHARESCU

SECTOR TEHNIC

Tehnoredactor
Dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

Responsabili de număr

Mihaela-Dora Necula
Andrei Milca
Narcis Zărnescu

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

Cuprins

NEAGOE BASARAB, VOIEVOD AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1512–1521)	
ÎPS Calinic, Contemporanii de spirit ai Sfântului Neagoe Basarab	6
Răzvan Theodorescu, Idee dinastică și arhitectură eclezială: posteritatea Curții de Argeș	11
Dan Zamfirescu, O oră astrală a vieții mele	14
DANTE ALIGHIERI – 700	
Ioan-Aurel Pop, Dante Alighieri – 700	17
ES Alfredo Maria Durante Mangoni, Dante în grafica românească. Marcel Chirnoagă și Mac Constantinescu	19
ATENUAREA EFECTELOR ÎNCĂLZIRII GLOBALE – OBIECTIV PRIMORDIAL	
Doru Cătălin Morariu, Nicolae Anastasiu, COP26 – Epilog: Pactul climatic – „Toamnă fierbinte la Glasgow”	22
CONVORBIRI	
Victor Voicu, Victor Voicu, medic farmacolog prin excelență	34
PREOCUPĂRI CONTEMPORANE	
Păun Ion Otiman, Vasile Goșa, Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România din Timișoara (1990–2005–2020)	37
Napoleon Pop, Valeriu Ioan-Franc, Monedele digitale ale băncilor centrale în concurență cu criptomonede?	53
Mircea Duțu, Starea excepțională și alerta ordinii de drept. Implicații juridice ale crizei sanitare generate de pandemia Covid-19 (I)	59
PAGINI DE FILOSOFIE	
Marin Aiftincă, Viziunea activistă despre cultură	64
CONFERINȚELE ACADEMIEI ROMÂNE	
Magda Stavinschi, Astronomia și cultura (I)	70

INSTITUTE ALE ACADEMIEI ROMÂNE	
Ilie Moise, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu la 65 de ani.	
Instituționalizarea cercetării etnologice	77
OPINII	
Nicolae Bud, Alexandru Nicolici, Munții noștri aur poartă (VIII)	82
EVOCARE	
Alexandru Porțeanu, La centenarul nașterii Regelui Mihai I al României	88
IN MEMORIAM	
Ioan Cuculescu, Marius Iosifescu (1936–2020)	91
Nicolae Popa, Ivan Singer (1929–2020)	93
Elena Solunca (1942–2021)	95
CRONICA VIETII ACADEMICE	96
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	98
GHID PENTRU AUTORI	101

**Neagoe Basarab, voievod al Țării Românești
(1512–1521)**

Contemporanii de spirit ai Sfântului Neagoe Basarab*

Înaltpreasfințitul Calinic
Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului

La aniversarea a 500 de ani de la mutarea la ceruri a Sfântului Voievod Neagoe Basarab, am considerat că a privi personalitatea domnitorului sfânt în lumina epocii sale este un act bine-venit, prin care ni se vor descoperi, pe deplin, calitățile sale.

La trecerea dintr-un secol în altul, aici fiind vorba despre secolele al XV-lea–al XVI-lea, în viața culturală a Europei de atunci se poate aminti sumar de întemeietorul literaturii ciagatai-turcă, ilustrată de poetul Ali Șir Newai (1441–1501); de poetul prozator Pietro Aretino (1492–1556), supranumit și *flagelul principilor*; de prozatorul Renașterii Matteo Bandello (1485–1561) care a influențat și pe William Shakespeare, precum și pe alți oameni de cultură din diferite secole.

Asemenea lui Neagoe Vodă Basarab, care a viețuit pe pământ 39 de ani, mulți dintre intelectualii vremii sale au trecut la Domnul de tineri: Francesco Berni, poetul renascentist italian, la doar 38 de ani, Rafael Sanzio, la 37 de ani, Ulrich von Hutten, la 35 de ani. Acesta din urmă

a fost un umanist german, apropiat ca timp de viațuire cu Sfântul Neagoe Vodă Basarab, precum și ca operă importantă în dialoguri polemice și lucrări ca: *Phalarismus* (1517), *Fortuna* (1519), *Febris* (1519), *Vadiscus* (1520), *Arminius* (1529).

Francesco Berni Rafael Sanzio Ulrich von Hutten

Alții au fost mai longevivi: Thomas Morus (1478–1535), Leonardo da Vinci (1452–1519), Michelangelo (1475–1564), Baldassare Castiglione (1478–1529), poet italian și om de arme.

Ali Șir Newai

Pagină din
„Divanul fermecat”

Pietro Aretino

Volum semnat
de Matteo Bandello

*Prelegere prezentată în cadrul sesiunii științifice „Neagoe Basarab – 500 de ani de la moarte”
(22 septembrie 2021, Amfiteatrul Ion Heliade Rădulescu al Bibliotecii Academiei Române)

Thomas Morus

Leonardo da Vinci

Michelangelo

Baldassare Castiglione

Un alt contemporan, am putea spune o frăție în cultură, a fost și Thomas Murner (1475–1537), care a scris și a publicat în perioada aceea: în 1512, *Exorcizarea nebunilor*, în 1512, *Breasla potlogarilor*, în 1515, *Pajiștea nerozilor*, în 1533, *Despre marele nebun luteran!*

O altă frățietate din domeniul culturii în epoca Renașterii este, de bună seamă, și cu Erasmus din Rotterdam (1466–1536) care tipărea, cu un an înainte de urcarea pe tron a lui Neagoe Vodă Basarab în Țara Românească, o celebră lucrare, *Laus Stultitiae (Elogiul nebuniei)*, în 1511), fiind dedicată lui Thomas Morus.

Amintim și de Niccolò Machiavelli (1469–1527), prozator și dramaturg italian, istoric și om politic, exponent de prestigiu al renașterii italiene. Opera lui principală, publicată în 1513, este *Il Principe*, reprezentând întâiul tratat de politică modernă din Italia.

Sfântul Neagoe Vodă Basarab a scris *Învățăturile lui Neagoe Vodă Basarab către fiul său Teodosie*, într-o manieră originală și cu vederi spirituale și duhovnicești, care în *Principele* lui Machiavelli lipsesc cu desăvârșire. Comparativ, specialiștii au arătat superioritatea primului tratat

de politică modernă de atunci, *Învățăturile lui Neagoe Vodă Basarab către fiul său Teodosie*. Ion D. Sandu sublinia că: „În aceeași vreme trăiește-n Apus Nicolae Machiavelli, secretarul Florenței, care scrie *Il Principe*, în care dă sfaturi prinților din vremea sa, cum să se poarte. Iată două cărți din aceeași epocă ce tratează același subiect și ce deosebire de abordare”.

Machiavelli ia ca model pe Cezar Borgia, omul fără morală și scrupule care-și urmărește cu sânge rece planurile, întrebuițând toate mijloacele Renașterii: *minciuna, violența, viclenia, otrava și cușitul*. Idealul lui Machiavelli este prințul Renașterii, liber în gândire și în acțiunile sale, pe când sfântul domnitor român, Neagoe Vodă Basarab, îndeamnă și recomandă pentru posteritate, credința în Dumnezeu, cultura patristică și evlavia isihastă, într-un limbaj de un lirism duhovnicesc, nemaîntâlnit până atunci.

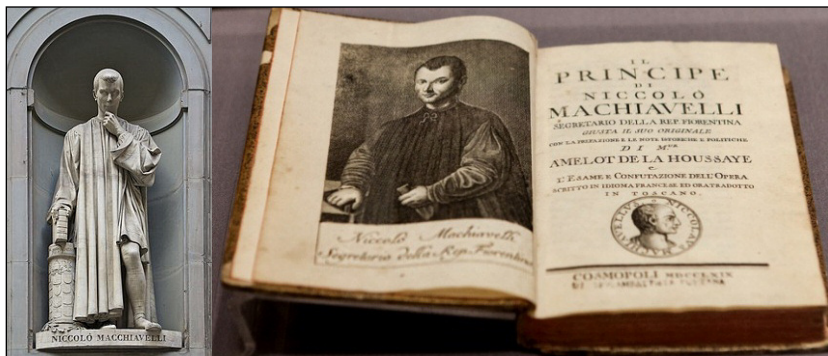
Două concepții diametral opuse stau față în față: *concepția bizantină*, care vede idealul în întruparea virtuților creștine, și *concepția Renașterii*, care prezintă un model de stăpânitor, omul Renașterii, care descătușat de obligațiile morale dă frâu liber pornirilor sale de dominație.

Thomas Murner

Erasmus din Rotterdam

Niccolò Machiavelli

Machiavelli creează un stil de principe pentru epoca sa, iar Neogoe Basarab, urmând tradiția bizantină și românească, depășește vremea sa, *creând un stil pentru toate epocile!*

Câtă superioritate în concepția domnului român și ce universale și eterne sunt *principiile morale pe care cei dintâi chemați să le întrupeze sunt conducătorii de popoare!* Neogoe dând cel dintâi exemplu prezentului și viitorului prin viața și domnia sa ca voievod al Țării Românești.

Tot contemporan cu Sfântul Neogoe a fost și Nicolaus Olahus (1493–1568), născut la Sibiu, român de viță veche, rudă cu Iancu de Hunedoara. Umanist, istoriograf și om politic de origine românească din Regatul Ungariei de pe atunci, avea să acceadă la cele mai înalte funcții politicești și bisericești: Episcop de Zagreb și Eger, prinț-primat al Ungariei și cancelar, guvernator al Ungariei și regent, Arhiepiscop de Esztergom (Strigonium). Se păstrează o scriere din anul 1535, care ne arată adevărul despre două dintre cele trei provincii: Moldova, Țara Românească și Transilvania, ca vrednici urmași ai dacilor istorici, semnându-se și Nicolai Olahi, adică Nicolae Românul.

În astfel de context istoric, parfum literar și dibăcie politică, se preumbla prin dumbrăvile Grădinii Maicii Domnului Sfântul Neogoe Vodă Basarab, care, cu nimic mai prejos decât contemporanii săi din Răsărit și Apus, a împletit în celebra sa *Carte de Învățătură* înțelepciunea duhovnicească, brodată pe spectrul social politic al vremii sale, cu o valabilitate perenă și cu izvor de echilibru și demnitate, plină de identitate ortodoxă românească.

Neogoe Basarab era în văzduhul unei tradiții și adoptă un stil literar prezent în cultura timpului său. Putem, așadar, identifica puncte comune cu operele Occidentului. Din cultura bizantină,

– *Reprezentare a lui Neogoe Basarab și a lui Teodosie, pe icoană de la Mănăstirea Dionisiu, Sfântul Munte Athos*

– *Filă din manuscrisul slavon al „Învățăturilor lui Neogoe Basarab către fiul său Teodosie”*

putem vorbi despre *Învățăturile Împăratului Vasile Macedoneanul, către fiul său, Leon* (secolul al IX-lea), *De administrando imperio*, a lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul, *Sfaturi pentru educarea unui principe*, scrisă de Manuel al II-lea (1391–1425) pentru fiul său, viitorul împărat Ioan al VIII-lea Paleologul.

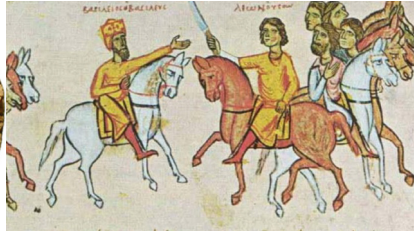
Poate că este bine să amintim în acest context și de un alt contemporan, mai apropiat de anul nașterii domnitorului basarab: Martin Luther (1483–1546) teologul, scriitorul și reformatorul religios, care a contribuit la crearea limbii literare

*Nicolaus Olahus
Eger*

Monedă
cu reprezentarea
Împăratului

Filă din „Învățăturile Împăratului
Vasile Macedoneanul,
către fiul său, Leon”

Martin Luther

Împăratul și mama sa, Zoe,
reprezentare pe o monedă a vremii

– Constantin al VII-lea Porfirogenetul
– Manuel al II-lea Paleologul

Basilica San Pietro din Roma

germane, deschizând o epocă nouă a literaturii moderne.

Putem face o legătură între Sfântul Neagoe Vodă Basarab și reformatorul Martin Luther, prin anul 1517, an în care, la Curtea de Argeș, se sfințea Catedrala ctitorită de Sfântul Neagoe Basarab, marele domn cărturar și isihast al Țării Românești, pe când la Wittenberg, în același an, se afixau cele 95 de teze care au dus la ruperea de Biserica Romano-Catolică și au pus bazele protestantismului în lumea occidentală.

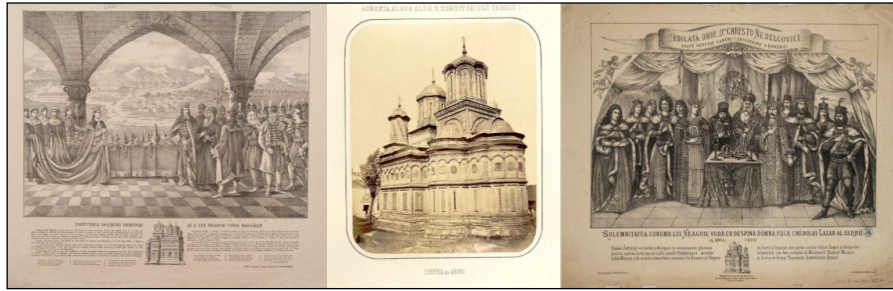
Cum s-ar putea spune, Martin Luther combătea folosirea indulgențelor pentru sprijinirea edificării Catedralei Sfântul Petru din Roma, una dintre pricinile care au dus și la plecarea din Biserica Apuseană; în timp ce în Răsărit,

la Argeș, se sfințea, din jertfa poporului drept credincios, a Sfântului Neagoe Vodă Basarab și a familiei sale, Catedrala care zâmbește în razele pline de har ale Duhului Sfânt până în zilele noastre.

În Răsăritul Ortodox era o zi de bucurie duhovnicească! În Apusul Catolic, o zi de durere sfâșietoare, izvorătoare de mari nenorociri în istoria creștinătății! Așa se întâmplă, în istorie,

când în viața aceasta acordăm cinste mai mult materiei decât spiritului! Cumpănirea în toate este zidirea pe temelia înțelepciunii, a iubirii de Dumnezeu și de semenii noștri.

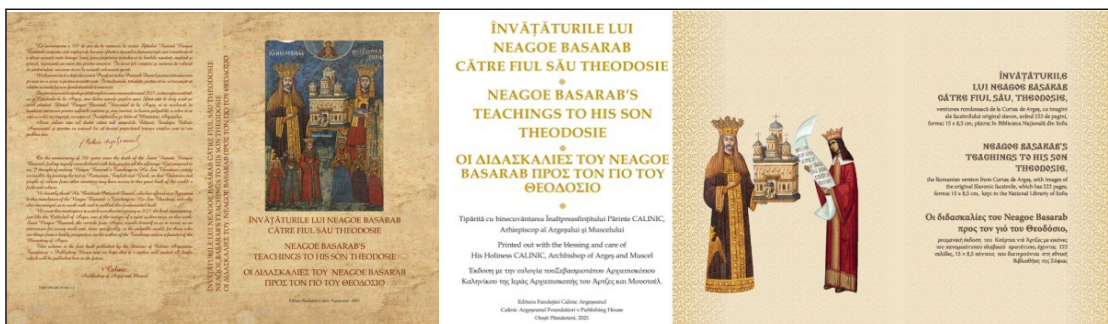
Se cuvine, pe scurt, să ne aducem aminte și despre contemporanii răsăriteni ai Sfântului Neagoe Vodă Basarab, contemporani care au temeluit la formarea sa cărturărească, diplomatică, socială și religioasă, cu deosebire. Dintre aceștia îi reamintim pe Nifon al II-lea, Patriarhul învățat al Constantinopolului, care a fost părintele său duhovnicesc și marele îndrumător în cultura și practica efectivă a isihasmului athonit. Ce unică întâlnire, sub razele binefăcătoare și sfințitoare ale Duhului Sfânt! În aceeași epocă au viețuit și Gavriil, Protul Sfântului Munte Athos, personaj

hăruit cu harismă scriitoricească, de pe urma căruia ne-au rămas mărturii unice în *Istoria Universală* și, mai ales, ale culturii neamului românesc, cel mult binecuvântat, Manuil din Corint, Maxim Brancovici, despot și mitropolit al Țării Românești. Sfântul Voievod Neogoe I-a protejat și l-a sprijinit pe ieromonahul Macarie, cu care a lucrat la tipărirea primelor cărți de cult în limba de cancelarie a Țării Românești. Marele domnitor al păcii a ținut piept puhoiului otoman nu prin arme, ci prin cultură, diplomație și pungi de aur pentru Întreg Orientul, fiind și ctitor a „Toată Sfetagora” (Sfântul Munte Athos).

Sfântul Domnitor al Țării Românești Neogoe Vodă Basarab, la 500 de ani de la începutul călătoriei spre lumea eternă, este astăzi și aici, în Altarul Științei și Culturii Academiei Române, privind cu bucurie pe urmașii săi, care-și amintesc de vremea lucrării sale, în trecerea atât de scurtă prin frumusețea acestei lumi văzute!

Se cuvine, cu adevărat, să avem și să citim *Învățăturile lui Neogoe Vodă Basarab către fiul său Teodosie*, și către fiii săi, printre care suntem și noi. De aceea s-a găsit cu cale ca la o jumătate de mileniu de la plecarea Sfântului domnitor Basarab din frumusețea lumii văzute

După 59 de ani de la căderea catastrofală a Imperiului bizantin, Neogoe Vodă Basarab avea să ajungă, prin grația lui Dumnezeu, Domn al Țării Românești. Rănile nenorocirii se vindeau cu greu. La tămăduirea lor avea să sprijine sfântul domnitor prin văzduhul păcii, culturii și zidirii de altare, lumini prin întunericul lumii de atunci și de astăzi.

spre pridvoarele lumii nevăzute, să se tipărească *Învățăturile* sale, în limbile română, engleză și greacă veche, cu sprijinul financiar al Guvernului României, ca un omagiu, Sfântului Domnitor.

Sfinte Neogoe Vodă Basarab, te rugăm, veghează asupra noastră!

Idee dinastică și arhitectură eclezială: posteritatea Curții de Argeș*

Acad. Răzvan Theodorescu
Vicepreședinte al Academiei Române

Există în istoriografia tradițională a veacurilor medievale ale Țării Românești o lectură a evenimentelor politice prin prisma rivalității celor două ramuri ale dinastiei domnitoare a Basarabilor – știute și dincolo de hotarele muntene și oltene, comparabile cu branșe suverane contemporane de pe alte meleaguri –, cea a Drăculeșilor și cea a Dăneștilor.

Voi adăuga de îndată că fiecare ramură și-a construit propria ctitorie eclezială ce devenea – fapt esențial în tumultul epocii – o necropolă dinastică. Primul caz, limpede știut – după domneștile locuri de îngropăciune de la Câmpulung, Argeș și Cozia –, este cea a descendenților lui Vlad Dracul în cea de a doua biserică de la Dealu ridicată între 1499 și 1501, cea mai importantă necropolă voievodală a veacului al 16-lea la sud de Carpați, ctitor fiind Radu cel Mare, fiul lui Vlad Călugărul, fiu, la rândul său, al lui Vlad Dracul.

La Dealu, în pronaos, în buna tradiție de la Cozia, erau astrucați alți Drăculești, Vlad cel Tânăr în 1512, fiu nelegitim al ctitorului Radu Bădică în 1524, nepotul său de frate Vlad Înecatul în 1532, Pătrașcu cel Bun nepotul său drept în 1557. Și tot la Dealu și tot în pronaos era adus capul fiului nelegitim și postum al lui Pătrașcu vodă, Mihai Viteazul – un Drăculesc târziu coborât la a patra generație din Radu cel Mare și la a șaptea din Mircea cel Bătrân, adus în

Acad. Răzvan Theodorescu

necropola târgovișteană de Turturea postelnicul din Glina și așezat, în 1603, sub o lespede de Radu Buzescu.

După necropola drăculească de la Dealu a fost rândul rivalilor Dănești – coborâtori din Dan I, fratele lui Mircea cel Bătrân, din Dan al II-lea, din Basarab Laiotă și din Basarab Țepeluș – de a ivi propria lor necropolă, iar faptul s-a realizat în 1517, prin construcția principalului sanctuar din Mănăstirea Curtea de Argeș, o continuare stilistică a Dealului, la câțiva ani distanță. Această a cincea necropolă de la miazăzi de munți era datorată

**Prelegere prezentată în cadrul sesiunii științifice „Neagoe Basarab – 500 de ani de la moarte” (22 septembrie 2021, Amfiteatrul Ion Heliade Rădulescu al Bibliotecii Academiei Române)*

evlaviei, dar și gândirii dinastice a celui ce a fost fiul nelegitim al lui Basarab cel Tânăr Țepeluș, crescut în sânul familiei de mari boieri a Craioveștilor, Neagoe Basarab cel de la care prenumele istoric avea să se transforme în nume de familie.

Era cel care în prima pisanie a bisericii argeșene își arăta – într-o tonalitate vecină cu textul faimoaselor *Învățăături* – legătura cu toți înaintașii ctitori de lăcașuri: „Cu dorință și osârdie am poftit către sfintele și dumnezeieștile biserici a le zidi și a le înălța și a le înfrumuseța, cum le-au făcut și le-au înălțat și înfrumusețat sfânt răposații noștri moși și strămoși și s-au făcut ctitori, cinstite biserici au ridicat și au înfrumusețat”.

La Argeș, în nartexul devenit „mausoleu al noilor Basarabi” prin crearea unui nou spațiu liturgic mărginit de icoane – așa cum strălucit a demonstrat-o, acum 54 de ani, neuitatul meu magistru și mai vârstnic prieten Emil Lăzărescu – și-a aflat mormântul, în 1521, marele ctitor pe care îl comemorăm astăzi, ca și soția sa de neam despotal sârbesc, Despina Milița, fiicele sale Stana – soția moldoveanului Ștefăniță vodă – și Anghelina sau fiii Ioan și Petru, ca și ginerele său Radu de la Afumați, cel cu lespedea funerară plină de mențiuni istorice, care, deși fiu al ctitorului de la Dealu din ramura Drăculeștilor, a fost așezat, după asasinarea sa, în 1529, în ctitoria socrului său princiar descendent al Dăneștilor. Acest detaliu, ca și faptul că Neagoe vodă se dorise, în 1514, continuator al unor lucrări la Dealu, ne indică o probabilă diminuare a vechilor rivalități feudale a celor două ramuri basarabești în preajma stingerii uneia dintre ele, aceea dănească a lui Neagoe Basarab.

Am putut demonstra, cred, cu ceva timp în urmă că modelul bisericii monastice de la Argeș – cu pronaosul lărgit pentru a primi mormintele neamului domnesc care se înfiripa cu fiecare nouă domnie, într-o statalitate precară dar fundamentală pentru trecutul nostru – a fost adoptat timp de 200 de ani, aproape neschimbat, de domni și arhitecți ale căror gânduri le putem bănuși în

limitele generoase ale ipotezei, chiar și în absența unor trimiteri directe la ctitoria neagoeană.

Primii, ce par a se fi inspirat din aceasta, au fost așa-numiții Mihnești, urmași ai Drăculeștilor care ridică în noua reședință domnească de la București (și acesta un soi de fief drăculesc) biserica mănăstirii Sf. Troiță, devenită a șasea necropolă princiară munteană, ctitoria lui Alexandru al II-lea Mircea – nepot de fiu al lui Mihnea cel Rău – și a urmașului acestuia, Radu Mihnea (care a dat noul nume al lavrei, „Radu vodă”).

Va fi urmată pe o altă colină bucureșteană, „dealul podgorenilor”, de biserica lui Constantin vodă Șerban, fiu nelegitim al lui Radu Șerban care era descendent al Craioveștilor, rudă cu Neagoe vodă –, lăcașul amintind frapant de Curtea de Argeș, ne spune Paul din Alep – devenită, înainte de 1668, noua mitropolie munteană cu un vast pronaos plin cu morminte.

Pe o a treia colină, biserica mănăstirii Cotroceni, cu același pronaos dezvoltat, era ridicată în 1679, de Șerban Cantacuzino – nepot al lui Constantin Șerban la a cărui ctitorie fusese ispravnic ca boier – nartexul primind trupurile altor membri ai acestui neam de arhonți ce tindea să devină o dinastie – frații domnești aga Matei, spătarul Iordache și alții. Mai mult, acest Cantacuzin cu năzuințe imperiale este cel care, în 1682, i-a trimis la Curtea de Argeș pe „boiarinul” Dona Pepano și pe „nemișul” moldav Gligorie Cornescu spre a restaura biserica lui Neagoe, acțiune aproape modernă de „arheologie” cu substrat ideologic. Era un manifest – primul în vechea noastră cultură – întru respectarea, invocată de pisania pusă la intrarea în lăcaș, a trudei înaintașilor de felul lui Neagoe voievod, care era pentru Șerban voievod „despre mumă strămoșul domniei mele” – aluzie la legătura Radu Șerban – Constantin Șerban –, filiația genealogică fiind lîmpede dublată de filiația arhitectonică.

Nepotul de soră al Cantacuzinului domnesc, Constantin Brâncoveanu, descendent din Neagoe Basarab la a șaptea generație prin Radu din Brâncoveni și Vâlsan din Caracal, doritor de a-și

întemeia și el o dinastie, va fi gândit spațiul catolicului de la Hurezi ca o necropolă de tipul Curții de Argeș, cu pronaosul unde era zugrăvită „dunga cea mare și blagorodnă a neamului său” în care figura și Neagoe, lucru împiedicat de sângeroasa dramă din august 1714; dar tot un lăcaș aflat în succesiunea arhitectonică argeșeană, biserica Sf. Gheorghe Nou din București i-a fost merit „prințului aurului” ca mormânt tăinuit.

Încheierea tipologiei noastre o făcea, între 1716 și 1722, dispăruta biserică a mănăstirii Văcărești, a primului fanariot Nicolae Mavrocordat care prin tată și indirect cobora din Radu

Mihnea, iar prin mamă din ultimii Bogdănești, unind simbolic, la sfârșitul lor istoric cele două dinastii românești.

În unele detalii ale pronaosului de la Văcărești găsim, din vechea reședință basarabească a Argeșului, deopotrivă sugestii ale bisericii lui Neagoe Basarab și ale bisericii Sf. Nicolae Domnesc, necropola voievozilor care au deschis în Țara Românească o istorie medievală pe care Mavrocordații, la aproape patru secole distanță, o încheiau la rândul lor. O istorie în care ctitoria neagoeană a fost o prezență artistică investită, pas cu pas, cu înțelegeri politice.

O oră astrală a vieții mele*

*Dan Zamfirescu***

Permiteți-mi să-mi exprim profunda recunoștință față de Academia Română de astăzi, față de distincții și conducători, personalități ilustre, pentru faptul de a șterge din Analele instituției episodul penibil al respingerii de la Premiile Academiei, ediția din 1970, din *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, alcătuită de Florica Moisil, Gheorghe Mihăilă și subsemnatul, fără îndoială pentru motivul nemărturisit că era consacrată celei mai profunde cărți a neamului românesc.

După o seamă de momente memorabile ce au acreditat statutul excepțional al domnului Țării Românești Neagoe Basarab în istoria românilor și a părții din continentul european pe care l-a desfășurat, precum și a scrierii sale, evenimente care au debutat în 1971 la Curtea de Argeș cu o săptămână întregă consacrată lui și au culminat în 2008 cu hotărârea canonizării sale de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, comemorarea de astăzi a Academiei Române, la împlinirea unei jumătăți de mileniu de la urcarea sa în ceata sfinților, înseamnă recunoașterea acestui statut de către cea mai înaltă autoritate științifică a țării noastre. Nu pot decât să mulțumesc proriei și dumneavoastră că la cei 87 de ani ai mei și exact 60 de când mi-am asumat strădania pentru Neagoe Basarab *Învățăturile* sale prin comunicarea prezentată la 15 iunie 1961 la Asociația Slaviștilor în sala de ședințe de la Palatul Șuțu din București, îmi este dat să trăiesc această oră astrală a vieții mele.

Prof. univ. dr. Dan Zamfirescu

Neagoe Basarab a lăsat moștenire acum o jumătate de mileniu cea mai impunătoare ctitorie creștină de pe pământul românesc și din întreg spațiul sud-est european, de pe care Sfânta Sofie Bizantină fusese transformată întâia oară în moschee, după ce Mahomed al II-lea Cuceritorul intrase călare în mai 1453. Domnul Țării Românești dorise, și prin ceremonia memorabilă a sfințirii sale din 15 august 1517, să ofere alor săi și Creștinătății Ortodoxe, ajunse sub stăpânirea Semilunii, un reper în locul celui dispărut din Bizanț devenit Istanbul. Și a reușit după cum recunosc mărturiile vremii și ale secolelor care au urmat.

**Prelegere prezentată în cadrul sesiunii științifice „Neagoe Basarab – 500 de ani de la moarte” (22 septembrie 2021, Amfiteatrul Ion Heliade Rădulescu al Bibliotecii Academiei Române)*

***Profesor universitar dr., istoric*

Această moștenire s-a adăugat celei a lui Ștefan cel Mare, precum și a urmașilor lui, a generat conștiința locului și rolului românilor în istoria și civilizația Europei „de la Atlantic la Urali”. Datorită operei scrise pentru fiul său Teodosie și pentru toți urmașii săi, noi putem, astăzi, să evaluăm mai precis locul nostru în cultura universală, fără trufie, dar și fără un complex de inferioritate, când o așezăm alături de celebrele creații similare, strict contemporane, ale lui Erasmus de Rotterdam și Niccolò Machiavelli, aparținând miracolului Renașterii apusene. Disponem în prezent de excelente versiuni românești din aceste creații celebre, așa încât un demers comparativ a devenit posibil pentru oricine și lui îi servește și îi devine chiar îndemn prima ediție patronată de Academia Română prin academicianul Eugen Simion, realizată de mine și cu concursul profesoarei Ileana Mihăilă și al cercetătorului științific Mihail-George Hâncu, ediție apărută acum câteva luni.

După cum m-a informat acad. Eugen Simion, această ediție a avut ca urmare imediată hotărârea unei eminente profesoare din Statele Unite de a se angaja în traducerea *Învățăturilor lui Neagoe Basarab* în cea mai uzitată și prestigioasă limbă de pe glob. După ce Manuil din Corint a transpus,

chiar în epoca lui, partea a doua în greaca bizantină, a doua limbă universală de atunci a Răsăritului european.

Suntem de aceea îndreptățiți să vedem în actul de astăzi al Academiei Române, în care culminează prețuirea arătată de poporul român unuia dintre cei mai mari conducători și creatori ai săi, un semn prevestitor că destinul amintirii sale va străbate și cealaltă jumătate de mileniu. *Et ultra!*

Dar cea mai mare însemnătate a creației lui Neagoe Basarab care a avut soarta unui traducător congenial, rămas anonim, din slavona în care a fost scrisă în cea mai desăvârșită limbă română alături de a cărții Mitropolitului Varlaam al Moldovei este, fără îndoială, capacitatea ei de a fi oglinda deplină și fidelă a identității românești. În ea ne recunoaștem pentru prima oară dimensiunile ființei noastre de la comuniunea cu transcendența la tăria și înțelepciunea cu care am înfruntat împrejurările și provocările istoriei și la acea *omnie* specific românească, prin însuși termenul folosit pentru desemnarea ei.

Omagiul adus autorului este de aceea un gest cu profunde implicații în actualitate. Prin el, Academia Română de astăzi își demonstrează, încă o dată, redobândirea propriei identități.

Dante Alighieri (1265–1321)

Marcel Gimnoga, Dante (detaliu)

Dante Alighieri – 700*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

La șapte secole de la marea sa trecere și de la terminarea (în 1321) „Comediei”, botezate de Giovanni Boccaccio, pentru veșnicie, *La Divina Commedia*, florentinul Dante Alighieri (1265–1321) – supranumit *Summo Poeta* (*Poetul cel mai mare*) – continuă să trăiască. Abia după moarte a început pentru el viața perenă.

În urmă cu puține zile, am avut aici, la Academie, vernisajul unei expoziții închinată memoriei lui Dante Alighieri. Astăzi deschidem colocviul internațional, organizat de Muzeul Național al Literaturii Române, Academia Română, Biblioteca Academiei, cu sprijinul Institutului Cultural Român. Colocviul se înscrie într-un ciclu mai larg de manifestări la care s-au alăturat și Romfilatelia împreună cu Teatrul Nottara.

Se va vorbi aici, prin strădania unor renumiți specialiști despre primul mare poet al Europei, despre mesajul lăsat de el culturii europene, aflate astăzi sub asaltul „corectitudinii politice”; despre actualitatea lui Dante, aflat departe de a sta îngropat în colbul vechilor file de pergament; despre empatie în *Divina Commedia*, o operă în care asprimea poetului este compensată pe alocuri de indulgență, de emoție sinceră și chiar de glori ficarea valorilor; despre receptarea elogioasă și critică a lui Dante de-a lungul secolelor; despre morală nonmoralistică a scriitorului; despre viața lui Botticelli asupra Infernului dantesc; în

fine, despre traduceri ale operelor lui Dante în românește. Munca aceasta de traducere, începută acum circa un secol și jumătate (Maria P. Chițu, „Infernul”, 1883; Nicu Gane, „Infernul”, 1906), a dat, de la George Coșbuc până la Cristian Bădiliță, variante românești memorabile, încât, în aproape fiecare dintre cele reprezentative, „poezia curge limpede și strălucitoare, pe albiile firești ale cuvântului românesc, ca printr-o natură pură și însoțită” (Ion Negoitescu).

Iată primele trei terține din cântul introductiv al „Infernului”, scris în versuri endecasilabice (în traducerea lui Răzvan Codrescu):

„Pe calea vieții-ajuns la jumătate,/ mă regăsi
într-o pădure-obscură,/ căci drumul drept lăsasem
a-l străbate// Nu-i lesne, vai, a spune-n ce măsură/
era de cruntă, deasă și-ncălcită,/ că și-azi tresar
când gândul ei mă fură!// Cu prea puțin e moartea
mai cumplită;/ dar până-a spune cum am dat de
bine,/ voi depăna pățită cu pățită.”

În aceste două zile, ne vom împărtăși împreună cu Dante din universul fanteziei cosmologice medievale, asezonate cu ecourile modernității timpurii, anunțate de Renaștere și chiar de unele curente postrenascentiste. Pe alocuri, universul dantesc prefigurează romanticismul. Vom fi alături de Paolo Malatesta și de Francesca da Rimini, cea care lovește o coardă sensibilă în interiorul lui Dante, încât poetul își

*Cuvânt rostit în deschiderea colocviului internațional „Dante – 700”
(9 septembrie 2021, Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu”, Biblioteca Academiei Române)

pierde cunoștința pentru o clipă. Ne vom pierde și noi contactul cu o parte din această lume contemporană, dezorientată și iconoclastă, revenind la valori nemuritoare, cum este *Summo Poeta*.

Îi salut cu drag pe toți participanții și le doresc să se bucure de bună ospetie invitaților italieni, Bruno Mazzoni, Marco Grimaldi, Filippo La Porta și alora, tuturor celor care vor fi, chiar și numai cu gândul, alături de noi. Lumea culturală italiană este prezentă în România și în Țările Române de secole bune, iar centrele culturale,

bibliotecile de italianistică, catedrele și departamentele de limba și literatura italiană de la cele trei mari universități și de la altele sunt mărturii ale acestei prezențe.

Mesajul lui Dante se potrivește sufletului omenesc din orice timp. Contemporanul nostru, actorul Roberto Benigni, traversează Italia din când în când și recită cânturi din Dante nu numai în săli de spectacole pline, ci în piețe imense cu mii de oameni. După șapte secole de la marea sa trecere, Dante este împreună cu noi, în sufletele noastre și ne arată calea.

Dante în grafica românească.

Marcel Chirnoagă și Mac Constantinescu*

ES Alfredo Maria Durante Mangoni

Ambasadorul Italiei în România

Este pentru mine o onoare și o plăcere să mă aflu astăzi la Biblioteca Academiei Române pentru a omagia doi mari artiști români, cu ocazia împlinirii a 700 de ani de la dispariția lui Dante Alighieri, eveniment celebrat în întreaga lume, pe parcursul acestui an. Mulțumesc organizatorilor pentru invitație, directorului Muzeului Literaturii Române și salut această deosebită inițiativă.

Cunoaștem cu toții importanța pe care opera lui Dante o are în literatura italiană și în cea universală. Dante este un autor profund popular, înrădăcinat în conștiința italienilor. Începând cu 25 martie 2021 – zi presupusă ca fiind aniversarea lui Dante –, sub impulsul Ministerului Afacerilor Externe și al Ministerului Patrimoniului și Activităților Culturale, respectiv prin decizia oficială a Guvernului italian, am sărbătorit pentru prima dată așa-numitul Dantedi (Ziua lui Dante). În Italia și în întreaga lume, în școli și instituții culturale, prin rețeaua Ambasadelor și a Institutelor Culturale Italiene există inițiative pentru a celebra figura *Poetului Suprem* și a-i răspândi opera.

Un mare specialist în opera dantescă ce ne-a părăsit anul trecut, profesorul Marco Santagata de la Universitatea din Pisa, remarca faptul că *Divina Comedie* este mai mult celebrată decât citită. Aceasta rămâne totuși profund actuală, reprezentând o autentică mare frescă a sufletului uman și o genială enciclopedie a cunoștințelor din epoca medievală.

Cât reușesc să ne transmită nouă, oamenilor contemporani, Dante și opera sa?

Foarte mult, cred. În digresiunea sa asupra sufletului uman de la aspectele sale cele mai mărunte, dar și profund umane, la cele vrednice de ispășire (în Purgatoriu), la cele demne de beatitudine (în Paradis), Dante exprimă o unică certitudine deplină: că totul este guvernat de iubire. Iubirea ocrotește viața și întreaga natură („iubirea care mișcă sori și stele”). Omul și lumea lui – pare să ne spună el, nouă, oamenilor de astăzi –, sunt salvați numai dacă ne redescoperim dimensiunea politică și angajamentul civil de a ne proteja unii pe alții și natura care ne adăpostește și ne hrănește. Nu ne vom salva urmărind orbește să obținem putere și bani, alimentând individualismul, separările și conflictele, ci prin conștientizarea binelui comun, a simțului *polis*-ului, a guvernării înțelepte asupra oamenilor și a resurselor, redescoperind armonia cu ceilalți și cu lumea care ne găzduiește. Câtă modernitate și universalitate în acest discurs!

Fiind o enciclopedie a cunoașterii, *Comedia* are rolul de a informa și de a educa. Dar ne mai spune și faptul că fără o privire artistică sau poetică asupra realității, nu există izbăvire pentru om. În acest sens, *Comedia* este și cartea care solicită în cea mai mare măsură contribuția artistului, a celui care reușește să traducă metafore în imagini vii, grație imaginației sale plastice și artistice, pentru a elabora diferite modalități de a povesti și de a reprezenta realitatea. În calitate de cititori ai *Divinei Comedii* ar trebui să avem aceleași abilități imaginative ca Dante, dar nu toată lumea reușește acest lucru. Însuși artistul

*Discurs rostit la colocviul internațional „Dante – 700”
(9 septembrie 2021, Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu”, Biblioteca Academiei Române)

vine în ajutorul nostru, traducând lumea dantescă în imagini. În acest sens, ilustrațiile care au fost redată de artiști de-a lungul secolelor completează narațiunea scrisă, punând în lumină sugestia cuvintelor nerostite.

Prin urmare, *Divina Comedie* a fost și va fi întotdeauna o sursă de inspirație pentru artiștii din toate colțurile lumii, pentru scriitori, muzicieni, ilustratori și creatori de benzi desenate, regizori de film și teatru și pentru orice persoană în măsură să recreeze lumea dantescă, modelând materia și poezia pentru cititori din orice țară.

Privind ilustrațiile *Divinei Comedii*, realizate în trecut, noi, italienii, ne gândim imediat la Sandro Botticelli cu a sa *Hartă a Infernului*, care a rămas în memoria colectivă. Ar trebui să mai amintim apoi de operele lui William Blake și Francesco Scaramuzza, Amos Nattini și, mai ales, de Gustav Dorè, pentru a ajunge apoi la Salvador Dali.

Despre unii dintre aceștia s-a spus că nu au fost suficient de „dramatici” în viziunea lor dantescă. Și în acest context, România se remarcă prin lucrările a doi mai artiști a căror operă a fost influențată de *Divina Comedie*: Marcel Chirnoagă și Mac Constantinescu.

Despre Marcel Chirnoagă, matematician, știm că a fost unul dintre cei mai îndrăgiți artiști plastici români apreciați și în Italia, în special în regiunea Veneto. Iar dragostea și prețuirea sa pentru Italia s-a concretizat și în donația pe care artistul a făcut-o Muzeului de Artă Medievală și Modernă de la Padova.

În anul 1999, cu ocazia manifestării intitulate „Dante în România”, maestrului Marcel Chirnoagă i s-a decernat, la Ravenna, „Medalia de aur” pentru cele 21 de gravuri ce ilustrează „Infernul” lui Dante.

Artistul a avut numeroase expoziții personale în Italia și în străinătate, iar în anii 1980–1990 și Institutul Italian de Cultură din București a avut onoarea de a găzdui câteva dintre aceste expoziții.

Un alt artist român pe care îl omagiem astăzi este Mac Constantinescu. Acesta a fost bursier al Școlii Române din Roma între anii 1932–1933 și a predat la Facultatea de Arhitectură și la cea de Belle Arte din București.

A ilustrat cu gravuri versiunea în limba română a *Divinei Comedii*, tradusă în proză de Alexandru Marcu, și apărută la Editura Scrisul Românesc din Craiova în trei etape: „Infernul” în anul 1932, „Purgatoriul” în 1933 și „Paradisul” în 1934.

Geniul lui Dante continuă să atragă chiar și un public tânăr, foarte tânăr, datorită edițiilor ilustrate ale *Comediei* destinate copiilor. Am fost încântat, în primele mele zile în București, să zăresc într-o cunoscută librărie din centru, lângă locuința mea, afișele a două publicații noi care se inspiră din opera lui Dante.

Dante continuă să-i inspire astăzi chiar și pe cei mai tineri artiști care știu să ofere noi chei de lectură interpretative și să utilizeze noi tehnologii audiovizuale și multimedia, permițându-ne astfel să ne cufundăm în întâmplările de natură umană și socială ale protagoniștilor *Comediei*. Nu întâmplător, anul acesta, Ministerul nostru al Afacerilor Externe a promovat expoziția *Dante hipermodern*, dedicată ilustrațiilor inspirate din Dante pe plan mondial, din 1983 (o mie nouă sute optzeci și trei) până astăzi. O călătorie – al cărei curator este istoricul de artă Giorgio Bacci de la Universitatea din Florența –, cu reinterpretări ale lui Dante ce pornesc de la Tom Phillips și ale sale note pop, până la opera încă deschisă a lui Mimmo Paladino, trecând prin Monika Beisner, Emiliano Ponzi sau stilul fantasy al lui Paolo Barbieri.

În concluzie, sunt convins că noi toți, italieni sau nu, îl putem cunoaște pe acel geniu și ambasador italian la cel mai înalt nivel care a fost și continuă să fie și astăzi Dante Alighieri.

Dați-mi voie așadar să vă urez o continuă și bogată activitate artistică și creativă inspirată de Dante și, dar mai ales în România, în speranța unei colaborări fructuoase cu Ambasada Italiei, cu Institutul Italian de Cultură și cu diferitele manifestări ale prezenței italiene pe teritoriul românesc.

Le mulțumesc încă o dată organizatorilor care au făcut posibilă realizarea acestui eveniment și tuturor celor prezenți pentru atenția acordată.

COP26 – Epilog: Pactul climatic – „Toamnă fierbinte la Glasgow”

*Doru Cătălin Morariu**
Acad. Nicolae Anastasiu

Motivație

Conferința Părților cu numărul 26 (COP26) s-a încheiat la Glasgow, în ceas târziu de noapte scoțiană, pe 13 noiembrie 2021, cu mai bine de 24 de ore întârziere.

Conferința a fost organizată de ONU, cu participarea a 197 țări. Ea a avut loc la șase ani de la Conferința de la Paris (COP21–2015) și după aproape doi ani de la Conferința de la Madrid (COP25–2019), eșuată în furtuna pandemiei COVID19.

Organizația Națiunilor Unite a urmărit constant starea mediului înconjurător, a resurselor naturale – ale solului și subsolului –, a conservării ecosistemelor și a habitatelor naturale, pe fondul stării de sănătate a populației de pe întregul glob. La Kyoto, Japonia, în anul 1997, Conferința Părților (COP3) a lansat Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite asupra schimbărilor climatice (CCONUSC) și s-a deschis, astfel, cadrul oficial pentru identificarea cauzelor care stau la baza schimbărilor climatice, a procesului de încălzire globală și a rolului pe care activitățile antropice îl au în acest proces.

Fiecare dintre întâlnirile anuale COP are propria sa personalitate ce îi imprimă un ritm specific de desfășurare.

La Paris, COP21 a fost tumultuos și cu sofisticări diplomatice, culminând cu încheierea, în ultimul moment, a acordului. La Madrid, în 2019, COP25 a fost mai apatic prin lipsa sa de impuls și concentrarea, aproape obsesivă, pe o problemă des-
tul de tehnică legată de cadrul general de aplicare a

piețelor internaționale de comercializare a emisiilor de gaze cu efect de seră (GES).

La Glasgow, COP26 a fost ca un puzzle copleșitor, cu peste 1000 de piese, pentru a cărui perfectă asamblare au fost necesare precizia și eficiența organizatorilor, dar și o cavalcadă de eforturi diplomatice pentru a menține „atenția principalilor jucători la armonizarea pieselor”. Cu toate acestea, unii jucători au încercat să schimbe regulile jocului, substituind piese originale fundamentale cu unele aparținând unui joc alternativ, mai puțin ambițios.

Acordul de la Paris, încheiat în anul 2015 la COP21, a venit ca un *ultimatum*, într-un consens al participanților (196 de state și 175 de semnatari), prin care s-a convenit că:

– *încălzirea globală trebuie să fie limitată la mai puțin de 2°C și, chiar, până la 1,5°C, față de nivelul din perioada preindustrială (momentul de referință);*

– *fiecare țară trebuie să determine, să planifice și să raporteze în mod regulat cu privire la contribuția financiară pe care o angajează pentru atenuarea încălzirii globale;*

– *niciun mecanism nu obligă o țară să stabilească un obiectiv privind volumul emisiilor specifice până la o anumită dată, dar fiecare obiectiv ar trebui să depășească obiectivele stabilite anterior.*

În cei șase ani de când există această convenție, măsurile luate de state nu au generat un progres evident. Efectele încălzirii globale –

prin modul ei de manifestare – de la secetă, la inundații, eroziune costieră, topirea permafrostului, retragerea ghețarilor etc. – provoacă din ce în ce mai multe victime, afectează economiile naționale, sănătatea populației, generează migrări masive din zonele calde spre cele temperate etc.

Monitorizarea parametrilor care țin de: evoluția temperaturilor medii, a precipitațiilor, a fenomenelor extreme – *uragane, cicloane, tsunami* –, a naturii acestor gaze, a poluatorilor (din ce domenii, sectoare și din ce țări?) s-a impus treptat, iar rezultatele sale au condus la mari temeri legate de viitorul planetei. S-au construit scenarii despre cum va arăta Planeta în 2030,... 2050,... 2100, cum ne putem *adapta* la efectele acestor fenomene sau cum le putem *atenua*. Cu ce costuri? Cine poate plăti pentru ele? Cine trebuie să plătească?

Secolul 1 al mileniului 3 este perceput de societate ca un secol al **revoluției digitale**, în care avem nevoie de materii prime pentru a construi hub-uri cu uzine de hidrogen, cu baterii performante, cu stații nucleare mobile, cu elemente fotovoltaice și paletel turbinelor eoliene bogate în nanoelemente. Toate acestea sunt, și pot rămâne, unități de măsură pentru trecerea la mix-uri energetice dominate de resurse regenerabile, aparent nepoluante. Măsurile care afectează industria și industriile combustibililor fosili (hidrocarburi, cărbune) și, implicit, companiile constructoare de vehicule cu ardere internă, care se deplasează în aer, pe uscat sau pe apă. Transporturile, de toate felurile și ele, sunt astăzi consumatoare de benzină și motorină. Rețele de mii, dacă nu zeci de mii de kilometri, care leagă consumatorii de producători, sunt dotate cu stații petroliere, care vor aștepta să fie înlocuite cu generatoare electrice. Când și cu ce costuri?

Scena vieții, în acest nou secol, are cortina deschisă, iar spectatorii par mulțumiți cu ce au văzut până ieri. Din culise, *cineva* (o fi scenaristul COP26?) cere actorilor să-și schimbe partitura. Vechile scenarii nu mai corespund, dar ei, actorii, nu au avut timp să le învețe pe cele noi. Cam așa stau lucrurile și în piesa cu **tranziția energetică** în timpurile care vin.

Tranziția energetică după Acordul de la Paris

Lumea s-a schimbat mult de la semnarea Acordului de la Paris. Între timp, tranziția energetică globală a devenit o realitate, iar parcursul de câteva decenii al acesteia către ținta *net-zero* va fi unul complex și de lungă durată. Elementul esențial pentru această perioadă de început îl reprezintă ritmul, gradual sau rapid, imprimat tranziției. O tranziție rapidă oferă omenirii șansa de a îndeplini obiectivele asumate prin Acordul de la Paris și de a menține temperatura cu mult sub 2°C. O tranziție treptată pune sub semnul îndoielii realizarea obiectivelor climatice ale Acordului de la Paris.

Ce a putut realiza COP26 de la Glasgow? Prioritățile declarate pentru COP26 au fost numeroase și includ progrese în ceea ce privește obiectivele asumate pe plan național, dezvoltarea piețelor de tranzacționare a emisiilor și eliminarea treptată a cărbunelui, precum și inițierea unor programe substanțiale de finanțare a țărilor în curs de dezvoltare.

Pe lângă toate acestea, COP26 a avut în față provocarea de a acționa ca un catalist pentru a schimba narațiunea tranziției energetice de la metafora unei „perioade de câteva decenii de greutate și privațiuni pentru umanitate”, la cea de apropiere a unui „viitor de prosperitate durabilă, cu o revoluție tehnologică generatoare de noi oportunități și cu un climat prietenos pentru generațiile următoare”.

Criza energetică din această toamnă (septembrie-octombrie 2021) accentuează punctele încă nevralgice ale primilor pași pe traseul tranziției energetice, cum sunt: (i) investițiile neadecvate în surse regenerabile de energie și în combustibili fosili cu rol de tranziție; (ii) natura intermitentă a surselor regenerabile; (iii) riscuri geopolitice în creștere, pe măsură ce țările dezvoltate reduc utilizarea combustibililor fosili, țările în curs de dezvoltare continuă sau chiar cresc dependența de aceștia; (iv) gradul scăzut de răspuns al piețelor de energie electrică la un *mix energetic* cu mai puțini combustibili fosili și mai multe, dar intermitente, regenerabile; (v) imprevizibilitatea situațiilor de urgență, în care furnizorii de energie sunt nevoiți

să achiziționeze pe piețe spot, nesigure și cu mare variabilitate de preț.

Mesajul crizei este că participanții la COP26 trebuiau să meargă dincolo de *promisiunile climatice* și să abordeze problemele modului în care va funcționa tranziția energetică și gestionarea ritmului impus acesteia.

Dacă, într-adevăr, vrem să avem speranța de a limita și, în cele din urmă, de a inversa creșterea temperaturilor globale, nu există nicio îndoială că *net-zero* trebuie să devină unul dintre obiectivele primordiale ale acestui secol. Prioritatea momentului o reprezintă transformarea cât mai urgentă a „codului roșu pentru umanitate” în „viitorul durabil de energie verde” al Terrei.

Programul Conferinței – probleme abordate

După deschiderea oficială a summit-ului și discursurile liderilor, în zilele următoare au fost dezbătute probleme legate de (Figura 1):

- Finanțe și bugete necesare pentru investiții în materiale de construcție, în infrastructură, în energie regenerabilă, soluții inovatoare.
- Energie – accelerarea globală a tranziției energetice.
- Natură – utilizarea terenurilor.
- Impactul schimbărilor climatice asupra societății – soluții de atenuare/adaptare.

- Știință și inovație – investiții în cercetare.
- Transport – schimbarea paradigmei: fără emisii GES.
- Orașe verzi – protecția comunităților.
- Poziția tinerilor, educație.
- Pierderi și daune.
- Colaborare.

Obiective importante

Securitate globală, net-zero până în 2050

Obiectivul principal al COP26 constă în a menține „în viață” ținta de stopare a creșterii temperaturii medii globale la nivelul de **1,5°C**, ceea ce înseamnă că țările trebuie să se angajeze să ajungă la **emisii net-zero** până în 2050. Aceasta înseamnă reducerea cât mai mult posibil a emisiilor de gaze cu efect de seră (cu cel puțin 55% – *Fit for 55* – față de nivelurile preindustriale), până când o țară absoarbe aceeași cantitate de emisii din atmosferă cu cea pe care o emite.

Alte obiective au fost: *protecția comunităților și a habitatelor naturale; identificarea surselor de finanțare; decizii comune, parteneriate și colaborări.*

Prime declarații, angajamente, atenționări

În timpul conferinței am reținut câteva poziții ale unor membri marcanți ai societății.

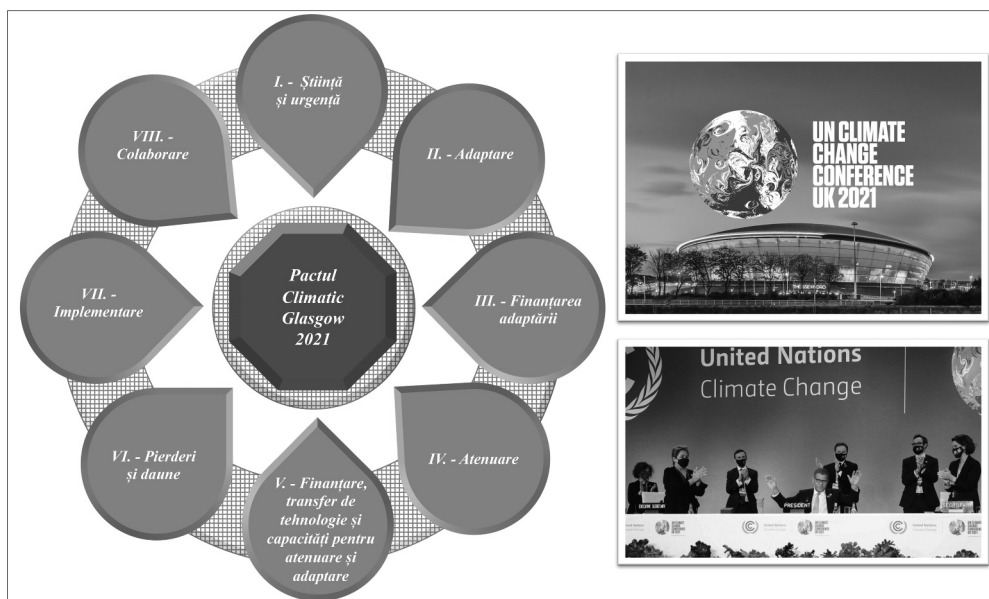

Fig. 1. Acordul Climatic de la Glasgow – Principalele direcții de acțiune pentru atingerea obiectivului net-zero (sursa datelor primare: UNFCCC – COP26).

De la cel mai înalt nivel, **Antonio Guterres**, secretarul general al ONU, a deschis evenimentul și a susținut mesajul: „*A venit timpul să spunem «destul»! [...] Destul brutalizării biodiversității! Destul sinuciderii cu carbon! Destul tratării naturii ca pe o toaletă! Destul cu arderea, forarea și extragerea tot mai în adâncime! Ne săpăm propriile morminte*”.

Boris Johnson, primul ministru britanic, gazda COP26, l-a susținut: „*Omenirea a tras mereu de timp în problema climei. Mai este un minut până la miezul nopții pe ceasul apocalipsei. Trebuie să acționăm acum*”.

Papa Francisc: „*Această adunare este menită să rezolve una dintre cele mai mari probleme morale din timpurile noastre – salvarea creației lui Dumnezeu, dată nouă ca grădină spre a fi cultivată și drept casă pentru familia noastră umană. [...] Timpul se scurge, iar această oportunitate nu trebuie irosită. Altfel vom fi judecați de Dumnezeu pentru eșecul nostru în a fi îngrijitorii credincioși ai lumii pe care ne-a încredințat-o*”; succesul summit-ului climatic (COP26) de la **Glasgow** este „vital” și „nu mai este mult timp” pentru salvarea planetei.

Barack Obama: Schimbările climatice ar trebui să fie singura problemă care transcende politica; „*nu suntem încă unde ar trebui să fim*”, majoritatea țărilor „*nu au reușit să îndeplinească planurile de acțiune*” privind schimbările climatice, care au fost stabilite în Acordul de la Paris. Ca urmare a acestor aspecte, consecințele „*devin tot mai evidente*”.

Și totuși, **Green Peace** declara: Proiectul de acord „*nu este un plan de rezolvare a crizei climatice, ci este un acord prin care ne vom încrucișa cu toții degetele și vom spera ca totul să fie bine. Este o cerere politicoasă prin care țările poate vor face mai mult anul viitor*”.

Angajamente

Angajamentele climatice ale statelor lumii până la COP26 nu sunt suficiente și ar putea duce la o încălzire a planetei noastre cu 2,7°C, sau cu 2,1°C în cel mai bun caz (UNEP – Programul ONU pentru mediu). COP26 nu a fost niciodată menit să livreze întregul pachet de promisiuni

climatice constând în suficiente angajamente pentru a menține încălzirea globală cu mult sub 2°C și strategii naționale pentru a susține aceste promisiuni. COP26 reprezintă doar o primă treaptă în acest proces. Cu toate acestea, ritmul mai lent al ambiției climatice globale a lăsat un decalaj uriaș între locul în care trebuie să fie lumea pentru a menține vie speranța atingerii țintei de 1,5°C și locul în care ea se află acum. Dacă decalajul nu se reduce rapid, ceea ce ar necesita ca toți marii emițători de pe glob să accelereze drastic decarbonizarea, atunci toate speranțele se vor baza pe opțiuni complet imposibil de realizat pentru a elimina emisiile de CO₂ din atmosferă.

Cele mai importante angajamente asumate în timpul Conferinței sunt:

- Peste 100 de țări s-au angajat să oprească defrișările de păduri până în 2030 și să protejeze biodiversitatea prin utilizarea durabilă a terenurilor.
- Peste 100 de națiuni s-au alăturat unui program de reducere a emisiilor de metan (CH₄) cu 30% până în 2030.
- Peste 40 de țări care utilizează cărbunele pentru producerea de energie electrică s-au angajat să renunțe la exploatarea acestui combustibil fosil până în 2040.
- 450 de organizații internaționale, care gestionează circa 130 de trilioane de dolari au fost de acord să susțină tehnologia curată, ca parte a tranziției către o economie globală verde și un sistem energetic ecologic.
- Aproximativ 45 de guverne din întreaga lume au promis acțiuni urgente și investiții pentru a proteja natura și pentru a trece la moduri mai durabile de agricultură.

Reacția principalilor poluatori la cerințele COP26

Acorduri semnate

- combaterea emisiilor de metan;
- stoparea defrișărilor de păduri până în 2030;
- angajamentul pentru încetarea finanțării proiectelor pe bază de combustibili fosili în țări;
- acordul pentru încetarea completă a utilizării și finanțării cărbunelui în interiorul granițelor până în 2040.

**Reacția principalilor poluatori – țările care au generat cele mai multe emisii de CO₂
în atmosferă la nivelul anului 2019 – la cerințele COP26**

<i>Emisii CO₂ la nivel de țară în 2019 (milioane tone) / (%) din global</i>	<i>Poziția față de angajamentele globale asumate la COP26</i>	<i>Orizont de timp pentru realizarea obiectivul net-zero</i>
<i>China: 10.065 / 27,8%</i>	<i>NU a semnat acordul privind renunțarea la cărbune</i>	<i>2060 - doar CO₂</i>
<i>Statele Unite: 5.416 / 15%</i>	<i>NU a semnat acordul privind renunțarea la cărbune</i>	<i>2050 – toate GES ✓</i>
<i>India: 2.654 / 7.3%</i>	<i>NU a semnat acordul privind renunțarea la cărbune</i>	<i>2070 – toate GES</i>
<i>UE – 28 tari: 2.207 / 6.1%</i>	<i>A semnat toate documentele ✓</i>	<i>2050 – toate GES ✓</i>
<i>Rusia: 1.711 / 4.7%</i>	<i>NU a semnat acordul privind renunțarea la cărbune</i>	<i>2060 – doar CO₂</i>
<i>Japonia: 1.162 / 3,2%</i>	<i>A semnat toate documentele ✓</i>	<i>2050 – toate GES ✓</i>

Consens la COP26 într-un pact al Părților prins în **comunicatul final** al summit-ului de la Glasgow, participanții:

- subliniază importanța multilateralismului în abordarea schimbărilor climatice și rolul crucial al cooperării internaționale în punerea în aplicare a Acordului de la Paris la cea mai înaltă ambiție posibilă;

- recunosc impactul devastator al pandemiei de COVID-19 și importanța asigurării unei redresări globale durabile, rezistente și inclusive, dând dovadă de solidaritate, în special cu țările în curs de dezvoltare;

- recunosc că schimbările climatice reprezintă o preocupare comună a omenirii și se angajează ca atunci când iau măsuri pentru a aborda problemele de mediu să respecte, să promoveze și să ia în considerare obligațiile lor cu privire la drepturile omului, dreptul la sănătate, drepturile popoarelor indigene, ale comunităților locale, ale migranților, ale copiilor, ale persoanelor cu dizabilități și persoanelor în situații vulnerabile, precum și dreptul la dezvoltare, dar și egalitatea de gen și echitatea intergenerațională;

- constată importanța asigurării integrității tuturor ecosistemelor, inclusiv a oceanului, angajându-se, în același timp, să protejeze biodiversitatea;

- recunosc importanța conceptului de *justiție climatică*, atunci când se iau măsuri pentru abordarea schimbărilor climatice;

- exprimă aprecierea șefilor de stat și de guvern care au participat la summit-ul mondial al liderilor de la Glasgow pentru obiectivele și acțiunile sporite anunțate, dar și pentru angajamentele asumate de națiuni privind cooperarea pentru a accelera acțiunile în sectoarele cheie până în 2030;

- recunosc rolul important al societății civile, inclusiv al tinerilor și al popoarelor indigene, în abordarea și răspunsul la schimbările climatice;

- subliniază nevoia urgentă de acțiune pentru combaterea crizei climatice.

Acordul se concentrează în mare parte pe **adaptare**, ajutând țările să facă față efectelor schimbărilor climatice, dar și pe **finanțarea** programelor de adaptare deși rămâne o problemă faptul că națiunile mai bogate nu sprijină financiar suficient națiunile mai sărace care sunt cele mai afectate de creșterea temperaturii medii globale.

Îndeplinirea obiectivului de a limita încălzirea globală la 1,5°C față de nivelurile preindustriale necesită acțiuni semnificative și eficiente în „*acest deceniu critic*”. Acest semnal completează avertismentele oamenilor de știință, care au precizat că pentru menținerea încălzirii globale la palierul de 1,5°C – dincolo de care se vor simți cele mai grave efecte ale schimbărilor climatice – este necesară reducerea emisiilor globale de gaze cu efect de seră cu peste 45% până în 2030 și îndeplinirea obiectivului de neutralitate climatică până în 2050.

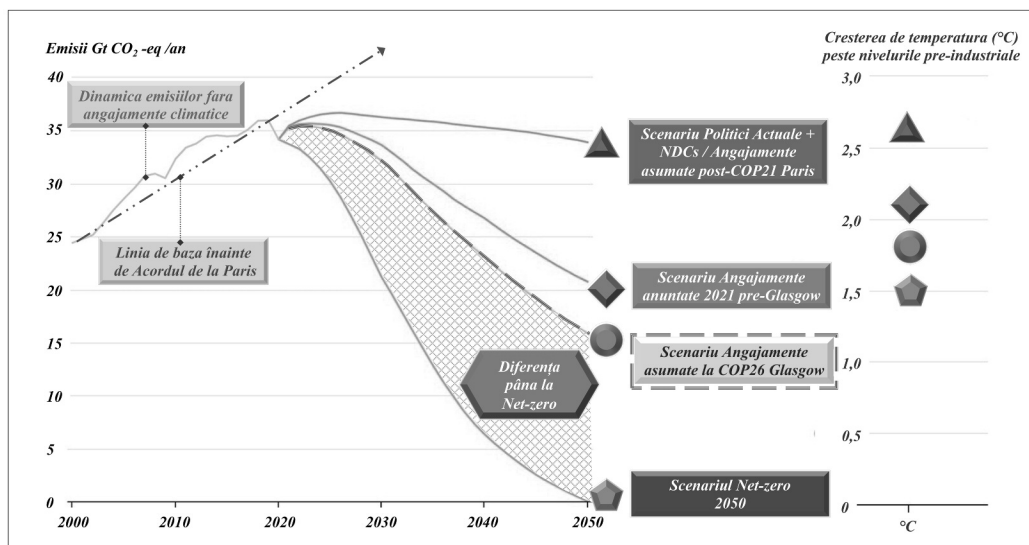

Fig. 2. Angajamentele climatice asumate la COP26 reprezintă un pas semnificativ pentru atingerea obiectivului net-zero în 2050 (sursa datelor primare: IEA, 2021).

COP26 s-a încheiat!

Ce înseamnă rezultatul de la Glasgow pentru viitorul planetei? Cum măsurăm succesul (sau eșecul) prin raportare la reperatele stabilite anterior? La sfârșitul COP26 trebuie să fim în măsură să spunem „Suntem încă pe drumul cel bun pentru a fi cu mult sub 2°C, avem încă o șansă la 1,5°C” (Figura 2). Opiniile sunt împărțite. Fatih Birol, directorul general al Agenției Internaționale pentru Energie (IEA) a declarat: „Angajamentele COP26 privind clima ar putea ajuta la limitarea încălzirii globale la 1,8°C”. Această afirmație presupune nu numai că țările își vor îndeplini integral promisiunile pentru 2030, dar și că cei care au spus că vor atinge emisiile net-zero până la jumătatea secolului sau la scurt timp după aceea chiar vor face acest lucru.

„Angajamentele COP26 în materie de climă înseamnă că Glasgow se apropie de Paris.” Deocamdată, China a declarat că emisiile sale vor atinge un vârf înainte de 2030 și vor ajunge la net-zero până în 2060, în ciuda faptului că încă mai generează mai mult de 60% din electricitate din utilizarea cărbunilor. India s-a angajat să atingă net-zero doar în 2070, dar aspiră, ca până în 2030, să aibă un portofoliu de 50% surse regenerabile în mix-ul de electricitate. Multe alte țări au făcut promisiuni similare cu net-zero, cu foarte

puține sau deloc detalii despre modul în care intenționează să ajungă acolo.

Piese și actori implicați: lanțul slăbiciunilor

Provocările schimbărilor climatice și cerințele tranziției energetice de creștere a ponderii surselor regenerabile de energie sporesc presiunea socială și pe cea a ecologiștilor asupra companiilor petroliere naționale și internaționale. Ele încearcă acum să se re poziționeze în societățile în care își desfășoară activitatea. În același timp, țările care dețin resurse importante de combustibili fosili doresc să își păstreze status quo-ul și sunt reticente să renunțe sau să reducă producția combustibililor fosili, o activitate în general lucrativă și profitabilă. Miza este extrem de mare pentru că guvernele și societățile țărilor care dețin resurse majore de combustibili fosili (*major resources holders*) se bazează și sunt dependente într-o mare măsură de veniturile realizate prin producția de combustibili fosili.

Industria de petrol și gaze se confruntă, în prezent, cu două provocări importante: (i) definirea implicațiilor tranziției energetice pentru operațiunile petroliere și modelele de afaceri ale diferitelor companii și (ii) identificarea contribuțiilor pe care le poate aduce la reducerea emisiilor GES și la atingerea obiectivelor Acordului de la Paris,

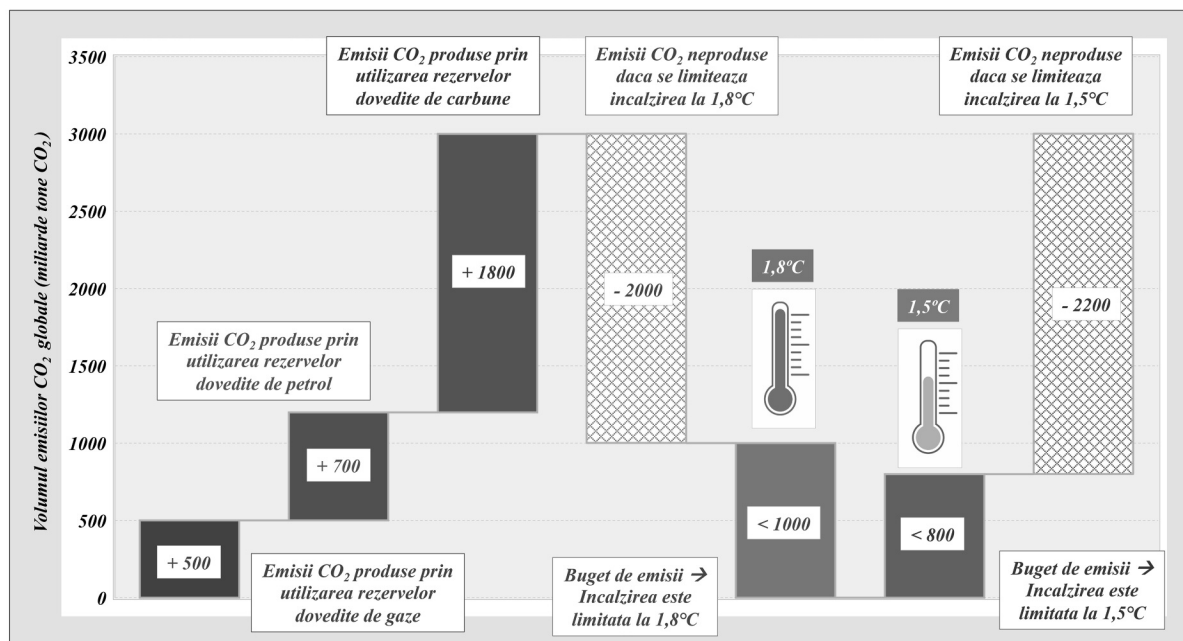

Fig. 3. Analiza comparativă dintre cantitatea de emisii CO₂, generată prin combustia rezervelor recuperabile de combustibili fosili, și bugetul de emisii CO₂ disponibil pentru a restricționa creșterea temperaturii în conformitate cu cerințele Acordului de la Paris (sursa datelor primare: IEA, 2021; Carbon Tracker, 2021).

suplimentate de cele ale Acordului de la Glasgow (Figura 3). Opiniile exprimate de activiști referitor la reducerea drastică a producției de combustibili fosili, prin eliminarea imediată a cărbunelui din *mix*-ul energetic pentru electricitate și, respectiv, reducerea progresivă a petrolului și a gazelor, ca urmare a stopării investițiilor pentru punerea în producție a unor noi capacități, sunt fundamentate pe argumente științifice referitoare la necesitatea de a se rămâne în limitele admisibile ale bugetelor planetare de emisii GES. Cu toate acestea, realitățile politice și consecințele economice și sociale ale unor astfel de decizii reprezintă în prezent principala sursă de dezacord între diferitele părți implicate în procesul decizional.

Este necesar să recunoaștem că petrolul și gazele naturale joacă încă roluri esențiale în sistemele economice și energetice actuale și că furnizarea la prețuri accesibile a produselor și derivatelor rezultate din prelucrarea hidrocarburilor vor rămâne și în continuare priorități ale tranziției energetice, până în momentul în care dezvoltarea resurselor regenerabile va putea să suplinească integral combustibilii fosili.

Este, însă, industria petrolieră (sau alte sectoare industriale care utilizează combustibili fosili) pregătită cu adevărat pentru o revoluție? Mulți dintre analiști sunt de părere că nu, deoarece *nicio companie petrolieră nu este încă gata să accepte amploarea schimbărilor* prevăzute de tranziția spre *net-zero*.

Industria de petrol și gaze este acum la o răscruce existențială, într-un loc de confruntare cu încercarea strategică de a optimiza rentabilitatea operațiunilor tradiționale pe termen scurt, cu necesitatea de a se reinventa pentru a-și păstra licența de operare și de a prospera pe termen lung.

Riscurile majore cu care se confruntă industria

Toate companiile petroliere sunt confruntate în prezent cu necesitatea de găsire a echilibrului potrivit între livrarea de petrol și gaze, menținerea disciplinei costurilor de producție, realizarea unui profit acceptabil pentru acționari și strategia de investiții pentru viitor.

Strategia de investiții decisă de companiile petroliere, în multe cazuri determinată și de

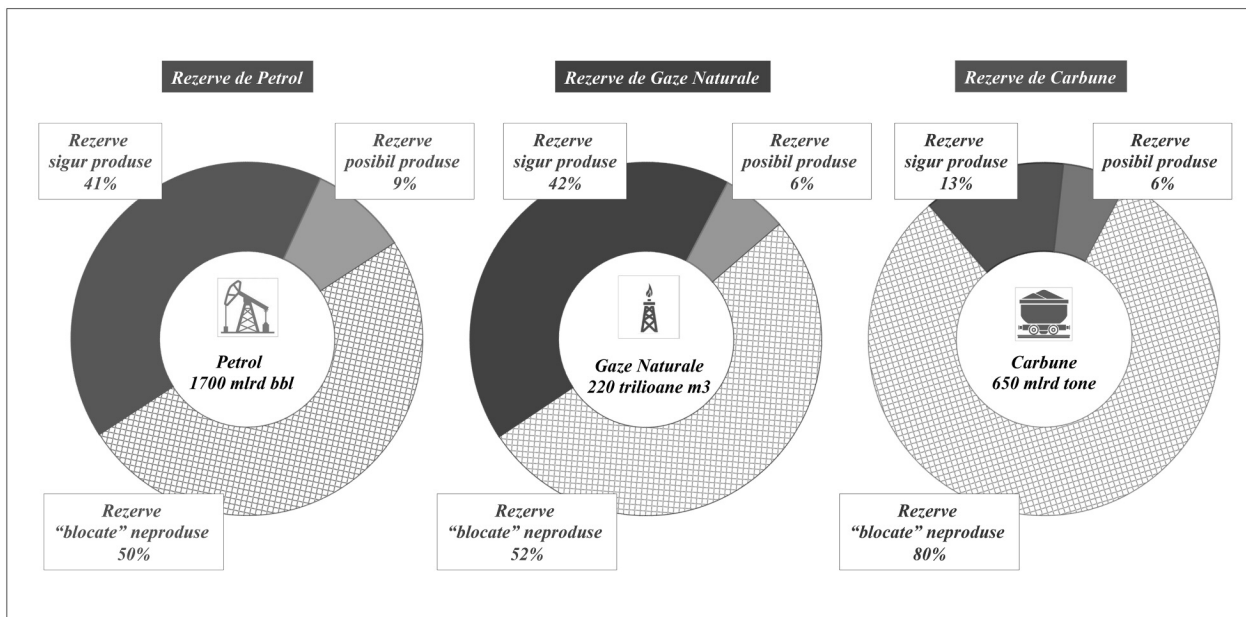

Fig. 4. Proportia de rezerve recuperabile de combustibili fosili, care, potențial, pot să rămână „blocate” și, deci, „neproduse”, ca urmare a cerințelor de decarbonizare impuse de tranziția energetică (sursa datelor primare: IEA, 2021; Carbon Tracker, 2021; SEI et al., 2021).

deciziile politice luate de țările care dețin resursele de hidrocarburi, precum și riscul de a face unele alegeri neinspirate (e.g. investește prea mult sau insuficient în producția de hidrocarburi; nu investește suficient în energii alternative cu amprentă scăzută de carbon, în energii regenerabile și tehnologii pentru reducerea emisiilor GES etc.) au implicații pentru piețele în care își desfășoară activitatea și pentru opinia publică.

Riscul ca active importante de petrol și gaze (cum sunt rezervele de hidrocarburi, facilitățile de producție, transport, rafinare și distribuție etc.) să devină „blocate” din cauza politicii climatice (Figura 4), cu consecințe extrem de grave pentru companii, dar și pentru țările care dețin resurse de combustibili fosili (e.g. *rezerve blocate* – un volum important de rezerve ce urmează să fie produse rămâne în subsol; *capital blocat* – proiectele de petrol și gaze care nu mai recuperează capitalul investit în ele; *valoarea blocată* – o reducere a veniturilor companiei, ca urmare a scăderii producției și scăderii prețurilor pentru hidrocarburi). În acest mod, producătorii de combustibili fosili se confruntă cu provocări specifice legate de administrarea resurselor naționale de hidrocarburi

și/sau cărbune și, prin urmare, procesul lor de luare a deciziilor, inclusiv cele legate de traiectoria aleasă pentru tranziția energetică, este puternic condus de factori politici, care fac mult mai dificilă ajungerea la un consens în cadrul întâlnirilor COP.

Repoziționarea, prin extinderea obiectului de activitate de la *petrol și gaze* la *producția de energie*, scoate companiile petroliere din zona lor de confort, dar pentru companiile care aleg această cale, apare o modalitate eficientă de gestionare a riscurilor tranziției energetice.

Investițiile în unele tehnologii pentru decarbonizarea profundă, care necesită finanțări substanțiale, s-ar realiza mai încet și într-o proporție mai mică, dacă industria petrolului și a gazului nu ar fi implicată.

Gradul de cooperare și implicare al industriei de petrol și gaze reprezintă un element determinant pentru dinamica tranziției energetice și transformarea sistemului energetic global. Industria este parte a soluției. Fără participarea activă a industriei, tranziția ar fi mai dificilă și mai scumpă și ar necesita o perioadă mai lungă de timp.

Compromisuri, oponenți, opoziții

La miezul nopții, în ziua de 13 noiembrie 2021, **Alok Sharma**, președintele Conferinței Părților desfășurate la Glasgow, cu *lacrimi în ochi și profund dezolat*, dădea citire declarației finale, care, în consens, a fost denumită **Pactul Climatic de la Glasgow**.

- COP26 făcea apel, în draftul la declarația finală, ca țările lumii să înceapă **renunțarea treptată** la cărbune, în primul acord de acest tip [...] Acordul a fost revizuit în ultimul minut al prelungirilor prin înlocuirea formulei **renunțare treptată** (*phased-out*) la cărbune cu expresia **reducere treptată** (*phased-down*) în urma unei obiecții de ultim moment din partea Indiei, susținute de China. Chiar și cu această dezamăgire, menționarea reducerii treptate a cărbunelui reprezintă un succes major, fiind prima dată când un document oficial COP face referire explicită la cărbune.

- În punctul critic al **limitării temperaturilor**, în timp ce planeta se află, conform ONU, pe o traiectorie „catastrofală” de încălzire de 2,7°C față de epoca preindustrială, textul solicită statelor membre să-și crească angajamentele cu o regularitate mult mai mare decât era prevăzut în acordul de la Paris, începând din 2022; dar cu posibilitatea unor ajustări pentru „**circumstanțe naționale particulare**”, punct care a stârnit critici din partea ONG-urilor cu privire la ambițiile reale ale textului.

Mai mult, compromisul găsit **nu asigură respectarea obiectivelor Acordului de la Paris**, limitând încălzirea „*cu mult sub*” 2°C și dacă este posibil la 1,5°C.

Experții avertizează în mod regulat că „fiecare zecime de grad contează”, în timp ce dezastrelor legate de schimbările climatice sunt deja în creștere: inundații, secete sau valuri de căldură, cu pagubele și victimele aferente.

- „*Este moale, este slab, iar ținta de 1,5°C abia trăiește, dar există un semnal că Era Cărbunelui s-a încheiat. Și asta este important*”, a comentat Jennifer Morgan, Greenpeace International.

Formularea a fost atenuată pe parcursul versiunilor și până în ultimul moment înainte de adoptarea în plen, la insistențele Chinei și ale

Indiei, în special. Versiunea finală solicită „*intensificarea eforturilor pentru reducerea cărbunelui fără sisteme de captare (a CO₂)*”.

- Problema explozivă a **ajutorului pentru țările sărace**, care la un moment dat părea capabilă să deraieze negocierile, **nu a găsit însă o soluție**.

Speriate de promisiunea încă neîndeplinită a celor mai bogați de a-și majora ajutorul pentru climă în sudul continentelor la 100 de miliarde de dolari pe an, începând cu 2020, țările sărace, cele mai puțin responsabile de încălzirea globală, dar în prima linie în fața impactului acesteia, au cerut o **finanțare specifică a „pierderilor și pagubelor”** pe care le suferă deja. Dar, țările dezvoltate, în primul rând **Statele Unite**, care se tem de posibile consecințe juridice, **s-au opus ferm**.

Și fără tragere de inimă, **țările sărace au cedat**, acceptând o continuare a dialogului pentru a nu pierde progresul în lupta împotriva încălzirii, ale cărei efecte deja le amenință direct.

- Pactul „*Este o insultă la adresa milioanele de oameni ale căror vieți sunt devastate de criza climatică*”, a comentat Teresa Anderson de la ONG-ul ActionAid International.

Greta Thunberg a denunțat pe Twitter „**un tsunami de greenwashing**” în încercarea de a trece acest Pact de la Glasgow drept „*un pas în direcția cea bună*”.

În cele 84 de puncte ale documentului se precizează că toate părțile Convenției-cadru a ONU pentru Schimbările Climatice ar trebui să revină cu planuri noi și îmbunătățite de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră până la sfârșitul anului viitor și subliniază, totodată, că ar trebui să existe un alt summit al liderilor mondiali în 2023, în cadrul COP28. Se mai propune și o masă rotundă ministerială anuală la nivel înalt privind rezultatele angajamentelor înainte de 2030, iar prima astfel de întrunire să aibă loc la conferința COP27 de anul viitor.

Documentul reamintește, de asemenea, țărilor că, în temeiul Acordului de la Paris, pot depune oricând angajamente noi și mai ambițioase în materie de climă și, pentru prima dată, **solicită țărilor să elimine treptat subvențiile pentru cărbune și combustibili fosili**.

În același timp, unul dintre puncte solicită părților să-și revizuiască în mod regulat planurile climatice, deoarece angajamentele actuale ale țărilor pentru 2030 ar duce la încălzire globală de 2,4°C față de perioada industrială.

A fost trasă cortina la COP26. Și acum ce urmează?

Prin *Pactul climatic de la Glasgow*, COP26 schimbă prioritățile acestui deceniu de la „asumarea de angajamente climatice” la „acțiuni specifice” pentru atingerea obiectivelor deja asumate. Prioritatea COP21-Paris a fost despre angajamente climatice, cât mai multe și cât mai substanțiale, iar prioritatea la COP26-Glasgow este despre direcția și conținutul acțiunilor climatice, deci despre implementare.

În esență, COP26 reprezintă o schimbare evolutivă pe traseul tranziției energetice, dar, în același timp, devine și o schimbare radicală/revoluționară prin accentul pe care îl pune pe îndeplinirea integrală a promisiunilor climatice asumate, prin asigurarea finanțării necesare pentru realizarea obiectivelor și prin monitorizarea, în timp real, a implementării acestora.

Călătoria până la Glasgow a fost una lungă și incomodă, dar necesară pentru viitorul umanității și al Terrei. COP26 reprezintă doar stația de plecare pe foaia de parcurs a traseului către ținta *net-zero*. Glasgow a făcut încă un pas practic și puternic către viitor, prin care stabilește „ambitiția de pornire” pe agenda întâlnirilor COP din anii următori.

Există deja **un calendar** pentru viitoarele Conferințe ale Părților, în care, conform protocoalelor de organizare, în anul 2024 ar veni rândul țărilor din estul Europei să găzduiască acest eveniment.

- COP27 – Egipt, 7–18 noiembrie 2022;
- COP28 – Emiratele Arabe Unite, 6–17 noiembrie 2023;
- COP29 – ONU invită țările din Europa de Est să își depună candidatura pentru organizarea acestei întâlniri, în 2024.

Tradiția de pionierat și multiple performanțe în sectorul energetic îndreptățesc România să aspire la un rol important pentru organizarea și

susținerea unui astfel de eveniment, într-o *toamnă poate mai puțin fierbinte* a anului 2024. **Succes!**

Referințe bibliografice

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Sistemul energetic global sub furcile caudine – paradigmele tranziției. Energia verde – prioritatea momentului*. „Academica”, vol. XXXI, no. 364, Editura Academiei Române, București, 20 p.

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Sistemul energetic în actualitate – România energetică – Quo vadis?* Academica, vol. XXXI, no. 368–369, Editura Academiei Române, București, p. 10–29.

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Schimbările climatice – Cod roșu pentru umanitate, ultimatumul scoțian*. „Academica”, vol. XXXI, no. 372–373, Editura Academiei Române, București, p. 18–39.

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Schimbările climatice și tranziția energetică*, Editura Academiei Române, București, 288 p., ISBN: 978-973-27-3428-5.

Badea, M. (2021) – *Cu cât contribuie, de fapt, la distrugerea climei planetare mării semnatori ai angajamentelor de la Glasgow*. Digi24 (10.11.2021).

Bonea Monica (2021) – *Divergențe privind finanțarea și combustibilii fosili la COP26. Conferința pentru climă se prelungeste*. Digi24/CNN News (12.11.21).

Climate Action Tracker (2021) – *Glasgow’s 2030 credibility gap: net zero’s lip service to climate Action*. Warming projection global update – November 2021, Climate Analytics & New Climate Institute, 37 p.

Digi24 (2021) – *Papa Francisc le cere catolicilor să se roage pentru reușita COP26: „Trebuie să salvăm creația pe care Dumnezeu ne-a încredințat-o”*. Reuters News (11.11.2021).

Digi24 (2021) – *Cum arată primul draft al acordului COP26 privind clima. Țărilor li se solicită să elimine subvențiile pentru combustibilii fosili*. BBC News (10.11.21).

Digi24 (2021) – *Discurs emoționant la COP26: „Ne scufundăm pur și simplu. Este o chestiune de viață și de moarte”*. BBC News (12.11.2021)

EASAC, Potsdam Institute for Climate Impact Research (2021) – *Decarbonisation of Road Transport*. www.cop26eusideevents.eu.

Espinosa, P. (2021) – *Remarks to close COP26*. UNFCCC, COP 26 Archives, 2 p.

Henderson, J., Sen, A. (2021) – *The Energy Transition: Key challenges for incumbent and new players in the global energy system*. The Oxford Institute for Energy Studies, Oxford University, 27 p.

Hotnews (2021) – *COP26: Un nou proiect de rezoluție cere statelor dublarea finanțării pentru combaterea încălzirii globale*. Agerpres (13.11.2021).

IAP-EASAC (2021) – *EU side event at COP26: Climate Change and Health in Europe*. European Environment Agency, European Academies’ Science Advisory Council.

IEA (2021) – *World Energy Outlook 2021*, International Energy Agency, Paris, 386 p.

IPCC (2021) – *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (Eds. Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu and B. Zhou), Cambridge University Press, 3949 p.

IRENA (2021) – *World Energy Transitions Outlook. 1,5°C pathway*. International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi, 53 p.

Rystad Energy (2021) – *Rystad Energy Transition Report*. March 2021 edition, Battery Society. Oslo, Norway, 21 p.

Sharma, A. (2021) – *COP President Concluding Media Statement*. UNFCCC, COP 26 Archives, 2 p.

The Guardian (2021) – *China and the US announce plan to work together on cutting emissions*. UK edition, Climate News, 3 p.

UNFCCC (2021) – *Glasgow Climate Pact*. COP26 Archives, Decision CP.26, 8 p.

UNFCCC (2021) – *COP Future dates and venues*. COP26 Archives, Decision CP.26, 2 p.

UNFCCC (2021) – *Enhancing climate technology development and transfer to support implementation of the Paris Agreement*. COP26 Archives, Decision CMA.3, 3p.

UNFCCC (2021) – *Glasgow work programme on Action for Climate Empowerment*. COP26 Archives, Decision CP.26, 10 p.

UNFCCC (2021) – *COP26 keeps 1,5 C alive and finalizes Paris Agreement*. COP26 Archives, COP26 Press Release (13.11.2021), 2 p.

UNFCCC (2021) – *Climate Champions Place Delivery and Accountability at Centre of Post-COP26 Agenda*. UN Climate Press Release (11.11.2021), 3 p.

UNFCCC (2021) – *Climate action to protect and promote health: sharing knowledge among regions to focus on solutions*. ASSAf and the Royal Society.

Academician Victor Voicu
Vicepreședinte al Academiei Române

Victor Voicu, medic farmacolog prin excelență

Acad. Victor Voicu

Vicepreședinte al Academiei Române

Vicepreședinte al Academiei Române, președinte al Secției de științe medicale din Academia Română, academicianul Victor Voicu a fost ales în 2017 membru corespondent din străinătate al Academiei Naționale de Medicină din Franța. Profesorul Victor Voicu a înființat prima Catedră de farmacologie și toxicologie clinică din învățământul medical românesc și a pus bazele unei noi discipline, Psihofarmacologia. Interviuul care urmează marchează câteva repere majore din traiectoria științifică a unui medic pasionat și fidel domeniului farmacologiei, fie că desfășoară activități de cercetare și inovare, fie de coordonare sau de predare în învățământul universitar.

Domnule profesor academician Victor Voicu, mi-ați spus odată că, pe vremea când erați elev de liceu, medicina nu a fost prima dumneavoastră opțiune. Totuși, cum de ați ales să deveniți medic?

Victor Voicu: Cea mai mare parte a liceului am urmat-o la Liceul Sf. Sava din București, însă m-am mutat, din proprie inițiativă – mama mea, Dumnezeu să o ierte, a acceptat mișcarea mea – la Liceul Militar „Ștefan cel Mare” din Iași care tocmai se înființase, susținând, în prealabil, un examen. Am fost printre șefii de promoție de la Liceul Militar din Iași. La un moment dat, a venit un colonel doctor, pe numele său Voiculescu, care selecta elevi de liceu militar, viitori absolvenți, pentru Institutul Medico-Militar, adică, instituția militară care forma medici militari la Facultatea de Medicină din București. Am acceptat, deși intenționam să fac electronică.

Vreau să precizez că nu exista și nu există o facultate de medicină militară. S-a încercat așa ceva, dar noi nu ne putem desprinde de Facultatea de Medicină din București, din motive și morale, și obiective, concrete: învățământul militar a fost

înființat de generalul Carol Davila, membru post-mortem al Academiei Române, care a venit în România și s-a îngrijit de organizarea serviciului sanitar al României și al Armatei Române. Carol Davila a fost un om de mare dedicație și fidelitate pentru interesele românilor și de aceea îl respectăm și îl amintim cu profundă venerație. Rezultă că medicii militari români, conform tradiției, se formează la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București.

Am dat examen la Medicină, deși ar fi trebuit să intru cu diplomă de merit, dar nu a ajuns în timpul necesar înscrierii. Am dat examen și, din fericire, am intrat la Facultatea de Medicină din București. În primii doi ani de studii nu am fost foarte entuziasmat, dar am devenit pasionat după ce am trecut și la partea clinică.

În anul III, pentru studiul medicinei am făcut Cursul de farmacologie cu profesorul Alfred Teitel (1900–1980). Toți profesorii de la această catedră erau de excepție, regretații prof. dr. Emanoil Manolescu, prof. dr. Valentin Stroescu. Cert este că am devenit interesat din ce în ce mai mult de farmacologie.

Cum de ați devenit din ce în ce mai interesat de farmacologie? Ce anume v-a atras?

Victor Voicu: Era o logică a lucrurilor. *Grosso modo*, medicina are două aspecte. Pe de o parte, elaborarea de către medic a diagnosticului bolii, în urma consultațiilor, analizelor, determinărilor și investigațiilor; pe de altă parte, tratamentul, care consolidează speranța cu care vine pacientul la medic – pacientul are o suferință și speră să se vindece, să fie tratat, să se simtă mai bine sau să aibă o viață normală, chiar dacă, uneori, medicamentele prescrise le va lua toată viața, așa cum se întâmplă în cazul unor boli ca diabetul sau

hipertensiunea. Pe scurt, diagnostic și tratament, acestea sunt cele două componente esențiale ale activității medicale a medicului raportate la pacient.

În acest context am făcut o pasiune pentru farmacologie, am dat concurs de intern preclinic și, după ce l-am câștigat, am ales farmacologia.

Reamintesc că se dădeau concursuri de interni clinici și preclinici, adică pentru disciplinele non-clinice, cum sunt farmacologia, histologia, anatomia, embriologia, fiziopatologia etc., discipline care te pregătesc fundamental să lucrezi pe pacient. Astfel, în anul V am devenit intern preclinic, nu terminasem Facultatea de Medicină. Acest internat preclinic dura trei ani – nu știu de ce a fost desființat, pentru că se formau cadre medicale în cadrul unei școli prestigioase.

Primeam și un fel de indemnizație, vreo 700 de lei, ceea ce, ca student, conta. Profesorul Alfred Teitel era șeful Catedrei de farmacologie și, după vreo două luni, m-a chemat la dânsul și am stat de vorbă, iar de atunci nu ne-am mai despărțit. A fost o uriașă șansă să avem o comunicare extraordinară. Am ținut foarte mult la el și îi păstrez o amintire cu totul specială – dacă vorbesc mai mult, mă emoționez –, iar dumnealui a avut pentru mine o preferință. În *Discursul de recepție* intitulat „Farmacologia românească de la clasic la modern”, discurs rostit în Aula Academiei Române la data de 3 februarie 2006, am reprodus o scrisoare pe care mi-a adresat-o. Îmi scria de la Aachen, Germania, unde a trăit până la vârsta de 80 de ani; nu am putut să-l vizitez pentru că, la vremea aceea, nu puteam călători și apoi eram și ofițer în armata română. După 1989 am ajuns și general, șeful Secției medicale, dar aceasta este o altă parte a carierei mele. Iată ce îmi scrie, printre altele, prof. Teitel:

Îți doresc multe succese profesionale și științifice. Te cunosc destul de bine ca să fiu sigur de calitatea și valoarea creativă a muncii pe care o desfășori cu atâtea satisfacții justificate și meritate. Sunt foarte mulțumit și chiar o țără mândru că le-am intuit și apoi le-am recunoscut și apreciat, an de an, pe drumul lor ascendent.

(Fragment din scrisoarea profesorului Alfred Teitel redactată în 1979 către medicul și farmacologul Victor Voicu)

Cert este că am rămas farmacolog și toxicolog, am rămas fidel acestei discipline, acestui domeniu, fie că desfășuram activități de cercetare științifică sau de predare în învățământul superior. În calitate de profesor de farmacologie la Universitatea de Medicină din Craiova am înființat Catedra de farmacologie și am contribuit la formarea unor specialiști foarte valoroși.

A fost prima Catedră de farmacologie din învățământul medical de la Craiova!

Victor Voicu: Revenind la București, aici am înființat disciplina de toxicologie clinică la Spitalul Clinic de Urgență Floreasca. Toxicologia este înrudită cu farmacologia; să ne imaginăm două axe de coordonate, unde pe orizontală se înscrie doza, iar pe verticală efectul – odată cu creșterea dozei se iese din zona de medicament sau terapeutică, adică doza și efectul cresc până când se formează un platou, altfel spus, corelat cu doza crește efectul și apoi trece într-un alt platou, în zona toxică. Cu alte cuvinte, de aici încolo începe toxicologia, sub aspectul creșterii dozei.

Îmi aduc aminte de celebrele vorbe ale lui Paracelsus (1493–1541): „Toate substanțele sunt toxice, însă...”

Victor Voicu: ...numai doza diferențiază un medicament de un toxic sau, cum zicea el, *un remediu de un toxic*. Paracelsus a fost genial! Pentru că doza este aceea care, dacă crește, din benefică și utilă devine letală. Adică te poți intoxica cu substanțe medicamentoase extrem de bine tolerate în doza corespunzătoare, iar dacă doza este mare, chiar apare efect letal. De exemplu, înghițirea a 20–30 de grame de paracetamol, ceea ce înseamnă câteva zeci de comprimate, determină o insuficiență hepatică greu de remediat.

Se poate vorbi și de intoxicație cu apă dacă se consumă o cantitate mare, de exemplu 20 de litri, într-un interval foarte scurt de timp.

Victor Voicu: Se produce o hiperhidratare care poate să fie letală. Cum și deshidratarea poate să fie letală. De exemplu, carența de apă nu este egală cu carența de hrană. Fără hrană poți să rezisti; dacă nu ai nici apă, lucrurile se complică. Alt exemplu: dacă mănânci foarte multă sare, se pot produce fenomene care nu pot fi controlate și, evident, poți să mori.

Cu alte cuvinte, lucruri extrem de banale pot deveni toxice. Repet: numai doza este cea care diferențiază un remediu de un toxic. Paracelsus a fost un om de o anvergură enciclopedică, cu o viziune formidabilă asupra lumii și asupra materiei.

Domnule profesor, sunteți autorul a peste 30 de brevete de invenție. Printre acestea se află și o compoziție de medicament antihipertensiv.

Victor Voicu: A fost una dintre pasiunile mele, terapia combinată, asociată hipertensiunii. Aceste asocieri nu se fac întâmplător. Ele trebuie să se potențeze reciproc, se numește sinergism. Dar să știți că poate exista și un alt fel de sinergism, pentru efecte toxice. Vreau să spun că aici intervin subtilitatea și știința noastră, a medicilor. De fapt, farmacologia fundamentează aceste aspecte. Există în domeniul farmacologiei un capitol vast numit interacțiuni medicamentoase. Ce se întâmplă dacă, să zicem, asociazi Enalapril cu diureticul Nefrix sau cu Indapamid? E bine sau e rău? Unde este sinergismul pozitiv? Există și un sinergism negativ? Știința noastră ne permite să răspundem la astfel de întrebări.

În lista mea de brevete se află și o abacă. Sunt niște discuri suprapuse care conțin fiecare o serie de medicamente care sunt dispuse pe câte un cerc – atunci când potrivești un medicament cu alt medicament abaca furnizează un răspuns sumar: potențare, antagonism, toxicitate. Adică te ajută să nu greșești, să nu faci asocieri greșite, inadecvate, toxice, periculoase. Această abacă a fost rezultatul cercetării unui document medical de peste o sută și ceva de pagini, de interacțiuni, la fiecare grupă sau categorie de medicament.

Domnule academician Victor Voicu, sunteți singurul medic farmacolog prin excelență din Academia Română. Cel puțin aceasta era situația în urmă cu 15 ani, când ați rostit discursul de recepție (2006).

Victor Voicu: Mă tem că am rămas singurul farmacolog. Farmacologia este un domeniu de graniță între discipline, între medicină, fiziologie, fiziopatologie și altele. Dacă nu cunoști funcția, nu ai cum să cunoști și să înțelegi farmacologia.

Farmacologia studiază și farmacodinamia, adică mecanismul efectului, cum produce un medicament creșterea sau scăderea tensiunii, cum produce creșterea forței musculare, cum produce scăderea secreției gastrice etc. Noi nu facem decât să favorizăm procesele de vindecare, să le optimizăm. Cu medicamente nu inventăm nimic. Stimulăm sau deprimăm, creștem sau scădem o funcție a organismului. Noi nu creăm nimic nou prin substanța introdusă în organism, ci deprimăm sau stimulăm funcții preexistente. Substanța este doar un instrument cu care modulăm funcțiile, dar le controlăm cu știință și cu artă.

Un alt domeniu din farmacologie este farmacogenetica, suma proceselor care presupune și implică transformările pe care le suferă medicamentul de la poarta de intrare până când se elimină, adică atâta timp cât se află în corp – deci acțiunea organismului asupra medicamentului. Medicamentul este supus la numeroase fenomene de transport, se leagă de proteine, se modifică, se metabolizează în ficat sau nu, se conjugă, se leagă cu alte structuri și ajunge și la rinichi, acolo se filtrează sau se secretă, se ultrafiltrează și se elimină odată cu apa ori mai suferă modificări sau se secretă activ. În general, organismul se dispensează de substanțele străine și de metaboliții respectivi pentru că, altfel, s-ar autointoxica. De remarcat acest echilibru formidabil al organismului, homeostazia organismului! Organismul este un sistem perfect din moment ce are mecanisme care-i mențin integritatea. Nu știu cum a fost posibil, dar este perfect.

Ați fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1991, la 18 decembrie, iar după zece ani, la 21 decembrie 2001, ați devenit membru titular al Academiei Române. Ce reprezintă Academia Română pentru dumneavoastră?

Victor Voicu: Academia Română este una dintre marile instituții ale românilor. O instituție care păstrează ceea ce are mai valoros, mai reprezentativ și mai respectabil acest neam. Academia Română este o instituție autonomă destinată valorilor și reperelor poporului român. Implicit, pentru mine este un reper unic.

Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România din Timișoara (1990–2005–2020)

*Acad. Păun Ion Otiman
Vasile Goșa**

Oportunitatea cercetărilor de dezvoltare rurală în România

După schimbările politice și economice din anul 1989, în România s-a simțit nevoia identificării și adoptării unor direcții noi, strategice fundamentate, pentru evoluția postcomunistă a agriculturii, iar tranziția țării spre economia de piață a constituit un fenomen inedit și atractiv pentru mediul științific și economic național și internațional, astfel că, pe parcursul primului deceniu, s-a elaborat un număr însemnat de programe de țară și rapoarte gen „strategie”. Problema acestor strategii nu a fost, în principal, legată de conținutul lor, de altfel multe realizate profesionist și bine fundamentate științific, ci de aplicabilitatea practică de transpunere a acestora în instrumente politice de reformă și în indicatori de rezultat.

În anii '90, controversați din punct de vedere politic și al direcțiilor de urmat ale țării, perspectiva aderării României la Uniunea Europeană fiind destul de îndepărtată, obiectivele politicilor agricole ale României perioadei respective nu au avut, încă, ca prim reper apropierea de politica agricolă europeană. De asemenea, lipsa resurselor financiare la nivelul întregii economii nu a favorizat o abordare a dezvoltării rurale similară celor din țările mai evolute, membre ale UE. După anii 2000 s-a pus pe primul plan apropierea politicii agricole naționale ale României de Politica Agricolă Comună, cu eforturile legate de adoptarea accelerată a acquis-ului comunitar și de înființarea și punerea în funcțiune a instituțiilor specifice economiei de piață.

În domeniul politicilor agricole și al instrumentelor de aplicare a acestora, România s-a aflat într-o permanentă căutare, în încercarea de a răspunde provocărilor pe termen scurt ale obiectivelor politice cu caracter mai mult sau mai puțin electoral și ale condiționalităților impuse din exterior de organisme financiare internaționale sau de organizații internaționale din care țara noastră aspira să facă parte. Aceste provocări, pe termen scurt și mediu, au ținut, practic, loc de strategii sau, mai bine zis, au fost argumente pentru a justifica absența unei abordări politice a strategiei agricole clare pe termen lung.

Pe lângă abordările sectoriale realizate până la acea dată (cereale, legume-fructe, viticultură, lapte, carne etc.), cu legături mai mult sau mai puțin definite între sectoare sau pe filiere agroalimentare (modalitățile de valorificare a materiei prime vegetale în sectorul animal, transformarea materiei prime agricole în produse finite prin sectorul de procesare agroalimentară etc.), în opinia noastră, era absolut necesară abordarea, în aceeași măsură, a tematicilor cu caracter orizontal și vertical care vizează întregul sector agroalimentar și care stau la baza unei reforme profunde a agriculturii. În acest sens, amintim câteva dintre temele care, în opinia noastră, constituiau fundalul sau punctul de pornire al strategiei de dezvoltare a agriculturii românești pe drumul către UE: **politica proprietății funciare, politica fiscală în agricultură, politica socioprofesională care definește statutul profesional al agricultorului, politica de dezvoltare a infrastructurii și a serviciilor de bază pentru agricultură.**

*Profesor universitar dr., Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară a Banatului Timișoara

Scopul principal al abordării în cercetarea științifică a temelor legate de **dezvoltarea rurală în România** a fost determinat, în principal, de nevoia stabilirii liniilor directoare ale dezvoltării durabile a agriculturii românești și a spațiului rural, ca una dintre componentele de bază ale creșterii economice a României. Elaborarea politicilor de dezvoltare rurală avea în vedere realitățile din **spațiul rural, care este considerat atât un spațiu economic, cât și un mediu social, cultural și ecologic de viață, iar agricultura atât o ramură economică producătoare de produse agricole și materii prime pentru industria prelucrătoare, cât și o agri-cultură rurală cu profunde tradiții naționale, de al cărei echilibru între conservare, continuitate și dezvoltare va depinde, în mare măsură, prezența României în UE.**

Analiza comparativă a nivelului de dezvoltare al economiei rurale și al economiei agroalimentare a anilor 1990–2000 a impus formularea câtorva întrebări necesare elaborării politicilor de dezvoltare rurală în România:

– Nivelul economiei rurale și al cercetării în domeniu din România facilitează aplicarea conceptelor europene de dezvoltare rurală durabilă cuprinse în Politica Agricolă Comună?

– Nivelul economiei României, în general și al economiei rurale, în special, în care predomină încă practici și mentalități îndepărtate de politica de cooperare și asociere de tip european, poate susține un ritm accelerat (atât de necesar) de dezvoltare rurală durabilă în România?

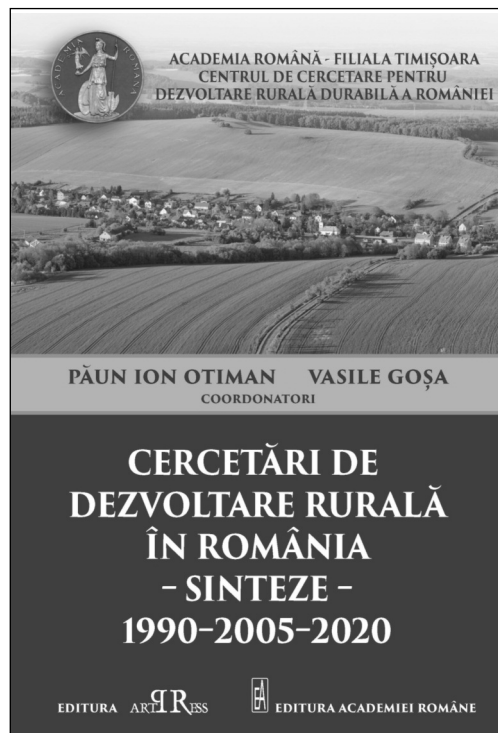
– Politica agricolă comună, care nu mai susține, în primul rând, din punct de vedere financiar, creșterea și performanța producției agricole în Uniunea Europeană, poate fi aplicată întocmai și în România, țară a cărei agricultură, pentru atenuarea și eliminarea decalajelor de performanță față de UE, **ar trebui să se afle, în anii viitori, în maximă expansiune a randamentelor și performanțelor.**

Aceste teme am dorit să le abordăm în cercetările de dezvoltare rurală în România, constituind imboldul și necesitatea înființării Centrului de Cercetări de la Timișoara.

Cea mai bună apreciere asupra modului în care cercetările întreprinse de Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România

au corespuns așteptărilor a dat-o acad. Cristian Hera¹, din care cităm:

„S-au împlinit trei decenii de când «echipa» tinerilor cercetători de la Filiala din Timișoara a Academiei Române s-a alăturat «campaniei» europene pentru «salvarea» spațiului rural care, începând cu a doua jumătate a secolului trecut, a intrat într-un proces din ce în ce mai evident de

deruralizare sau, mai precis, de urbanizare galopantă, sub presiunea industrializării, degradării mediului și a peisajului, intensificării nesăbuite a agriculturii în multe zone europene întinse, presiunii exagerate asupra solului și apei – ca factori primi în menținerea fertilității, sustenabilității și biodiversității –, de creștere a efectelor negative ale schimbărilor climatice, în mod deosebit a încălzirii globale asupra agriculturii, de denaturare a patrimoniului cultural și arhitectural rural curat și autentic, iar, în cazul României, și de «sistematizare» a satelor și de depersonalizare a vieții rurale a țaranului și satului nostru.

Echipa de specialiști de la Timișoara, formată în jurul profesorului Păun Ion Otiman din studenții și doctoranzii săi, prin cercetările abordate, a încercat să răspundă la patru întrebări cardinale cu privire la viitorul spațiului rural și al agriculturii României:

– Va face față România, după schimbările majore din decembrie 1989, campaniei de reformă și revitalizare a lumii rurale?

– Vor fi în măsură noii decidenți, lumea rurală în ansamblul său, să depășească handicapul celor patru mari fracturi ale agriculturii românești din secolul al XX-lea care au împiedicat, au făcut imposibilă realizarea unui proiect agricol național, asemenea majorității țărilor (vest)europene?

– Va fi România capabilă, ca țară, și poporul român (în principal lumea rurală), ca societate, să se alătore imensului efort economic, social, juridic și politic, dar, în primul rând, de mentalitate (după patru decenii de socialism oriental), lumii europene, structurată din 1957 în Uniunea Europeană?

– Și, după această perioadă (2020–2021), va putea trece România, Europa, lumea întregă peste acest nemaiîntâlnit obstacol – pandemia de Coronavirus – căzut ca un trăsnet peste întregul glob pământesc?

La aceste întrebări s-au străduit, rând pe rând, să răspundă cei șapte cercetători ai **Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România** (constituit, de facto, încă din anul 1990, iar, de jure, în cadrul Academiei Române, în coordonarea Secției de științe agricole și silvice, numai din anul 2005), prin cercetările abordate în cadrul unui nou program pentru România: **dezvoltarea rurală durabilă**.

Cercetătorii Centrului au pornit la drum de la ideea, conform căreia cunoașterea, cercetarea, ameliorarea și dezvoltarea spațiului rural sunt activități complexe de importanță vitală pentru o țară, atât prin dimensiunea spațiului rural, exprimată prin suprafața deținută și prin ponderea populației ocupate, cât și prin importanța majoră a activităților productive, de servicii, cultural-sociale, de habitat și de turism, care au loc în acest teritoriu important al fiecărei țări.

Problema dezvoltării rurale este una dintre cele mai complexe probleme ale contemporaneității, din cauza faptului că, în esența sa, presupune **realizarea unui echilibru între cerința de conservare a spațiului rural economic, ecologic și socio-cultural de la țară, pe de o parte, și tendința de «modernizare» a vieții**

rurale, pe de altă parte. În același timp, dezvoltarea rurală se află la confluența dintre tendința de expansiune a urbanului, a dezvoltării «agresive» a industriei pe seama spațiului rural și cerința de a menține, pe cât este posibil, ruralul la valorile și dimensiunile sale actuale. Totodată, dezvoltarea rurală, care tinde să se modernizeze, să se europenizeze ca arie de cuprindere la nivelul fiecărei țări, are ca principal obiectiv **menținerea și conservarea caracterului național al spațiului și culturii rurale**, iar, acolo unde s-au produs grave distrugerii (fizice sau socio-culturale) locale, regionale sau naționale (cum este cazul țărilor foste comuniste, inclusiv a României, dar și în unele zone supermodernizate din Europa Occidentală), se propune soluția «reconstrucției» sau, eventual, a «restaurării» acestor zone, în sensul readucerii lor la standardele de «ruralitate».

Ponderea populației rurale și a suprafeței ocupate de spațiul rural, precum și importanța vieții rurale pentru o țară fac ca problema dezvoltării rurale să capete dimensiune și importanță națională și internațională. În mai multe țări, ca de exemplu în Franța, despre rural se apreciază că este **cartea de vizită a țării**, fapt care este tot atât de adevărat sau, poate, mai evident în cazul României.

Cercetările de dezvoltare rurală în România realizate de cercetătorii Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România sunt concretizate în lucrări de referință publicate în țară și străinătate și într-o bibliografie impresionantă. Contribuții de seamă regăsim în definiția corectă, în literatura științifică românească, a unor concepte teoretice și domenii practice formulate și dezvoltate de cercetătorii Centrului, cum sunt: **dezvoltarea rurală durabilă, dezvoltarea regională, sisteme de finanțare ale agriculturii și ale dezvoltării rurale, inițierea de proiecte de dezvoltare rurală a mai multor zone și exploatații agricole, susținerea agriculturii în zonele periferice și defavorizate, în principal a agriculturii zonei montane, atenuarea efectelor schimbărilor climatice etc.**

Cercetătorii Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România nu s-au rezumat, în cei peste 15 ani de activitate, numai la cercetarea științifică. Sunt prezente active în

extensia academică și universitară, participanți, cu păreri și idei fundamentale, competente în marile probleme de evoluție a agriculturii României. Conlucrează activ cu principalele instituții ale țării: Președinția, Parlamentul și Guvernul României, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, structurile agricole teritoriale, mas-media etc. Sunt participanți permanenți la manifestările științifice naționale și internaționale, la dezbaterile, în mod deosebit, la cele organizate de Academia Română, Academia de Științe Agricole și Silvicultură, Institutul de Economie Agrară etc. Numele cercetătorilor Centrului îl regăsim mereu în publicațiile științifice și de extensie academică.

*Pentru a înțelege pasiunea și priceperea cercetătorilor **Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România de la Timișoara** pentru obiectul lor de studiu **economia agrară și dezvoltarea rurală**, reproducem modul atât de corect și de frumos de definiție a agriculturii și spațiului rural de către aceștia: «Agricultura este atât o ramură economică producătoare de bunuri agroalimentare de primă necesitate, cât și o agri-cultură, iar spațiul rural este, deopotrivă, un spațiu de producție agroalimentară și un mediu de viață cu obiceiuri, tradiții, folclor, etnografie, într-un cuvânt cu o cultură care conferă autenticitate și individualitate națională poporului român».*

*Pentru această mare și generoasă idee au militat cercetătorii Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România în cercetările și scrierile lor: **susținerea participării vieții rurale românești, cu toate componentele sale, la marea familie rurală europeană, prin autenticitatea, bogăția și frumusețea sa.***

Cunoscând bine preocupările și rezultatele colectivului restrâns de cercetători, constituit în acest centru de cercetare de elită al Academiei Române, apreciem, în final, că demersul la această importantă și generoasă idee le-a reușit deplin”.

Scurt istoric

Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România funcționează în cadrul Academiei Române, Filiala Timișoara, în baza Hotărârii Prezidiului Academiei Române din data de 4 aprilie 2005, în conformitate cu

prevederile Statutului Academiei Române, art. 35, lit. d. Dimensiunea spațiului rural și problema dezvoltării rurale durabile în România, generând teme, cercetări și acțiuni complexe, atât în plan economic, cât și din punct de vedere ecologic, social și cultural, prin activitatea științifică și de extensie, centrul de cercetare răspunde nevoilor de cunoaștere, cercetare, ameliorare și dezvoltare a spațiului rural românesc, îndeosebi în zona de vest a țării, conform cerințelor actuale de evoluție a vieții rurale.

Obiectivele de cercetare

Obiectul principal de activitate al Centrului îl reprezintă **cercetarea dezvoltării rurale durabile în România**, problemă complexă care solicită studii pluridisciplinare, având în vedere realizarea unui echilibru între nevoia de conservare a spațiului rural și tendința care se manifestă, din ultimul timp, de modernizare a activităților agricole și nonagricole și a vieții rurale în ansamblul său. Problematika spațiului rural a devenit deosebit de complexă în România, din cauza acumulărilor negative din perioada comunistă, precum și a evoluțiilor profunde și, nu de puține ori, contradictorii în plan juridic, structural, economic, ocupațional și social, manifestate după decembrie 1989, precum și apariția unor noi și grele probleme generate, recent, de pandemia de coronavirus. Colectivul Centrului efectuează cercetări și studii de evoluție a agriculturii și de dezvoltare a spațiului rural, în condițiile integrării României în Uniunea Europeană, de compatibilizare a politicilor rurale românești cu cele europene, adoptate, funcție de starea actuală a agriculturii și a ruralului din Uniunea Europeană (înalta performanță tehnică, cu consumuri materiale și costuri din ce în ce mai ridicate) și de starea actuală a agriculturii românești, care are ca obiective agricole prioritare restructurarea profundă a exploatațiilor, susținerea financiară masivă, necesară pentru creșterea randamentelor tehnice și economice, și pentru penetrarea produselor agroalimentare românești pe piața comunitară etc. Compatibilizarea structurilor rurale românești cu cele comunitare europene presupune implementarea instrumentelor de dezvoltare rurală, cuprinse atât în politică agricolă a României, cât și în Politica Agricolă Comună a Uniunii Europene. După cum rezultă din majoritatea

studiilor întreprinse, se impune o schimbare de concept, de mentalitate, o nouă filosofie a ruralului, corelată cu autonomia locală și regională și cu principiul subsidiarității.

Domeniile de cercetare ale Centrului

Principalele domenii care constituie teme de cercetare ale Centrului sunt:

- dezvoltarea rurală locală și regională în România și în Uniunea Europeană;
- economia rurală – componentă fundamentală a dezvoltării rurale a României;
- evaluarea impactului aplicării Politicii Agricole Comune asupra economiei rurale din România;
- sisteme de finanțare a agriculturii și dezvoltării rurale.

Încadrându-se în coordonatele menționate, Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România a elaborat în perioada 2005–2020 studii, devenite lucrări de referință în domeniul cercetării științifice și în practica managementului spațiului rural.

Personalul Centrului

Centrul are în structura de personal opt posturi ocupate, din care șapte posturi cu personal științific atestat, toți cercetătorii având titlul de doctor în științe agricole sau economice și dublă calificare superioară (licență și master în agronomie și economie), doi conducători de doctorat și un post de referent cu studii superioare.

Programe de dezvoltare rurală inițiate înainte de anul 2005

Activitatea de cercetare a Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România, înființat în anul 2005, a fost precedată de o serie de colaborări internaționale ale cercetătorilor sub auspiciile **Colectivului de cercetare în domeniul dezvoltării rurale** care a funcționat sub dublă coordonare: a Academiei Române, Filiala Timișoara, și a Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară a Banatului Timișoara (1990–2005).

Cercetările științifice ale colectivului în domeniul restructurării spațiului rural s-au desfășurat în cadrul unor programe comune europene în colaborare cu Universitatea Hohenheim din Germania, Universitatea Geambloux, Universitatea Leuven și Operațiunea Satele Românești (OVR) Bruxelles-Belgia; Universitatea Rennes-Franța.

Cercetările întreprinse, înainte de anul 2005, în spațiul rural al Banatului au fost publicate în patru cărți apărute în Editura Grauer-Seller din Germania și în colecția „Les Cahiers de la Démocratie”, editate de OVR Bruxelles în cadrul Programului Phare Democracy al Comisiei Europene:

- *Roumanie, d'une agriculture l'autre*, Edit. OVR Bruxelles, 1991 (coordonatori Paul Hermand, Ioan Negruțiu, Păun Ion Otiman);
- *L'Europe a l'épreuve de ses démocraties locales*, Edit. OVR Bruxelles, 1994 (coordonator Loretta Capellini, Păun Ion Otiman, Cosmin Sălășan);
- *Agricultura României la cumpăna dintre milenii II și III*, Edit. Helicon, 1994 (autor Păun Ion Otiman), face o cercetare amplă a stării agriculturii și dezvoltării rurale românești (la schimbare de regim politic și social intervenită din anul 1989), comparativ cu situația rurală a țărilor din UE-15;

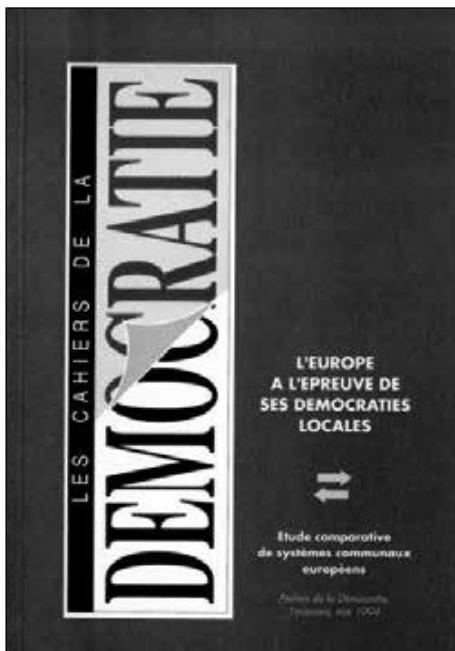
• *Dezvoltarea rurală în România*, Edit. Agroprint, 1997 (autor Păun Ion Otiman), este prima carte apărută în România cu tematică adecvată cercetărilor de dezvoltare și amenajare a spațiului rural, cu aplicație pentru România;

• *Entwicklung ländlicher Finanzmärkte für den kleinbäuerlichen Bereich in Rumänien – Konzept der ländlichen Finanzmarktentwicklung in Transformationsökonomien (Dezvoltarea piețelor financiare rurale pentru domeniul micilor agricultori din România – Concepția dezvoltării pieței financiare rurale în cadrul economiilor în curs de transformare)*, Edit. Grauer-Seller, Stuttgart, 1999 (coordonatori: Gertrud Buchenrieder, Păun Ion Otiman et al);

• *Restructurarea agriculturii și dezvoltarea rurală a României în vederea aderării la Uniunea Europeană*, Edit. Agroprint, ediția I (limba română), 1999, ediția a II-a (limba engleză), 2000, 2004 (autor Păun Ion Otiman), tratează, comparativ, principalele aspecte agrare și rurale ale României și Uniunii Europene și soluțiile de compatibilizare în vederea aderării României la UE;

• *Umstrukturierung im ländlichen Raum in Rumänien: Agrarproduktion, ländliche Fieamz-märkte, Privatisierung und ländliche Regionalentwicklung (Restructurarea spațiului rural din România: Producția agrară, piețele financiare rurale, privatizarea și dezvoltarea regională*

rurală), Edit. Grauer-Seller, Stuttgart, 2000 (coordonatori F. Heidhues, Păun Ion Otiman et al).

Proiecte competitive de cercetare în perioada 2005–2021

O preocupare permanentă a membrilor Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România a constituit-o participarea acestora în **proiecte competitive de cercetare fundamentală și aplicativă, finanțate din fonduri naționale și europene**. Prezentăm, în acest sens, principalele proiecte la care Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România a participat, în calitate de solicitant

(lider), ca reprezentant al Academiei Române, Filiala Timișoara, sau în calitate de partener:

- **Metode și modele complexe de cercetare în dezvoltarea rurală durabilă a României**, Grant A Consorțiu CNCISIS, 2006–2008 – responsabil Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România, Academia Română, Filiala Timișoara;

- **Conservarea bio- și geodiversității ca suport al dezvoltării durabile și creșterii economice și sociale în zona Hațeg-Retezat (RO-0023; RO-0056 MF SEE 2009–2010)**, inițiat de Academia Română în calitate de promotor, proiect câștigat prin competiție, fiind finanțat prin mecanismul Spațiul Economic European, valoarea totală a proiectului de 2 083 337 euro.

Proiectul, deosebit de complex, s-a desfășurat pe mai multe direcții de cercetare științifică ce au urmărit atingerea următoarelor obiective importante:

- Primul obiectiv l-a reprezentat realizarea cercetărilor pentru identificarea metodelor și instrumentelor care să asigure **conservarea bio- și geodiversității în Rezervația Științifică Gemenele-Retezat și a Geoparcului Țara Hațegului**, cât și studii privind **ecoagricultura tradițională** din zonă.

- Cel de al doilea obiectiv a urmărit elaborarea unei **strategii pentru dezvoltarea rurală durabilă a zonei**. Cercetările specifice acestui obiectiv au urmărit identificarea și dezvoltarea soluțiilor pentru creșterea standardului de viață a locuitorilor din zona Țării Hațegului-Retezat prin implementarea modelelor pentru revitalizarea vieții sociale și economice și utilizarea instrumentelor economice pentru dezvoltare durabilă.

Prin componentele sale de mediu, de bio- și geodiversitate, de dezvoltare durabilă a zonei, prin construcția instituțională realizată (centrul de cercetări și banca de gene), proiectul contribuie la realizarea unor deziderate menționate în Strategia Natura 2000 și a altor Directive Europene cu privire la habitat și conservarea acestuia, cu continuitate, cel puțin până în anul 2020, acest fapt demonstrând sustenabilitatea și viabilitatea demersului Academiei Române. Componenta de dezvoltare durabilă a zonei, pe lângă campaniile de conștientizare a locuitorilor, privind ecoagricultura tradițională, a contribuit la formarea și

*Zilele Academice Timișene 2015
Conferința „Schimbările climatice și agricultura”, acad. Cristian Hera*

dezvoltarea spiritului de întreprinzător în afaceri, pe fondul conservării și valorificării bio- și geodiversității.

Cercetările de teren au fost cuprinse în două volume masive (peste 600 pagini), apărute la Editura Academiei Române, astfel:

– *Geo- și biodiversitatea în Țara Hațegului-Retezat;*

– *Matrici economice, sociale, ecologice și strategii de dezvoltare durabilă în Țara Hațegului-Retezat;*

• ***Promovarea antreprenoriatului pentru creșterea gradului de ocupare în mediul rural.*** Proiect POSDRU/110/5.2/G/89043, perioada 2012–2014, responsabil **Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România, Academia Română, Filiala Timișoara**, partener SC DAD Expertise SRL;

• ***Cadrul național strategic rural al României,*** grant al Președinției României, 2017–2018;

• ***Îmbunătățirea calității resurselor umane din mediul rural din Regiunea Vest prin formare profesională în domenii nonagricole și facilitarea angajării,*** Proiect POSDRU/140/5.2/G/135112, perioada 2014–2015, responsabil **Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România al Academiei Române, Filiala Timișoara;**

• ***Formare profesională în domenii non-agricole și facilitarea angajării pentru îmbunătățirea calității resurselor umane din mediul rural din Regiunea Vest,*** Proiect POSDRU/140/5.2/G/135091, partener **Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România al Academiei Române, Filiala Timișoara;**

• ***Small farms but global markets,*** proiect FAIR FARM în cadrul Horizon 2020, parteneri: EURAC European Academy of Bolzano Italia, **Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România al Academiei Române, Filiala Timișoara**, Federal Institute for Less Favoured and Mountainous areas BASF Austria, Agroscope Elveția, Sudtiroler Bauernbund SBB Italia, Caritas Bozen Italia, Von Thünen Institute VTI Germania, James Hutton Institute Scotia Marea Britanie, Isralyon Franța;

• ***Proiect de țară pentru România în următorii 20 ani, 2016–2035, Securitatea și siguranța alimentară,*** partener **Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România Timișoara.**

Rapoarte anuale de cercetare științifică

Activitatea de cercetare a Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România este prezentată în rapoartele anuale de cercetare,

înscrise în planul de cercetare al Academiei Române, Secția de științe agricole și silvice, care sintetizează activitatea științifică anuală a întregului colectiv, scot în evidență dimensiunea problematicii spațiului rural, sugerând direcții de acțiune a structurilor responsabile la nivel local, regional sau național. Pentru edificarea aspectelor menționate, prezentăm tematica de cercetare abordată în ultimii zece ani.

Raportul de cercetare pe anul 2010 cuprinde rezultatele (parțiale) cercetărilor referitoare la tema *Cercetări de dezvoltare rurală în România*, temă integrată în programul fundamental al Academiei Române *Economie și dezvoltare rurală*. Cunoașterea realităților agriculturii și a economiei rurale românești reprezintă o condiție *sine qua non* pentru un diagnostic economic și social corect în vederea aplicării unui program coerent de sporire a contribuției agriculturii la atenuarea crizei în plină desfășurare, precum și pentru reluarea creșterii economice sustenabile.

Raportul de cercetare pe anul 2011 reprezintă continuarea rezultatelor parțiale ale cercetărilor întreprinse în anul precedent, referitoare la tema *Cercetări de dezvoltare rurală în România*, aprofundând cercetările anterioare cu privire la conceptul de **dezvoltare durabilă în context european**. Aspectele menționate în raportul de cercetare sunt detaliate în capitole separate referitoare la: **dezvoltarea durabilă – dezvoltarea viitorului**, funcțiile și structura spațiului rural, economia spațiului rural, cu referire la agricultură, dezvoltarea antreprenoriatului rural, infrastructura în spațiul rural, învățământul și sănătatea din spațiul rural.

Raportul de cercetare pe anul 2012 cu tema *„Cercetări cu privire la dezvoltarea rurală durabilă în România”* cuprinde două studii:

– Studiul I: *Cercetări privind politicile de dezvoltare a comunităților rurale în contextul globalizării. Studiu de caz arealul Lipova – Săvârșin;*

– Studiul II: *Cercetări privind situația actuală a șomajului și a persoanelor ocupate în agricultura de subsistență în zonele rurale din Regiunea Vest.*

Raportul de cercetare pe anul 2013 cu tema *„Cercetări cu privire la dezvoltarea rurală durabilă în zona de Vest a României”* cuprinde trei studii:

– Studiul I: *Analiza economico-socială a spațiului rural din Regiunea Vest și a implementării proiectelor destinate acesteia;*

– Studiul II: *Cercetări privind potențialul de absorbție a produselor agroalimentare ecologice;*

– Studiul III: *Protejarea biodiversității prin creșterea raselor tradiționale de animale din Banat.*

Raportul de cercetare pe anul 2014 cu tema *„Dezvoltarea regională și rurală în România – Concepte, tipologie, criterii economice și sociale”* conține cercetări referitoare la problematica regionalizării, cerința a aplicării Tratatului de la Maastricht din 1992, în care se precizează faptul că *„politica Uniunii Europene trebuie să atenueze deosebirile dintre regiuni, diferențele de șanse din cauza dezvoltării întârziate, să creeze instrumente structurale și de politici economice naționale și comunitare, corelate pentru înlăturarea diferențelor regionale izbitoare și să coordoneze diferitele surse financiare ale UE, în interesul politicii regionale eficiente”*. Această temă, deosebit de complexă și extrem de importantă, a revenit în actualitate după inițiativa Guvernului României cu privire la legiferarea și aplicarea regionalizării României. Preocupări mai vechi cu privire la optimizarea împărțirii administrativ-teritoriale a României și analiza actualelor regiuni de dezvoltare ne-au stimulat să prezentăm câteva puncte de vedere referitoare la această problemă importantă pentru țara noastră.

Rapoartele de cercetare pe perioada 2015–2017 cuprind rezultatele cercetărilor referitoare la tema aprobată de către Secția de științe agricole și silvice, conținută în programele anuale de cercetare ale Academiei Române, intitulată *„Strategii de dezvoltare rurală durabilă în zona montană a Banatului. Studiu de caz: Depresiunea Almăjului, județul Caraș-Severin”*, care evidențiază problemele identificate în arealul rural al Banatului Montan, stabilind repere și aspecte privind stadiul de dezvoltare rurală din această zonă, politicile și mecanismele actuale de promovare a investițiilor de dezvoltare rurală, prioritățile strategice pentru dezvoltarea rurală a depresiunii Almăjului. Pornind de la situația economico-socială actuală a Almăjului, depistând factorii ce cauzează starea generală negativă a economiei, absența locurilor de muncă atractive și

stabile, migrația puternică, din ce în ce mai accentuată, mai ales a tineretului, depopularea și îmbătrânirea accentuată a satelor, apariția și extinderea sărăciei, într-un cuvânt Almăjul devenind, din păcate, o **lume care se stinge încet, încet**, dar și de la analiza SWOT, a punctelor tari și a oportunităților de dezvoltare a satelor almăjene, am afirmat că evoluția pozitivă de viitor a Almăjului depinde, cu certitudine, de resursele financiare ce se vor aloca proiectelor de dezvoltare. Raportul de cercetare a fost prezentat Secției de agricultură și silvicultură a Academiei Române, precum și conducerii județului Caraș-Severin, primăriilor și consiliilor locale comunale, în speranța folosirii rezultatelor cercetărilor noastre.

În perioada 2018–2020, activitatea Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România a continuat cercetările destinate spațiului rural din zona montană a Țării Hațegului, prin tema de cercetare „*Strategii de dezvoltare rurală durabilă în zona Țara Hațegului, județul Hunedoara*”, urmărind să ne aducem contribuția la fundamentarea științifică a căilor de dezvoltare economică și socială a fiecărei comune și a întregii zone a Țării Hațegului.

Spațiul rural al Țării Hațegului, cu o suprafață de 155 km², cuprinzând depresiunea geografică cu același nume, mărginită și închisă de Munții Retezat, Șureanu, Țarcu și Poiana Ruscă, reprezintă una dintre cele mai înzestrate zone ale României din punct de vedere istoric, cultural, spiritual și peisagistic. Dacă la această caracteristică importantă a Țării Hațegului, adăugăm și dinamica economică și socială intervenită după 1990, traversată timp de aproape trei decenii, avem dimensiunea exactă a necesității și oportunității cercetărilor de evoluție rurală complexă, atât de necesare fundamentării științifice de dezvoltare rurală durabilă a acestei zone.

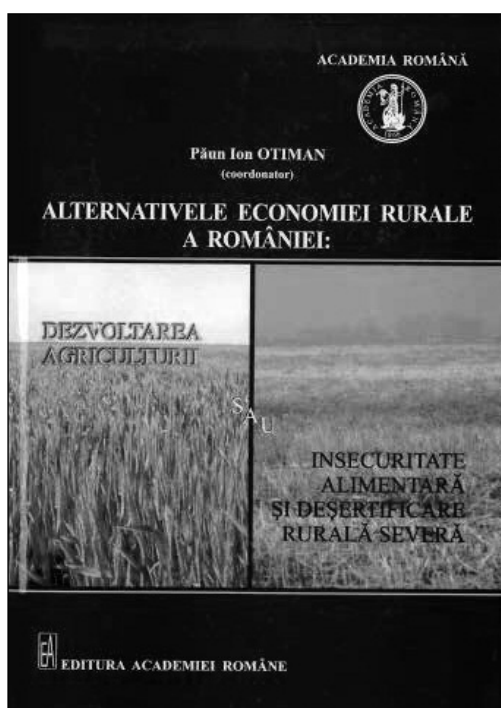
Alegerea temei de cercetare „*Strategii de dezvoltare rurală durabilă în zona Țara Hațegului, județul Hunedoara*”, determinată și de participarea în anii 2008–2010 la elaborarea studiilor efectuate de Academia Română în această zonă, a fost stimulată de nevoia elaborării acestui studiu, bazat pe cunoașterea fenomenelor economice și

sociale produse în acest interval de timp. Starea economică și socială generală a spațiului rural hațegan și a fiecărei comune din zonă, după anul 1989, a suferit transformări profunde: revenirea la proprietatea privată a terenurilor agricole și, în parte, a terenului silvic, privatizarea majorității societăților comerciale rămase în funcțiune, falimentarea și lichidarea unui mare număr de întreprinderi industriale (miniere, de prelucrare industrială, alimentare), ceea ce a determinat apariția șomajului industrial, distrugerea sau demolarea numeroaselor conace și palate construite în majoritatea lor de vechi familii românești (unele dintre acestea maghiarizate în decursul timpului), care arată perenitatea românească pe aceste meleaguri, desființarea CAP-urilor și a IAS-urilor, un exod evident al populației tinere active și calificate către alte zone ale României, dar, mai ales, spre străinătate etc. Analiza resurselor naturale și antropice, precum și analiza referitoare la starea actuală a economiei și dotarea tehnico-edilatară a comunelor din Țara Hațegului constituie premise importante ce stau la baza demersului întreprins pe parcursul anului 2021 de elaborare a strategiei de dezvoltare rurală durabilă în Țara Hațegului.

Lucrări științifice de referință

Activitatea de cercetare a Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România, înființat în anul 2005, a fost precedată de o serie de colaborări internaționale ale cercetătorilor sub auspiciile Colectivului de cercetare în domeniul dezvoltării rurale, care a funcționat sub dubla coordonare a Filialei Timișoara a Academiei Române și a Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară a Banatului Timișoara (1990–2005).

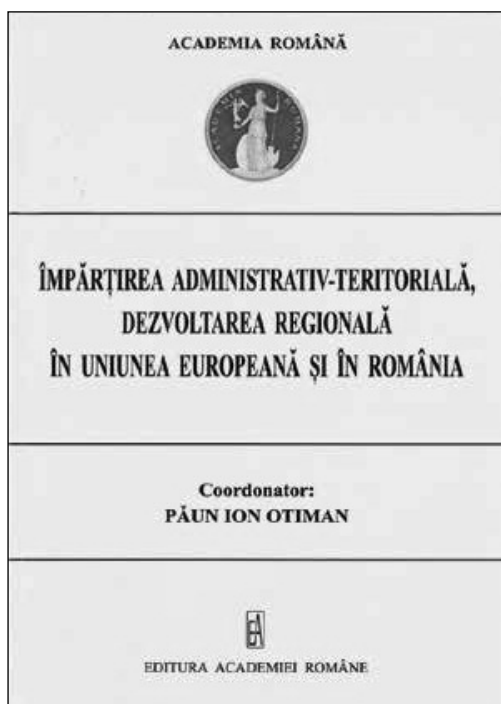
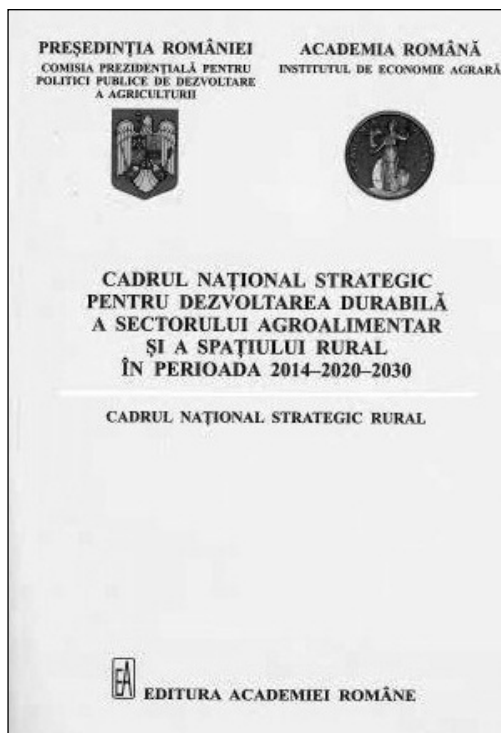
Cartea *Dezvoltarea rurală durabilă în România*, Editura Academiei Române, 2006. Respectând noua filosofie a spațiului rural, care, în esența sa, susține că: „*Spațiul rural în Europa constituie un spațiu peisager prețios, fruct al unei lungi istorii și a cărui salvare este o vie preocupare pentru societate. Spațiul rural își poate îndeplini funcțiile de aprovizionare, de destindere și de echilibru, din ce în ce mai dorite în societate, doar dacă rămâne un spațiu de viață atrăgător și original, dotat cu: o bună infrastructură, o agricultură și o*

ca autori pe cercetătorii Centrului, este structurată în nouă capitole ordonate într-o succesiune logică ce permite o abordare bine documentată, pornind de la clarificarea conceptului de economie și dezvoltare rurală durabilă, precum și de la realitățile românești, generate de evoluția agriculturii și dezvoltării rurale a României înainte și după anul 1989. Este prezentată noua filosofie a dezvoltării durabile a spațiului rural, atât din perspectiva dezvoltării agriculturii, silviculturii și economiei forestiere, cât și a agroturismului și ecoturismului local, a întreprinderilor mici și mijlocii, în condițiile păstrării habitatului, a culturii locale, a mediului înconjurător și a peisajului rural. Pornind de la concluzia foarte importantă pentru dezvoltarea economică generală a oricărei țări, desprinsă din cercetările efectuate de mai mulți cercetători români și străini, conform căreia **cu cât gradul de dezvoltare rurală este mai ridicat și mai echilibrat repartizat teritorial, cu atât gradul general de dezvoltare economică este mai înalt**, autorii lucrării au acordat importanța cuvenită analizei dezvoltării regionale în Uniunea Europeană și România, politicilor de dezvoltare regională și instrumentelor financiare europene utilizate în aceste programe, inclusiv studiilor de caz și proiectelor de dezvoltare rurală și regională în diferite țări europene (Grecia, Portugalia, Spania, Italia). O importanță deosebită a fost acordată problemelor legate de finanțarea agriculturii și a spațiului rural în faza de preaderare, dar și perspectiva de susținere financiară a agriculturii și a dezvoltării rurale a României după aderarea la Uniunea Europeană (cartea a apărut în anul 2006, cu un an înaintea intrării României în UE).

Cartea *Alternativele economiei rurale a României: dezvoltarea agriculturii sau insecuritatea alimentară și deșertificare rurală severă*, apărută la Editura Academiei Române, București, 2011, premiată în anul 2013 cu **Premiul „Gheorghe Ionescu-Șișești” al Academiei Române**, este rezultatul cercetărilor efectuate sub coordonarea acad. Păun Ion Otiman, în cadrul programelor fundamentale de cercetare științifică ale Academiei Române, la Institutul de Economie Agrară din București și Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România din Timișoara, reprezentând o analiză severă a agriculturii și spațiului rural românesc, continuând

silvicultură viabile, condiții locale favorabile activităților economice neagricole, un mediu intact și cu un peisaj îngrijit”, autorii lucrării precizează că această nouă filosofie trebuie să se fundamenteze pe conceptul de dezvoltare locală durabilă, care presupune atât o componentă agricolă (sau silvică, după caz) importantă, cât și o structură economică neagrícola puternică, generatoare de locuri de muncă în rural. Lucrarea, având

cu propuneri pentru creșterea performanțelor exploatațiilor agricole și ameliorarea generală a ruralului românesc. În elaborarea alternativelor de dezvoltare ale economiei rurale, autorii lucrării au avut în vedere că România a intrat în al treilea deceniu de reforme, restructurări, ajustări, dezintegrări și reintegrări, dar, cu toate acestea, agricultura românească și spațiul rural național se află încă într-o stare fluidă, nestructurată,

neperformantă, necompetitivă, neconcurențială, incipient conservată, generatoare de sărăcie rurală severă, insecuritate alimentară accentuată și, ceea ce este mai grav, deșertificare rurală socială și fizică în extindere.

Cercetări științifice importante pentru dezvoltarea regională și locală, realizate în cadrul Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă a României sunt concretizate într-o serie de lucrări publicate în reviste, dar și în studiul *Împărțirea administrativ-teritorială și dezvoltarea regională în Uniunea Europeană și în România*, apărut la Editura Academiei Române în anul 2013, autori: acad. P.I. Otiman, coordonator, dr. Nicoleta Mateoc-Sîrb, dr. V. Goșa, dr. A. Băneș, dr. Andrea Feher. În concepția autorilor, dezvoltarea, ca proces, are multiple forme concrete de manifestare, îmbrăcând, funcție de conținutul procesului, aspect economic, social, cultural și teritorial. Dezvoltarea economiei constituie, bineînțeles, substanța materială a procesului de dezvoltare în ansamblul său, îmbrăcând forme structurale specifice economiei: dezvoltare industrială, dezvoltare agricolă, dezvoltarea serviciilor etc. Dezvoltarea, ca proces teritorial – dezvoltarea teritorială –, îmbracă toate formele dezvoltării economice, sociale și culturale, centrate și așezate teritorial la nivel național, regional, local sau, mai extins, transnațional, transfrontalier, interregional etc. Având în vedere conexiunile teritoriale directe, legăturile economice teritoriale, resursele teritoriale etc., politica UE de dezvoltare pune un accent deosebit pe două laturi ale dezvoltării: **dezvoltarea regională** și **dezvoltarea locală**, cu componenta sa fundamentală în spațiul rural, **dezvoltarea rurală**.

Menționăm, de asemenea, contribuția cercetătorilor Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România din Academia Română, Filiala Timișoara, la elaborarea proiectului „Cadrului național strategic pentru dezvoltarea durabilă a sectorului agroalimentar și a spațiului rural în perioada 2014–2020–2030”, cuprins în cartea cu același titlu tipărită la Editura Academiei Române în anul 2013, lucrare coordonată de acad. Păun Ion Otiman, din partea Academiei Române, și de dr. Valeriu Steriu, din partea Comisiei prezidențiale. În elaborarea lucrării, s-a pornit de la *„parcursul sistemului agroalimentar și al spațiului*

rural românesc după mai bine de două decenii de la evenimentele din decembrie 1989 și la șapte ani de la aderarea României la Uniunea Europeană, analizând evoluția acestora într-un interval de timp suficient de lung pentru așezarea și consolidarea structurilor agrare ale României. Luând act de progresele prea lente ale ansamblului sistemului agroalimentar național, discrepanțele și non-convergențele încă prea mari între agricultura românească și cea din Uniunea Europeană, de existența unor zone extinse de sărăcie rurală severă, precum și de precaritatea securității alimentare a populației României, au fost elaborate liniile directe ale dezvoltării durabile a sistemului agroalimentar românesc și a spațiului rural”.

Prioritățile *Cadrului național strategic rural pentru perioada 2014–2030* s-au stabilit pornind de la funcțiile spațiului rural și ale economiei rurale, ale agriculturii românești, de la necesitatea dezvoltării accelerate a acestora și de la noul parteneriat între Europa și fermieri, conform reformei PAC și a bugetului agricol european, pentru perioada 2014–2020, priorități ce au în vedere următoarele:

- garantarea securității și siguranței alimentare, prin asigurarea necesarului intern de produse alimentare de calitate îmbunătățită și a unui excedent față de consumul alimentar intern, disponibil pentru export;

- asigurarea echilibrului ecologic durabil pe termen lung al spațiului rural, prin investiții publice, public-privat sau private în lucrări de infrastructură de protecție, de amenajare și de echipare a teritoriului (sisteme de irigații, sisteme hidroameliorative de protecție, perdele forestiere de protecție, împădurirea terenurilor degradate sau defrișate, sporirea gradului de acoperire verde a teritoriului etc.);

- conservarea și protejarea resurselor naturale regenerabile (solul, apa, aerul, biodiversitatea) și utilizarea durabilă a resurselor naturale agricole, în primul rând a solului, conservarea biodiversității, aplicarea politicilor de atenuare a efectelor schimbărilor climatice;

- consolidarea exploatațiilor agricole, modernizarea tehnologiilor și ameliorarea generală a activităților agricultorilor;

- stimularea formării exploatațiilor agricole privat-familiale comerciale, prin restrângerea treptată a exploatațiilor agricole de subzistență;

- dezvoltarea teritorială echilibrată a economiei rurale agricole, extinderea IMM-urilor rurale agroalimentare și nonagricole și creșterea gradului de ocupare a populației rurale, prin angajarea și stabilirea populației active în rural, cu preponderență a celei tinere;

- sporirea gradului de absorbție a fondurilor europene destinate agriculturii și dezvoltării rurale, prin ameliorarea proiectelor PNDR și a finanțării și executării acestora;

- echilibrarea balanței alimentare și creșterea exporturilor agroalimentare românești;

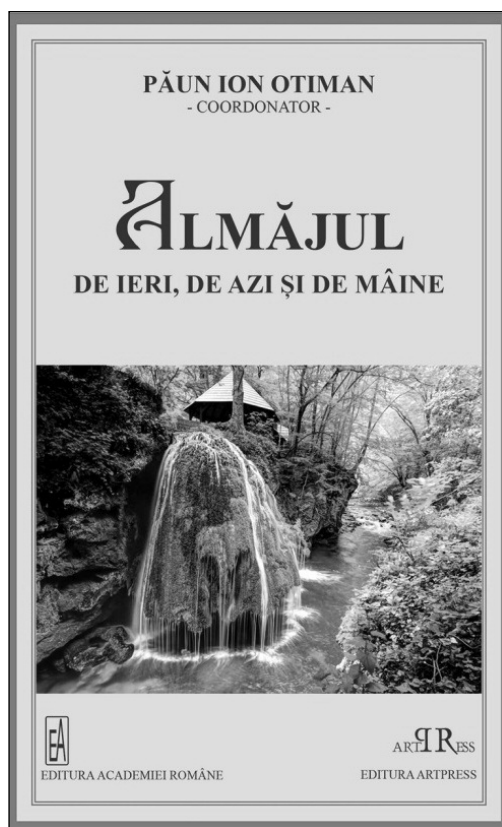
- restrângerea zonelor rurale defavorizate și a sărăciei rurale severe;

- compatibilizarea sistemului național de învățământ și cercetare științifică cu cel european, asigurarea unui parteneriat durabil al acestuia cu sistemul agroalimentar românesc.

În concluzia acestei lucrări de referință, autorii susțin strategia conform căreia România are o singură șansă pentru dezvoltarea agriculturii: alocarea masivă, dar rațională, dacă se poate, optimă, de capital investițional în infrastructura rurală, echiparea teritoriului agricol (circa 1,7 mil. ha irigate, plantarea perdelelor de protecție a câmpului, circa 1–1,2 mil. ha în zonele cele mai aride), modernizarea exploatațiilor agricole prin modernizarea bazei energetice și a utilajelor agricole, extinderea întreprinderilor de stocare-procesare a produselor agroalimentare, precum și sporirea capitalului de exploatare, atât din surse proprii, cât și din credite bancare avantajoase acordate fermelor agricole, prin care să se susțină nivelele de producție propuse în continuare, pentru orizonturile 2015, 2020, 2025, 2030.

Această lucrare este adresată îndeosebi decidenților politici, structurilor administrative naționale și locale ale agriculturii, Parlamentului, Consiliului și Comisiei Europene, Parlamentului, Președinției și Guvernului României, Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale, mediului academic și universitar, structurilor agricole românești.

Cartea *Almăjul de ieri, de azi și de mâine, apărută la Editura Academiei Române, face parte dintr-o categorie aparte de scrieri, de*

însemnătate strategică, pe care le-aș încadra în categoria operelor dedicate cunoașterii enciclopedice a României. Cartea pe care o prezentăm cititorilor, rod al ostentelilor celor ce semnează între copertile ei, cuprinde materiale de lucru integrabile unui proiect de studii interdisciplinare cu rază de cuprindere monografică și enciclopedică, a cărui finalitate este o «Enciclopedie a zonei Almăjului», așa cum ni se înfățișează aceasta în pragul mileniului. Reprezentantii Școlii sociologice de la București au propus, în 1940, un „Plan pentru Atlasul sociologic al României” ca parte dintr-o proiectată știință a „națiunii”. Ei ne-au lăsat, dincolo de multitudinea monografiilor sociologice, volumul „60 de sate” și patru

volume din Enciclopedia României, dimpreună cu bine-cunoscutul Muzeu al satului și cu neprețuita colecție de filme sociologice, toate ilustrând noul corpus metodologic al Științei națiunii. Lucrarea colectivului coordonat de acad. Păun Ion Otiman se adaugă unei asemenea tradiții, încadrându-se în categoria ilustră a monografiilor enciclopedice regionale și poate servi ca model de cunoaștere pentru toate zonele României. Așa cum a fost ea realizată, lucrarea echipei de experți poate fi integrată proiectului unei Enciclopedii deschise a României întregi. (Ilie Bădescu, membru corespondent al Academiei Române, revista „Sociologie românească”, nr. 1/2018)

Cartea *Viața rurală românească pe lungul drum între Flămânzi și Uniunea Europeană sau Drama satului, pământului și a țăranelor români într-un secol de iluzii, dezamăgiri și speranțe*, apărută în decembrie 2019 la Editura Academiei Române, este o lucrare impresionantă ca tematică și cuprindere (opt părți, 39 capitole, 905 pagini), o carte-sinteză a cercetărilor și scrierilor de o viață ale autorului. După cum ne declară însuși autorul: „Am scris această carte timp de trei decenii. Am început-o imediat după 16–17 decembrie 1989, atunci când în Timișoara se trăgea intens, și am încheiat-o, acum câteva zile, în decembrie 2019, adică după 30 de ani”, este limpede faptul că este o carte de o viață.

Încă de la primele cercetări întreprinse la începutul anilor '90, colegul Păun Ion Otiman, s-a axat pe studierea dezvoltării rurale durabile, domeniu aparte, de o importanță deosebită în evoluția economică și socială a României în care, evident, **agricultura ocupă locul determinant**.

Întreaga „arhitectură” a lucrării pornește de la ideea de bază, privind locul și rolul agriculturii în ansamblul dezvoltării rurale. Funcțiile agriculturii și ale spațiului rural dau adevărata dimensiune productivă, socială, culturală și ecologică a acestora, reprezentând, în ultimă instanță, „o carte de vizită” a fiecărei țări, inclusiv a României. De aici pornește și **marea grijă a autorului față de nevoia unei dezvoltări rurale durabile pe termen lung, a unei dezvoltări rurale sustenabile, generatoare de continuitate în ceea ce privește alimentația sănătoasă a populației și habitatul plăcut, într-un cuvânt pacea socială de la țară**. Prin tot ceea ce scrie și întreprinde,

autorul dorește să imprime această grijă tuturor: agricultori ori fermieri, decidenți, oameni de știință și politicieni, față de evoluția agriculturii și a spațiului rural.

În finalul prezentării, doresc să spun numai câteva cuvinte despre această nouă carte, cu titlu atât de incitant **Viața rurală românească pe lungul drum între Flămânzi și Uniunea Europeană sau Drama satului și a țaranului român într-un secol de iluzii, dezamăgiri și speranțe**, lăsând, astfel, neatinsă curiozitatea cititorilor de a o parcurge.

Este o carte în care autorul cuprinde, în sinteză, o mare parte din cercetările sale abordate în decursul timpului. Întreprinde, **împreună cu țaranul, satul și pământul românesc**, un itinerar istoric, social și cultural, după cum simbolic spune, „de la Flămânzi până la Uniunea Europeană”. Dar, cartea nu cuprinde numai cercetările autorului din domeniile economiei și dezvoltării rurale, ci și adevărate eseuri scrise cu pasiune, adevărate incursiuni în multe opere literare și științifice ale marilor scriitori și cercetători români și străini care s-au aplecat asupra atât de zbuțumatei vieți rurale românești, „într-un secol de iluzii, dezamăgiri și speranțe”.

Incontestabil, preocuparea principală, atât științifică, cât și civică din ultimele trei decenii, a autorilor acestei impresionante cărți, a fost

conexată la problematica vieții rurale românești, a țaranului, a satului și pământului nostru, de care se simte atât de legat, ca origine și, mai cu seamă, de dorința ardentă de ameliorare a acestei complexe problematice. Ca urmare a acestei pasiuni, a acestui crez, Păun Ion Otiman „crează” și „produce”.

Recomand această carte, asemenea autorului, studenților și doctoranzilor, deoarece ei sunt cei care, în cazul în care au reținut unele idei, le vor putea pune în operă pentru un viitor mai bun al țării; celor mulți, oamenilor care, zi de zi, rodesc, pun temelii, clădesc, făuresc, celor de care depinde, în mare măsură, pâinea, viața și tihna noastră cea de toate zilele, precum și pentru documentare, decidenților importanți ai domeniului” (acad. Cristian Hera, revista „Academica”, nr. 3/2020).

Participări la dezbateri științifice cu tema dezvoltării rurale a României organizate de Academia Română

La dezbaterile științifice „Lumea rurală – azi și mâine”, 2005, din partea Centrului s-a prezentat lucrarea *Dezvoltarea rurală durabilă în contextul integrării europene*.

La dezbaterile științifice „Satul românesc – 100 de ani de evoluție rurală”, cercetătorii Centrului au prezentat lucrarea *Satul, țaranul, școala și învățământul rural românesc*.

La dezbaterile științifice „Agricultura românească în contextul globalizării”, Centrul a prezentat lucrarea *Starea agriculturii și a dezvoltării rurale a României postaderare la Uniunea Europeană. Politici europene și naționale pentru atenuarea discrepanțelor și incompatibilităților rurale româno-europene*.

Participarea la școli doctorale și postdoctorale ale Academiei Române

Cercetătorii Centrului au participat, în calitate de conducători de doctorat, la mai multe Școli doctorale și postdoctorale, dintre care cele mai importante au fost Proiectul POSDRU „Școală postdoctorală pentru formarea cercetătorilor de elită în economie SPODE” și „Rute de excelență academică în cercetarea postdoctorală READ” ale Academiei Române, în perioada 2012–2015, coordonatori științifici: acad. Emilian Dobrescu, acad. Mugur Isărescu și acad. Păun Ion Otiman.

Cele două proiecte au avut principala direcție de preocupare compatibilizarea învățământului românesc doctoral și postdoctoral cu cel european, în vederea integrării reale în aria comună a

național”; „Siguranța energetică a țării”; „Sănătatea biologică și spirituală a populației”; „Competitivitatea și recunoașterea internațională a culturii românești” etc.

Lucrările științifice publicate de cercetătorii Centrului (2005–2020, date statistice)

Articole cotate și indexate Clarivate Analytics	din care				Articole în reviste BDI	Articole în reviste cu referenți și colective editoriale în străinătate	Articole în reviste neindexate din România	Cărți publicate	Lucrări premiate (autori premiați)
	cu FI cotate Clarivate Analytics	indexate Clarivate Analytics	proceedings indexate Clarivate Analytics	abstract meeting indexate Clarivate Analytics					
89	11	32	29	17	353	85	98	68	12 (7)

învățământului superior, adoptarea unui sistem universitar și de titluri accesibile, comparabile și compatibile în vederea promovării reciproce a recunoașterii europene simple, eficiente și corecte a calificărilor naționale, indiferent de locul (universitatea, școala de înalte studii și țara) unde s-a obținut diploma. Această cerință este intrinsec legată, condiționată, de compatibilizarea europeană a domeniilor fundamentale, a domeniilor și specializărilor, a curriculei universitare și a structurilor academice, cerință care, sperăm, că va fi, în mare parte, respectată prin experiența acumulată în activitățile concrete din școlile doctorale și postdoctorale din Academia Română. Proiectul „**Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și postdoctorală din Academia Română**” a avut ca țintă precisă conexarea cercetărilor doctorale și postdoctorale din domeniile economice și socio-umaniste cu cel mai important proiect prioritar al Academiei Române pentru perioada 2014–2016, „**Proiectul de țară al României**”, în care postdoctoranzii au abordat teme cu următoarele subiecte: „*Prosperitatea – vehicul economic și cultural al bunăstării*”; „*Bunăstarea – obiectiv major al strategiei dezvoltării și factor al stabilității și evoluției sociale și demografice românești*”; „*Calitatea vieții – corolar al reformelor sociale, morale, economice și juridice în România*”; „*Factorii bunăstării și calității vieții: reforma profundă a educației și restructurarea orizontală și verticală a școlii românești axată pe formarea elitelor necesare societății românești și a resurselor umane calificate necesare economiei naționale*”; „*Siguranța și securitatea alimentară*”; „*Folosirea durabilă a resurselor naturale în interes*

Lista completă a lucrărilor științifice publicate de cercetătorii Centrului este prezentă în cartea *Cercetări de dezvoltare rurală în România – Sinteze 1990–2005–2020*, Editura Academiei Române, 2020, și pe site-ul Academiei Române, Filiala Timișoara (<https://www.academiadm.ro/>).

Din lista lungă de lucrări științifice elaborate de cercetătorii Centrului de Cercetări pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă în România, prezentăm, în final, câteva dintre contribuțiile cele mai importante din domeniu:

1. **Oțiman P.I.**, Teodoroiu F., Alexandri Cecilia, Florian Violeta, Gavrilescu Camelia, Ionel Iuliana, Sima Elena, Tudor Monica, 2014, *Sustainable development strategy for the Agri-food sector and rural area-Horizon 2030*, Procedia Economics and Finance 8 (2014) 510–517, 8 p.

2. Hera C. coord., **Oțiman P.I.**, 2019, *Istoria științelor agricole și silvice în România (6) – Studii alese de economie agrară și dezvoltare rurală*, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-3132-1, 105 p.

3. Garoflid Constantin, Mihai Lazăr, ediție îngrijită și prefațată de **Oțiman P.I.**, 2018, *Viața rurală românească în prima jumătate a secolului XX: Studii alese de economie agrară*, Editura Academiei Române, Editura ArtPress, ISBN 978-973-27-2915-1, ISBN 978-973-108-819-8, 511 p.

4. Vlad I.V. coord., Hera C., **Oțiman P.I.** coord. Proiect 5, Alexandri Cecilia, Luca L., Rusu Marioara, Tudor Monica, **Goșa V.**, Ionel Iuliana, Alboiu C., Grodea M., Gavrilă V., Peticilă A., Păuna B., Sâman C., Florian V., Gavrilescu Camelia, Toma C., Turtoi Crina, 2016, *Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani: Volumul III, Partea 1, Proiect nr. 5 – Securitate și*

siguranță alimentară, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-2555-9, ISBN 978-973-27-2706-5, 294 p.

5. Alexandri Cecilia, Florian Violeta, Kruzslicika Mihaela, Rusu Marioara, **Oțiman P.I.**, 2015, *Cercetarea – inovarea – dezvoltarea și formarea profesională – premise ale strategiei agroalimentare a României. Perspectivele agriculturii și dezvoltării rurale prin prisma noii Politici Agricole Comune 2014–2020*, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-2558-0, 601 p.

6. **Oțiman, P.I.**, Toderoiu, F., Sima Elena coord., 2014, *Dezvoltarea durabilă a economiei agroalimentare și a spațiului rural. Evaluări și direcții strategice*, Editura Academiei Române, 611 p.

7. **Oțiman P.I., Mateoc-Sîrb Nicoleta**, Mănescu Camelia, 2013, *Economie rurală*, Editura Mirton, ISBN 978-973-52-1304-6, 382 p.

8. **Oțiman P.I.**, Toderoiu F., Sima Elena coord., 2011, *Cercetări de economie agrară și dezvoltare rurală 1990–2010 – Realizări și perspective*, Editura Academiei Române, 692 p.

9. **Oțiman P.I.**, Toderoiu F., Sima Elena coord., 2012, *Economia agroalimentară și dezvoltarea rurală în România – Implicații ale Politicii Agricole Comune asupra securității alimentare*, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-2188-9, 609 p.

10. **Oțiman P.I.**, Toderoiu F., Sima Elena coord., 2013, *Determinanți economici, sociali și instituționali ai performanțelor și securității alimentare*, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-2304-3, 604 p.

11. **Oțiman P.I.**, Toderoiu F., Sima Elena coord., 2014, *Dezvoltarea durabilă a economiei agroalimentare și a spațiului rural – Evaluări și direcții strategice*, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-2461-3, 611 p.

12. Sub redacția **Oțiman P.I.**, autori **Oțiman P.I.**, Rusu Dorina, Popa I., Ionescu C., **Sălășan C.**,

2010, *Conservarea geo- și biodiversității și dezvoltarea durabilă în Țara Hațegului-Retezat, Centrul de Dezvoltare Durabilă Țara Hațegului – Retezat General Berthelot*, Editura Academiei Române ISBN 978-973-27-2010-3, 124 p.

13. Sub redacția **Oțiman P.I.**, 2010, *Clopotiva – un sat din Hațeg*, ediția a II-a, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-1963-3, 573 p.

14. Sub redacția **Oțiman P.I.**, coord.: Gri-gorescu D., Enache M., Bogdan A., 2010, *Geo- și biodiversitatea în Țara Hațegului-Retezat*, vol. I, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-1941-1, 615 p.

15. Sub redacția **Oțiman P.I.**, coord.: **Oțiman P.I.**, Florian Violeta, Ionescu C., 2010, *Matrici economice, sociale, ecologice și strategii de dezvoltare durabilă în Țara Hațegului-Retezat*, vol. II, Editura Academiei Române, ISBN 978-973-27-1943-5, 584 p.

16. **Oțiman P.I.**, coord., Badea M.E., **Băneș A.**, **Berar C.**, Cojocariu A., Man T., **Goșa V.**, **Mateoc-Sîrb Nicoleta**, Mateoc T., Milin Anda, **Nagy Andrea**, Orboi Dora, Otiman O., Șeulean V., **Sălășan C.**, 2006, *Dezvoltarea rurală durabilă în România*, Editura Academiei Române, ISBN 973-27-1461-1, ISBN 978-973-27-1461-4, 672 p.

17. Badea Elena Marcela, **Oțiman P.I.**, 2006, *Plante modificate genetic în cultură. Impactul agronomic, ecologic și economic*, Editura Mirton Timișoara, ISBN 978-973-661-923-6.

Notă

¹ Președintele Secției de științe agricole și silvice, vicepreședinte (2011–2017), președinte (ianuarie-aprilie 2018) al Academiei Române, președinte de onoare al ASAS, Cuvânt-înainte la cartea *Cercetări de dezvoltare rurală în România. Sinteze 1990–2005–2020*, Editura Academiei Române, Editura Artpress, 2020.

Monedele digitale ale băncilor centrale în concurență cu criptomonedele?

*Napoleon Pop**

Valeriu Ioan-Franc

Membru corespondent al Academiei Române

De la lansarea intenției băncilor centrale de a avea monede digitale și până la situația economiei globale departe de fi catalogată postpandemie, omenirea a trecut prin alegeri mai în toate planurile. Nu a fost o clarificare sau o simplificare a lucrurilor, cât o continuă constatare a complexității interdependențelor care leagă statele lumii, în condițiile în care apelul la cooperare, colaborare și coordonare a devenit tot mai intens. Apelul nu a rămas fără ecouri, dar perspectiva a fost pusă în strânsă legătură cu schimbarea de paradigmă, cu schimbarea chiar a lumii. Un inventar al situației actuale cu care se confruntă toate statele lumii, fără să mai conteze că sunt dezvoltate sau în curs de dezvoltare, a devenit vast prin bălbâirea soluțiilor, a confruntării comentariilor pro sau contra legate în special de stimulentele monetare și fiscale (cât, cum, până când) care ar trebui să pună pe picioare economia globală. Chiar dacă sfârșitul anului 2021 aduce speranțe de revenire pentru multe state, cu mobilizarea probabil a celor mai mari resurse, fie de la băncile centrale, fie de la guverne, caracteristicile acestei reveniri copiază attributele redresării post crizei financiare: fragilitate, inegalitate, lipsă de robustețe, asimetrie în aplicarea mix-ului de politici economice, dar mai ales retragerea în excepționalitatea situației, cu susținerea că soluțiile bune aplicate nu pot deveni permanente, ci repetate numai cu acceptarea excepționalității. Dacă este așa, care mai este logica sloganului schimbării paradigmei economice sau a schimbării lumii, fapt în care se investesc

noi credințe în modalitățile de a răspunde provocărilor cu care ne confruntăm.

Date statistice recente par să confirme o creșterea economică a anului 2021 de natură să acopere pierderea din 2020, dar perspectiva ei trebuie privită în contextul încrucișării și a noilor inter-relaționări a unor factori parcă tot mai greu de stăpânit. Primul este creșterea datoriilor publice la cel mai înalt nivel cunoscut de omenire, urmat imediat de perspectiva unei inflații care, pentru specialiștii în materie, este fie temporară, fie de instalare consolidată pe termen lung, la care se adaugă deficite bugetare și deprecieri de curs. Cauzele sunt puse pe seama politicilor fiscale și monetare relaxate, cu suspendarea pragurilor de atenționare în ceea ce privește echilibrele macro-economice și a dobânzilor centrale aproape de zero și chiar negative. Factorii menționați par să fie precursorii unei explozii în cerere care va veni, în urma injecției masive de bani sub formă de achiziții de obligațiuni, asistență acordată firmelor și persoanelor afectate de pandemie, cu efectul creșterii creditării.

Colții inflației se văd deja în creșterea prețurilor la materiile prime, în creșterea prețurilor locuințelor, a prețurilor utilităților, chiar și acolo unde există semne de austeritate negate cu vehemență. Celebrul economist Nouriel Roubini, poreclit și „Mr. Doom”, pentru prognozele sale sumbre, din păcate verificate de realitate, ne avertizează că economia globală poate fi supusă unei duble influențe: stagnarea economică și creșterea

*Dr., director științific, Institutul de Economie Mondială al Academiei Române

prețurilor, urmare a unui șoc pe partea ofertei (vezi Roubini, N.: „Conditions are ripe for repeat of 1970s stagflation and 2008 debt crisis” Project-Syndicate, iulie 2021). Șocul despre care vorbește Roubini va fi din cauza unui nou val de protecționism, disfuncționalităților în lanțurile de aprovizionare, restricțiilor de imigrație, îmbătrânirii populației, relocării producției în zonele economice cu costuri ridicate. Se mai adaugă fragmentarea economiei din cauza războiului comercial SUA – China (care persistă și sub președintele Biden), impactul atacurilor cibernetice asupra unor infrastructuri critice care afectează producția materială, gestiunea inegalităților, pentru ca „*rețeta perturbării macroeconomice să fie completă*”. Ca lucrurile să fie și mai rele, spune Roubini, băncile centrale și-au pierdut tacit independența dacă au trecut la monetizarea masivă a deficitelor bugetare ale guvernelor, iar acum se află în fața unei grave dileme, de tip capcană, în contextul creșterii datoriilor publice și private.

Dacă vor trece la eliminarea politicilor monetare neconvenționale pentru a lupta cu inflația, riscă o agravare a crizei datoriilor cu o recesiune care poate fi mai severă sau dacă vor menține o politică monetară relaxată, riscă o inflație exprimată cu două cifre, combinată cu o stagflație, din cauza șocului negativ al ofertei. Recurența inflației, datorii, dobânzi, șomaj ne vor duce la un alt „Volker moment” din anii ’80. Roubini prevede că situația poate fi comparată cu imaginea unei deraieri de tren cu încetinitorul (*slow-motion train wreck*), care nu mai ridică problema unei îndoieli de a se întâmpla, ci doar întrebarea când.

Acesta este contextul în care asistăm la un entuziasm pentru criptomonede, însoțit de achiziții și vânzări cu amănuntul care demonstrează o revenire la „exuberanțele iraționale” de dinaintea crizei financiare, în ciuda tuturor avertismentelor de prăbușiri în avuție și venituri care pot fi determinate de lipsa oricăror fundamente economice în spatele lor. Ele reprezintă un risc permanent fără nicio garanție de stabilizare. Martor elocvent rămâne bitcoinul a cărui variație în valoare rămâne fără precedent în istoria economică. Cei

raționali s-au întrebat ce este de făcut. Pandemia a dat ceva răspunsuri bune, ca migrarea spre tranzacțiile „contactless”, ceea ce a scos în evidență interesul pentru plățile sigure, în timp real și cu costuri reduse. Noile platforme tehnologice au introdus banii privați digitali, iar autoritățile monetare au început să manifeste un interes crescut pentru monede digitale ale băncilor centrale. Dar, de la articolul „Moneda digitală pe drumul acceptării” ridicat pe *site-ul* <https://www-researchgate.net/> în noiembrie 2020, multe lucruri au evoluat sub influența consolidării a câtorva factori, peste care domină neîncrederea în criptomonede. Pandemia, alături de tehnologie, și-a spus cuvântul. Și acest cuvânt a constatat în special în creșterea interesului și focalizarea cercetărilor în ceea ce privește moneda digitală a băncilor centrale. Trebuie de spus de la bun început că chiar și raționalitatea opțiunii pentru monede private stabile („stablecoins”) și răspândirea sistemului de plăți cu ele au fost înfrânte de expunerea la riscuri a consumatorilor sau a oamenilor de afaceri. Este vorba nu numai de fragmentarea sistemului de plăți dintr-o țară, ci și de creșterea costurilor tranzacțiilor (contrar presupusei tendințe de ieftinire), întrucât riscurile absenței protecției celor care apelează la tranzacții cu monede digitale private și cele ale instabilității financiare manifestate prin volatilitate determină îngrijorări autorităților monetare de nu fi puse în situația de a răspunde pentru ele.

Trecerea la monede digitale ale băncilor centrale (CBDC) – etapa de studii, expuneri de rezultate ale cercetărilor către public, colectările de *feed-back* din practica utilizării etc. – a avut și are considerații politice și de politici între beneficii, pe de o parte, și costuri și riscuri, pe de altă parte (vezi „Private Money and Central Bank Money as Payments Go Digital”, Consensus by CoinDesk 2021 Conference, FED, Washington, DC, mai 2021). Urmărind remarcile lui Lael Brainard, membru al consiliului guvernatorilor FED, pe drept cuvânt trebuie să fim asigurați în multe privințe, ca viitori utilizatori ai CBDC, în aceeași manieră așa cum sunt garantați banii fizici emiși de băncile centrale și pe care îi folosim în prezent

(*fiat money*). Preocupările luate în calcul privesc câteva domenii bine definite cu care suntem deja obișnuiți, *inter alia*, și care ne revin în atenție odată cu orice noutate în domeniu.

Dar să încheiem în primul rând cu ceva opinii privind criptomonedele, nu neapărat ale noastre, cât admise și de noi, alăturându-ne esenței exprimate de alți specialiști. Neîncrederea noastră în viitorul criptomonedelor are multe argumente colectate de la exegeți în materie, dar poate este bine să amintim, pornind de la considerarea lor de active și nu de bani (Dăianu, 2021), de la o opinie a lui Neel Kashkari, președintele FED din Minneapolis (parte a FED SUA), exprimată la PNWER 2021 – Annual Summit – Pacific NorthWest Economic Region (15–19 august). Kashkari spune că ceea ce a văzut până la momentul prezentării sale despre „*spațiul crypto*” nu este altceva decât 95% fraudă, fiță, zgomot și confuzie care maschează activități ilicite și excocherii, cea mai periculoasă fiind spălarea de bani. Adevărul este că prin bitcoin, de exemplu, multe voci susțin că finanțarea activităților ilicite le rezolvă legitimitatea de care au nevoie. Nu întâmplător, Christine Lagarde, președintele BCE, a cerut cu insistență reglementarea globală a criptomonedelor care fac furori în rândul investitorilor individuali și chiar al unor instituții și corporații de renume, acțiunile multilaterale având rolul de a opri afacerile dubioase care se nasc în spatele acestora. Într-un studiu recent, Nassim Nicholas Taleb, cunoscut pentru lucrarea *Lebăda Neagră*, afirmă că bitcoin a eșuat în a fi „o valută fără guvern, a dovedit chiar să nu fie o valută, nu poate să depoziteze o valoare (valoarea lui este zero), nu poate opera ca un instrument de tip hedge credibil împotriva inflației și, cel mai rău, el nu poate fi, nici de departe, un refugiu sigur pentru investițiile unora, un scut împotriva tiraniei guvernamentale sau un vehicul de protecție în caz de episoade catastrofale” (vezi „Bitcoin, Currencies, and Fragility”, Universa Investments, Tandon School of Engineering, New York University, iunie 2021).

Dar, față de aceste adevăruri, poziții serioase care pledează pentru CBDC pun o întrebare

aproape similară, ca importanță. Luăm exemplul lui Christopher J. Waller, guvernator în bordul FED, care se întreabă ce probleme va rezolva moneda digitală a băncilor centrale, dacă, după cercetări serioase ale sale, crede că CBDC nu ar soluționa nicio problemă din cele existente și care nu și-ar găsi o soluție promptă și eficientă prin alte inițiative (vezi „CBDC: A Solution in Search of a Problem?”, expunere la American Enterprise Institute, Washington, DC, 5 august 2021). Cum toate judecățile favorabile CBDC se focalizează pe impactul unei monede digitale asupra sistemelor de plăți, este de observat că nu există o ambiție de a concura cu criptomonedele și platformele acestora lipsite de orice garanții. Preocuparea majoră privind introducerea CBDC este cea a siguranței și securizării sistemelor de plăți intrate în era digitalizării, pentru a mări și mai mult încrederea utilizatorilor de monedă fizică. Este de înțeles că, în prezent, sistemele rapide și sigure de plăți sunt pe cale să transforme economiile statelor, acestea trecând printr-o veritabilă revoluție a plăților digitale care va afecta pozitiv guvernele naționale, mediul de afaceri și reglementatorii și supraveghetorii. De aici rezultă că implicarea băncilor centrale în emiterea de monedă digitală reprezintă mai degrabă un interes în construcția identității lor digitale într-o lume în schimbare.

Era imposibil să nu apără, ca și în cazul criptomonedelor, o pozanți critici, de pe pozițiile amestecului statului în economie, în general, și ale unui și mai mare control și erodare a intimității private care transcend definițiile și elementele de securitate legate de moneda tradițională *fiat money*. Un editorial din Financial Times, „Now is **not time** for central bank digital currencies”, susținut de Stephen Cecchetti și Kim Schoenholtz (21 iulie 2021), ca replică la o zi după editorialul lui Martin Wolf din aceeași publicație („**The time** to embrace central bank digital currencies is **now**”, FT, 20 iulie 2021), relevă opoziția la necesitatea unei CBDC **universale**, ceea ce echivalează cu intenția băncilor centrale de a avea o soluție la o problemă încă neidentificată. Wolf pledează ca banii să fie adaptați erei noii tehnologii, dar în beneficiul întregii societăți, și, ca

urmare, statul să nu abandoneze rolul său în asigurarea siguranței și utilizării banilor. Dacă ar recurge la acest abandon, ar accepta o „fantezie libertariană”.

Cecchetti și Schoenholtz simpatizează cu unele susțineri ale lui Wolf, dar se opun disponibilității universale a CBDC, definită ca transformarea fără limite a depozitelor de economii din băncile comerciale în moneda digitală a băncilor centrale și care să producă și dobândă. În opinia celor doi, nu este necesar ca CBDC să promoveze plăți mai rapide, un acces la finanțare mai larg sau să limiteze monedele digitale private. De asemenea, o CBDC universală ridică probleme critice, cum ar fi riscul la stabilitatea financiară și la intimitate privată a operațiunilor financiare, creșterea rolului statului în alocare de credite. În primul caz, sectoarele financiare publice sau private, pe lângă faptul că asigură o mai mare accesibilitate, au trecut deja la sisteme de plăți mai rapide și ieftine care operează național și transfrontalier. În cazul accesibilității la finanțări cu CBDC există o problemă de dublă subvenționare a statului, când acordă dobânzi la depozite și încasează dobânzi la credite. În cazul al doilea, al stabilității financiare și al creației de credite, există riscul scăderii intermedierei financiare făcute de băncile comerciale și alte instituții financiare, ca urmare a migrației depozitelor negarantate către băncile centrale (inclusiv ca fluxuri din exterior, urmare a liberalizării circulației capitalului), precum și cel al substituției monedei. Cecchetti și Schoenholtz concluzionează că băncile centrale au rolul de a reduce riscurile sistemice, ceea ce prin CBDC nu pare posibil, și ar trebui să încurajeze eficiența și incluziunea financiară. Din acest motiv, băncile centrale nu ar trebui să se teamă că „rămân în urmă”, ci ar trebuie să avanseze lent în baza unui design al propriei monede digitale cât mai sigur și care să evite riscurile menționate.

Replica la criticile semnalate poate fi că, și în lumea digitală, implicarea băncilor centrale va răspunde necesității de validare, reglementare și supraveghere a sistemelor financiare naționale în virtutea mandatului lor de a asigura stabilitatea financiară. În această lumină, credem și noi că

CBDC completează pasivul său ca un instrument de plată utilizabil și de marele public, în general, față de cel utilizat numai în tranzacțiile cu băncile comerciale sau alte instituții financiare de până acum. De aici se nasc alte întrebări. Va dispărea moneda fizică? Se vor îndrepta economiile să funcționeze fără bani fizici? Care ar fi legătura pe care băncile centrale o vor face între pasivele lor digitale și monedele fizice? Cheia multor răspunsuri este ca CBDC să fie tratată și tranzacționată pe bază de conturi, această modalitate fiind descrisă recent de BIS (Bancă Reglementărilor Internaționale sau Banca Băncilor Centrale), precum cea „mai promițătoare modalitate de a se asigura bani de o bancă centrală în era digitală” (din expunerea lui Waller). Ușor de spus, dar mai este nevoie de timp.

În 2019 a fost lansat „BIS Innovation Hub”, prin care banca băncilor centrale și-a propus să identifice cele mai critice tendințe în tehnologia financiară cu relevanță pentru activitatea băncilor centrale. Identificarea menționa cercetări profunde prin care să fie dezvoltate bunuri publice de natură să îmbunătățească sistemul financiar global și ca o dimensiune a viitorului băncilor centrale. Au fost deschise mai multe centre ale „BIS Innovation Hub”, principalul partener fiind banca centrală sau autoritatea monetară a țării respective (Hong-Kong, Singapore, Elveția, Marea Britanie, Canada, Islanda, Norvegia, SUA – FED) sau unei forme de integrare ca UE, partenerul fiind BCE. Aceste centre au preocupări mai extinse decât CBDC, studiul implementării monedei digitale a băncilor centrale fiind una dintre cele șase dimensiuni ale programului „BIS Innovation Hub” (folosirea tehnologiilor în activitatea de reglementare și supraveghere, infrastructuri ale piețelor financiare de tip Next Generation, finanțarea deschisă, securitatea cibernetică și finanțarea verde). Este de remarcat cuprinderea CBDC într-o structură de preocupări care îi pot asigura credibilitatea ben eficiențelor propuse, un răspuns real la îngrijorările manifestate de opozanții critici, începând cu persoane fizice până la entități de cercetare academică sau posibili utilizatori persoane juridice.

BCE a ajuns în etapa antamării formale a proiectului pentru lansarea monedei sale digitale, în contextul unei lumi profund digitalizate și a dovezii vitezei crescute a multor transformări demonstrate de pandemie, în special tranzacțiile *online* și digitale la care au recurs cetățenii obișnuiți și firmele din toate domeniile. Admițând beneficiile soluțiilor private în stimularea plăților digitale – accesibilitate și confortul de protecție în fața pandemiei – BCE precizează că cineva trebuie să se preocupe de adresarea riscurilor transformărilor digitale din toate domeniile de activitate și care pot fi generate de modul și forma în care circulă banii. Pentru proiectul de pregătire a lansării monedei digitale euro, BCE a alocat resursele necesare pentru a putea decide oportunitatea unui euro digital prin prisma deja a unui volum mare de considerații pro și contra și a schimbărilor în viziunea de lucru a băncii centrale a zonei euro, care sunt de interes și pentru cetățenii și mediul de afaceri din România.

Semnificativ rămâne „Report on a digital euro”, elaborat de BCE/Eurosistem în luna octombrie 2020, care și-a propus în sinteză securizarea încrederii în euro și adaptarea monedei unice la era digitală. Raportul a făcut precizări și deschideri interesante în toate considerentele de luat în seamă pentru euro digital – motivații, cerințe, legalitate, funcționalitate, cerințe tehnice și de organizare – astfel ca toate cerințele instituționale care să asigure operaționalitatea și legalitatea monedei unice digitale să fie îndeplinite. Acest lucru înseamnă întărirea dialogului BCE cu Parlamentul European, Consiliul European, Comisia Europeană și celelalte bănci centrale ale statelor membre și din afara UE, în virtutea rolului internațional propus pentru euro fizic și digital. Conform ultimelor declarații făcute de Christine Lagarde, președintele BCE, analizele și experimentele realizate de la lansarea raportului menționat înclină spre realizarea unui design al euro digital într-o formă cât mai sigură de bani: „Eforturile noastre, spune Lagarde, au rolul de a asigura că, în era digitală, cetățenii și firmele continuă să aibă acces la cele mai sigure forme de bani, la monede emise de bănci centrale”.

Conform unor studii, există deja peste 8000 de monede digitale private, iar proliferarea acestora nu poate fi îngrădită la fel ca și progresul tehnologic și mai ales inovațiile din sistemul financiar, unele dintre ele chiar distructive, privind la cauzele crizei financiare declanșate în 2008. În ciuda multor recomandări privind reglementarea lor și taxarea tranzacțiilor făcute cu acestea, măsurile luate au rămas relativ haotice, fragmentate, nu s-a ajuns la un consens general cum este cel al protejării sistemului financiar global și a stabilității acestora. Poate criptomonedele a fost exemplul istoric al preeminenței inițiativei private care cu timpul și-a făcut loc, în cazul nostru, în economia reală, atrăgând interesul sau oprobriul publicului, investitorilor sau al entităților așezate ca băncile centrale. A urma tendințele care prefigurează viitorul stă în natura tuturor acelor care cred în ele, iar **era digitală** nu mai este de mult un vis, ci ea există în mod real, denumirea ei nefăcând decât să însumeze într-un tot efectele inovațiilor tehnologice de vârf care leagă mai sigur, eficient și cu costuri mai reduse relațiile marfă bani. Prin prisma acestei precizări, credem că băncile centrale privind la necesitatea adoptării monedei lor tradiționale și în format euro urmează mai degrabă un drum asumat de sute de ani în fața atâtor provocări la care au fost supuse. Criptomonedele sunt o nouă provocare, iar diferențele substanțiale în orice termeni dintre ele și monedele emise de băncile centrale sunt departe de a ne crea chiar și iluzia unei concurențe între acestea și „emitenții” de criptomonede. Vorbim despre drumul fiecăruia și șansele de consolidare a unei inițiative sau a alteia în această lume a interacțiunilor umane infinite. Fără acestea nu ar exista nimic, după cum faptul că ele există cu necesitate pentru mișcare și progresul lumii în care trăim ne incită la alegeri. Alegerile raționale au dat calități și beneficii economice considerabile de pe urma interacțiunilor umane, băncile centrale prin independență și rolul lor în economie fiind un exemplu de conduită rațională în cele mai dramatice evenimente de la începutul secolului XXI, cum au fost și rămân ca rănilor produse de criza financiară și criza pandemică.

Am scris în nenumărate rânduri de calitățile unei conduite a băncilor centrale, între intuiție și inefabil, intuiția în politica monetară a băncilor centrale fiind expresia inteligenței profesionale a acestora în a avea o viziune sintetică a realității. Era digitală are nevoie de cercetări bazate pe calcule, corelații, legislație, iar intuiția băncilor centrale face ca înțelegerea cuprinzătoare ale acestora să fie imediată. Exemplul lui Mario Draghi este mai mult decât convingător atunci când a spus că va face orice ca să salveze euro. Provocarea unui euro digital încă necesită înțelegere, dar nu prin prisma a ceea ce nu este și nu poate oferi o criptomonedă, ci prin ceea ce este o monedă emisă de o bancă centrală. Ne exprimăm speranța că băncile

centrale nu vor lupta împotriva criptomonedelor, ceea ce nu ar avea niciun sens, ci își vor întări reputația și credibilitatea și printr-o monedă digitală a lor. Contând pe intuiția ce caracterizează politica monetară a unei bănci centrale, complexitatea provocării va suferi simplificarea rezultată din experiența lor istorică. În acest sens, relevantă este o reflecție a filosofului Omraam Mikhaël Aïvanhov: *„Acolo unde toată lumea ezită și se îndoiește încă, cel care posedă această inteligență merge drept la țintă, viziunea sa este infailibilă. Iar în clipa când realitatea îi apare așa cum este, cu cele două aspecte ale sale obiectiv și subiectiv, exterior și interior, ea descoperă cu uimire că, de fapt, totul este simplu”*.

Starea excepțională și alerta ordinii de drept. Implicații juridice ale crizei sanitare generate de pandemia Covid-19 (I)

*Mircea Duțu**

Marea amenințare și riscurile globale generate de apariția unui virus nou, necunoscut în manifestările sale și fără remedii medicale imediate posibile ale maladiei provocate, care se propagă inexorabil pe ansamblul planetei, a avut printre efectele lui imediate și stabilirea unei legislații pertinente abundente. Elaborată în grabă, sub presiunea stării de urgență, ea are un caracter excepțional, derogatoriu în multe privințe de la ceea ce a fost, prezintă multiple și variate imperfecțiuni și poate avea efecte/consecințe importante asupra fenomenului juridic. În special intrusivă și represivă, se presupune că, înainte de toate, ne protejează. Covid-19 a fost declarat pandemie de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) la 11 martie 2020, care a chemat șefii de stat și de guverne să ia măsuri esențiale de protecție pentru a preveni saturația serviciilor de terapie intensivă și a consolida igiena preventivă. Strategiile adoptate și implementate de state au vizat, în principal, gestionarea algoritmică, diminuarea progresivă a numărului de cazuri și menținerea lor la un nivel în așa fel încât să se evite depășirea capacității de primire a entităților spitalicești specializate și impulsionearea eforturilor de descoperire, brevetare și punere pe piață a unui vaccin adecvat. Pentru promovarea unor asemenea obiective s-a recurs la un întreg și masiv arsenal juridico-legislativ menit în special a limita pe cât posibil contactele umane și a reglementa inconvenientele substanțiale generate pentru desfășurarea activităților socio-economice și culturale. A rezultat astfel o inflație de texte oficiale, puțin structurate, mai mult sau mai scă-

zute, adaptate scopului urmărit, cu o acceptabilitate socială discutabilă și a căror contestare judiciară a produs deja un contencios specializat și jurisprudență relativ relevantă.

S-a dovedit și în acest context importanța deosebită a dreptului ca fenomen, a legii ca instrument social și a juristului ca specialist performant și racordat permanent la noile realități concrete și provocări social-științifice.

În același timp s-au confirmat, într-un anumit fel, semnificațiile perene ale aprecierilor și reflecțiilor din 1875 ale lui Victor Hugo: „*Dreptul și legea sunt două forțe; din acordul lor se naște ordinea, din antagonism catastrofa. Dreptul vorbește și comandă de la înălțimea adevărurilor; legea replică pe fondul realităților; dreptul se întemeiază pe just, legea se ancorează în posibil; dreptul este divin, legea este terestră. Astfel, libertatea este dreptul, societatea este legea. Dreptul este legea contestată fără încetare și din dezbatere, adesea furtunoase, reies atât tenebrele, cât și lumina...*”

1. Libertate versus securitate?

La fel ca majoritatea statelor lumii, România se confruntă, din martie 2020, cu o criză multidimensională declarată inițial sanitară care a readus brutal în actualitate problema fundamentală a oricărei ordini moderne: identificarea proporției *juste* în care trebuie protejate deopotrivă *libertatea* și *securitatea* omului înțeles atât ca ființă vulnerabilă, cât și ca cetățean al unui stat de drept. Altfel decât unele state membre ale Uniunii Europene (UE sau Uniunea), țara noastră nu s-a

*Profesor universitar dr., directorul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

confruntat până acum în mod nemijlocit cu alte crize (precum cea a atentatelor teroriste ori cea a migrației), care să fi condus deja la instituirea și experiența stării excepționale, iar șocul resimțit a fost și este cu atât mai puternic, cu cât noile limitări ale exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale au consecințe drastice pe planul sistemului economic și social, punând sub semnul întrebării nu numai funcționarea unor întregi ramuri ale economiei (naționale și globale), ci și ordinea normativă a societății înseși. Constituind în același timp expresia instituționalizată a acestei ordini normative și totodată ordinea specifică a instituționalizării înseși, ordinea de drept se confruntă simultan atât cu provocările unor probleme juridice cu caracteristici schimbate în condiții de criză (reglementarea generală a stării mai întâi de urgență și apoi de alertă și problemele constituționalității acestei reglementări, dar și reglementări speciale ale regimului dobânzilor la credite ori pentru neplata unor datorii scadente), cât și cu punerea sub semnul întrebării a propriilor standarde identitare (ca, de pildă, oralitatea dezbaterilor judiciare, considerată până nu de mult esențială pentru un proces echitabil).

Cu atât mai mult cu cât există temeuri pentru a considera (mai ales în condițiile profilării la orizont a unor crize cu impact potențial încă și mai sever, precum așa-numita urgență climatică ori celelalte provocări ecologice) că actuala criză a pandemiei SARSCOV-2 nu poate fi privită ca eveniment excepțional și limitat la o perioadă relativ scurtă de timp temporară, ci mai degrabă ca un alt simptom al faptului că societățile occidentale au atins deja punctul în care starea de excepție a devenit permanentă, o trecere în revistă și o analiză a problemelor specifice apărute pe parcursul anilor 2020–2021 în practica judiciară la nivelul diferitelor ramuri de drept, precum și a provocărilor resimțite în aceeași perioadă pe planul reflecției teoretice asupra dreptului ca întreg se impune a constitui o prioritate. Temele ce se cer abordate, analizele realizate conform standardelor științei dreptului și concluziile desprinse în urma dezbaterilor încearcă astfel să clarifice nu numai impactul reglementărilor excepționale asupra diferitelor ramuri de drept, ci și măsura în care jurisprudența și doctrina au oferit la rândul lor răspunsurile cele mai adecvate provocărilor concrete

aferente acestui context, concretizând astfel criteriile unei limitări justificate proporțional și temporal a exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale și identificând reperele normative ale unui veritabil *drept al situației excepționale* care să poată oferi garanția protejării ordinii de drept ca ordine normativă a normalității sociale împotriva tendințelor de intensificare și permanentizare a reglementărilor extraordinare.

Din această perspectivă, reglementările „stării de urgență și de alertă sanitare” cunosc dimensiuni de manifestare internațională, europeană și preponderent interne, interesând major integrarea lor cu exigențele statului de drept.

2. Un regim internațional deficitar și necesitatea revitalizării și adaptării sale

La nivel internațional, deși prima solicitată pentru coordonarea acțiunii antiepidemice în considerarea structurii sale – formată din Adunarea Mondială a Sănătății (AMS), fondată pe universalitate și votul egal al statelor membre și Consiliul executiv, format din țări alese pentru un mandat de trei ani –, OMS a devenit și în această privință o arie de confruntări între marile puteri concurente. Cooperarea pentru combaterea pandemiei a fost împiedicată de opoziția directă a SUA și a Chinei, Washingtonul reducându-și contribuția financiară în toiul crizei pandemice, acuzând organizația de complezență față de Beijing.

Instrumentul juridic esențial al OMS rămâne, desigur, Regulamentul Sanitar Internațional (RSI) care îi permite să adopte „acea măsură sanitară sau orice altă procedură destinată a împiedica propagarea bolilor de la o țară la alta” (art. 21a al Constituției organizației). Pe un asemenea temelie poate să fie declarată o urgență de sănătate publică de amploare internațională (USPPI), decizia presupunând adoptarea unei serii de instrumente de *soft law*. În cazul Covid-19, acest sistem a funcționat în mod haotic. La 23 ianuarie 2020, Comitetul de urgență al RSI, compus din 15 experți, în principiu independenți, a emis un aviz în care se estima că virusul respectiv nu constituia o urgență (?!), document acuzat de a fi dat satisfacție intereselor chineze. El a fost abandonat la 30 ianuarie același an cu o declarație formală de USPPI. Dar acest al doilea aviz va rămâne fără o

influență serioasă asupra acțiunii statelor, precum și recomandările care îl însoțesc.

În mai 2020, atunci când președintele Donald Trump a amenințat cu părăsirea organizației de către SUA în termen de o lună dacă nu se reformează, AMS a adoptat o rezoluție care se rezuma la o sumă de bune intenții, inclusiv cu referiri la prevenirea și planificarea acțiunilor de combatere a efectelor pandemiilor. Pe fond, cauzele acestei neputințe erau organice; pe de o parte, RSI nu oferă decât opțiunea între două soluții: a declara USPPi ori nu. Nicio măsură intermediară de alertă ori avertizare nu este prevăzută și care să fi permis reacții coordonate ale statelor. Pe de altă parte, limitată la reglementări de *soft law*, acțiunea OMS nu poate consta în măsuri constrângătoare impuse statelor. În fine, din păcate, fapt favorizat de organizarea sa, organizația reprezintă un spațiu de confruntare și conflicte între state, ceea ce apasă greu asupra capacității sale decizionale și de demers practic.

Adoptarea unui tratat internațional privind prevenirea pandemiilor și pregătirea pentru acestea (proces inițiat prin decizia Adunării Mondiale a Sănătății din 31 mai 2021) ar contribui la dezvoltarea cadrului juridic internațional de cooperare și acțiune interstatală coordonată pentru consolidarea securității sanitare mondiale și sporirea rolului OMS în acest sens. Valorificarea experiențelor dobândite în context pandemic și pregătirea unui răspuns global adecvat și-ar găsi o împlinire în textul aferent.

3. Reacția juridică europeană

Evaluarea cadrului juridic european pertinent problematicii urgenței pandemice ne arată un dispozitiv normativ mai puțin articulat, fără coerența și cu consistența care să permită o reacție rapidă, intensă și adecvată. Mai întâi, dispozițiile art. 15 ale Convenției (europene) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția) permit statelor părți „să ia măsuri derogatorii de la obligațiile prevăzute de prezenta convenție” cu condiția ca această derogare să intervină „în caz de război ori în caz de alt pericol public amenințând viața națiunii”. Unele state au considerat că pandemia de Covid-19 putea fi asimilată unui asemenea pericol și primele declarații de activare a articolului 15 au intervenit la

inițiativa Letoniei, României, Republicii Moldova și Armeniei. Statele care recurg la această procedură trebuie, totuși, să respecte drepturile considerate ca absolute, precum dreptul la viață ori interdicția torturii; dimpotrivă, ele pot limita alte libertăți garantate de Convenție, cu condiția ca situația „să o ceară” și ca măsurile luate să nu fie în contradicție cu alte obligații decurgând din dreptul internațional.

Totuși, acest instrument convențional rămâne cu un caracter limitat; apelul la articolul 15 nu reprezintă o condiție prealabilă la instituirea unei stări de urgență, așa explicându-se faptul că multe state membre ale Consiliului Europei nu au considerat necesar să activeze dispozițiile respective și, cu toate acestea, au aplicat un drept al situațiilor excepționale. În orice caz, este de precizat că măsurile derogatorii adoptate de către state rămân, desigur, supuse principiului proporționalității și unui control jurisdicțional, aparținând competenței instanțelor interne. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) nu poate, așadar, să fie sesizată decât după epuizarea căilor interne de acțiune, ceea ce îi reduce cu mult semnificațiile unei intervenții a mecanismului său în atari contexte.

Referitor la situația UE, aceasta nu dispune (încă) de mijloace de intervenție eficientă în materie. Ea nu exercită decât competențe care îi sunt explicit conferite de tratate (principiul subsidiarității enunțat de art. 5 din Tratatul UE). Domeniul sănătății rămâne de resortul statelor membre, prevederile art. 168 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) limitându-se să-i atribuie o competență „care completează politicile naționale”. Rolul său în „lupta contra marilor flageluri” este esențialmente de ordin preventiv și „trebuie să favorizeze cercetarea privind cauzele, transmisia și prevenția”. Și dacă este abilitată să se intereseze de „amenințările transfrontiere grave asupra sănătății”, aceasta numai cu rolul de „supraveghere” și, eventual, de „alertă”. În dezvoltarea acestei perspective, dacă cu ocazia discursului privind starea Uniunii, din septembrie 2020, președinta Comisiei Europene anunța o „Uniune Europeană a Sănătății”, un an mai târziu, la 16 septembrie 2021, se institua unul dintre pilonii săi esențiali, *Autoritatea europeană de pregătire* 61

și reacție în caz de urgență sanitară (HERA), în scopul de a preveni, a detecta și de a reacționa rapid în situații de urgență. HERA este menită să anticipeze reacțiile la crizele sanitare potențiale, grație colectării sistematice de informații, prelucrării competente a acestora și întăririi capacității de acțiune necesare. În caz de urgență epidemică ea va asigura punerea la punct, producerea și distribuirea de medicamente, de vaccin și alte contramăsuri medicale, legate, de exemplu, de asigurarea de mănuși și măști, care nu s-au găsit suficient în prima fază a luptei împotriva pandemiei de coronavirus. Esența preponderent economică a naturii acestui instrument instituțional nu anulează importanța misiunii sale preventive și de valență sanitară efectivă.

Din altă perspectivă, Uniunii Europene nu-i revine nicio competență particulară în materie de protecție a libertăților în timpul pandemiei, fiind implicată mai degrabă în gestionarea consecințelor financiare ale crizei economice induse de Covid-19. Natura juridică a Uniunii și atribuțiile delegate la nivel unional-european vizează cu preponderență domeniul economic, ceea ce face ca acțiunea contra crizei sanitare să apară ca un fenomen dificil de perceput și exprimat la acest nivel. În pofida celor relevate, adoptarea de măsuri de izolare și închidere a frontierelor are un impact asupra principiilor fundamentale ale dreptului UE.

4. Amenințare globală, reacție națională

O analiză a reacției legislativ-administrative la nivelul țărilor membre ale Uniunii ne arată adoptarea unor reglementări de instituire și caracterizare a stărilor de urgență și de alertă, constând mai ales în măsuri de îndiguire a răspândirii virusului și vizând gestiunea în atari condiții a activităților economico-sociale. Pilotajul strategic a fost, în general, încredințat unui organism central *ad-hoc*, conservându-se rolul preponderent al Ministerului Sănătății și, eventual, asociind structuri teritoriale competente, acordându-se temporar puteri excepționale guvernului, inclusiv în statele federale ori puternic descentralizate. Performanțele statelor în guvernarea crizei sanitare multidimensionale au depins în special de factorul demografic și geografic favorabil, rapiditatea intervenției puterilor publice după identificarea primului caz de infecție

legale și coordonarea eficientă a reacției autorităților naționale și locale¹. La fel, transpusă mai circumstanțiat în Europa Centrală și de Est, o atare evaluare degajă deja concluzii interesante². Mai ales în prima sa fază de manifestare, pandemia și-a relevat natura ei excepțională și, cu precădere în contextul stării de urgență, a implicat soluții uneori extreme (în termeni de atingeri aduse drepturilor și libertăților fundamentale), dar în perspectiva cea mai generală nu a făcut decât să întărească tendințe în manifestare. Preponderent în gestionarea primului val, unitatea națională cauzată de urgență și amenințarea generală au venit să mascheze diferențele și să atenueze divergențele în special, întrucât regulile impuse au fost aceleași indiferent de natura regimurilor existente. De-a lungul etapelor următoare, marcate de valurile succesive și stările de alertă aferente, s-a înregistrat o întoarcere la normal, după prima fază critică, abordarea absolutizantă fiind înlocuită cu o gestiune politică a crizei devenite multidimensională și generalizată, conformă regulilor și practicilor folosite înainte de izbucnirea pandemiei. Cu un prim caz detectat la 26 februarie 2020, România se înscrie din plin într-o asemenea caracterizare generală. Cu particularitatea, printre altele, că originea comună a infectării a fost localizată în Italia „grație puternicei legături cu peninsula, deopotrivă istorică și în special culturală, o parte importantă a diasporei românești găsindu-se în această țară, prima destinație și loc de primire pentru migrații români”, ceea ce a favorizat un permanent și intens flux de persoane și bunuri.

5. Starea de urgență și statul de drept

În condițiile unei reglementări internaționale ineficiente, parțial inadecvate și în mare parte neaplicată de state, căreia i s-a adăugat criza instituțiilor interstatale specializate în materie, în frunte cu cea a OMS, gestiunea crizei sanitare globale a trebuit să fie asumată prin excelență de către state. Dar nici dreptul intern nu s-a dovedit suficient și adaptat imediat la gestiunea unei atari crize. Astfel, în planul dreptului comparat, unele state dispun deja de o reglementare a „regimului de urgență”, prevăzută chiar de legea fundamentală; așa, de exemplu, Constituția Spaniei din 1978 (art. 32) prevede un *estado de alarma*, mobilizabil în caz de „crize sanitare, precum cel

al epidemiilor ori situațiilor de contaminări grave”. Alte state s-au putut folosi de o stare de excepție sanitară prevăzută de o lege anterioară epidemiei. Este cazul Italiei care dispune de o „stare de urgență la nivel național”, prevăzută de un decret-lege din 2018 și integrat în Codul protecției civile. De asemenea, Franța a introdus în 2007, în Codul sănătății publice, o „poliție specială” aplicabilă „în caz de amenințare gravă care reclamă măsuri de urgență, în special în caz de epidemie”. Dar această „anticipare constituțională și legislativă” nu a fost suficientă în raport cu amploarea unei crize, precum cea generată de pandemia de Covid-19 și de reacțiile administrativ-reglementare particulare reclamate de realitățile concrete. Mai degrabă, experiențele înregistrate în acest context au demonstrat că o situație excepțională nu poate fi gestionată cu instrumentele dreptului comun. Mult mai potrivite s-au dovedit a fi demersurile rapide impuse de izbucnirea crizei, precum legea specifică votată de Germania în martie 2020 sau *Coronavirus Act* din Marea Britanie adoptat în aceeași perioadă. De remarcat că atari reglementări excepționale s-au bazat pe o logică evident centralizatoare, generând o unificare a reglementărilor în materie, accentuare a rolului Executivului central, în condițiile asistării acțiunii administrative de comitete de experți în primul rând medicali și de sănătate publică.

Important este că această dinamică centralizatoare, favorizată și stimulată de contextul urgenței și gravității efectelor medico-sanitare ale pandemiei nu a condus la o totală punere în discuție a statului de drept. După siderarea provocată de izbucnirea pandemiei în deplin necunoscut și prima izolare ce a urmat, instanțele au fost adesea sesizate spre a efectua controlul permis de lege al măsurilor adoptate. Am asistat în acest mod la o evoluție jurisprudențială observabilă într-un mare

număr de state. Treptat, peste tot, judecătorii au exercitat un control de proporționalitate între măsura de restricție a unei libertăți și amenințarea pentru sănătatea publică reprezentată de virus. În fapt, soluțiile pot fi divergente; instanțele germane și franceze, de pildă, au estimat că o interdicție de a manifesta public era disproporționată, în timp ce magistrații spanioli și britanici afirmă contrariul. Astfel de contradicții nu sunt deloc surprinzătoare, dacă acceptăm că dreptul aplicabil în materie de stare de urgență rămâne strict statal, iar circumstanțele factice de aplicare a sa, unice pentru fiecare caz.

Ceea ce este sigur, starea de urgență sau de alertă sunt de acum reglementate, se desfășoară sub controlul justiției, o situație care ne împiedică să considerăm aceste drepturi de excepție ca monolitice și întemeiate pe o voință constantă de restrângere a ansamblului libertăților. Dimpotrivă, dreptul urgenței sanitare prevăzut de lege și plasat sub control jurisdicțional tinde să-și marcheze teritoriul și să impună profilul propriu. El dovedește o dată în plus necesitatea unei veritabile puteri judiciare, total independentă de Executiv și capabilă să interpreteze creator dispozițiile legale și să garanteze în mod eficient libertățile, mai ales în condiția de stare de urgență sau de alertă aferente unor evenimente de acum înainte tot mai mult posibil a se (re)produce.

Note

¹ *L'évolution des politiques publiques face aux grandes pandémies à la lumière de la crise sanitaire de la Covid-19 et sa gestion*, în „Revue internationale de droit comparé”, nr. 1/2021, p. 737–738.

² Balazs Bruckner, Michel Perottino, *L'Europe centrale et orientale face à l'épidémie de la Covid-19*, în: Arnaud Lami (dir.), „La pandémie de la Covid-19. Les systèmes juridiques à l'épreuve de la crise sanitaire”, Editions Bruylant, Bruxelles, 2021, p. 201–220.

Viziunea activistă despre cultură

Marin Aiftincă*

Reținând atenția cercetărilor și reflecției filosofice încă de la sfârșitul veacului al XIX-lea, tema crizei culturii este predilectă, cu note dintre cele mai grave, în abordările din ultimele decenii, în toată lumea, cu deosebire în Europa. În acest context, ea concentrază atenția multor intelectuali din țara noastră, în consonanță cu europenii și cei din alte țări ale lumii, preocupați să definească conținutul, cauzele, aria de cuprindere, profunzimea și consecințele, prefigurând remedii diverse. În orizontul gândirii filosofice românești, problema crizei culturii polarizează interesul unor gânditori, ca P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Constantin Noica, ale căror contribuții teoretice străbat universul culturii, cu specială trimitere la criza culturii moderne.

Ne vom referi succint, în continuare, la ideile lui Tudor Vianu, care a meditat asupra crizei culturii, configurând o perspectivă demnă de toată atenția. Mai întâi este de reținut că, gânditorul reliefând adâncimea și vastitatea ariei sale de cuprindere, cultura este investigată din varii unghiuri de vedere și cu finalități specifice, fiecare aducând un plus de cunoaștere. În plan filosofic, abordarea fenomenului, în complexitatea și profunzimea lui, este însoțită de orientări teoretice diverse, la care Vianu se raportează cu spirit critic, pentru a-și delimita punctul de vedere.

Supunând criticii filosofice teoriile analogică, raționalistă, istorică, ale căror neîmpliniri le identifice, Vianu elaborează teoria activistă a culturii

fundată pe ideea de acțiune, de creație, care „afirmă în actul creator de cultură expresia suverană a libertății umane”¹. Este vorba despre libertatea ce are semnificații atât pentru mediul natural, cât și pentru cel social.

Circumscrișă unei atari viziuni, Vianu definește cultura prin corelație cu scopurile omenești. Ca urmare, el susține că în universul cauzelor mecanice, care promovează procesul natural, omul introduce scopuri care formează cultura. Postulând această idee, Vianu afirmă că, în realitate, cultura nu este altceva decât acțiune de promovare a omului la rangul de agent creator al destinului său². Altfel spus, cultura este înțeleasă ca „un act de afirmare a libertății omenești”³. Semnificațiile acestei libertăți valorează atât pentru mediul social, cât și pentru cel natural. „Omul cult nu suportă pasiv datele sociale care înconjoară existența sa, ci caută să le transforme în sensul scopurilor și idealurilor sale”⁴.

Din această perspectivă, Vianu fundamentează ideea unității indestructibile dintre cultură și valori. Mai mult, el afirmă că prima se sprijină pe cea din urmă. De aici decurge ideea conform căreia, în esență, „cultura nu-și poate propune alte finalități decât realizarea valorilor”. Acestea dau substanță culturii, în multiplicitatea formelor sale de manifestare, și pun în relief preeminența spiritului în raport cu natura. Apare astfel o interogație firească: care sunt valorile ce îndrumă eforturile culturii? Drept răspuns, Vianu delimitează și

*Profesor universitar, dr., secretarul științific al Secției de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie a Academiei Române

descrie șase tipuri de valori culturale: „valoarea economică, teoretică, etică, politică, estetică și religioasă”⁵, structurate într-un sistem ierarhizat și închis, care acoperă întregul orizont al existenței omenești. Deschise sunt numai clasele de valori menționate ce pot primi în interiorul lor alte valori descoperite de spiritul nostru, pe parcursul vieții.

Dacă avem în vedere caracterul și funcționarea valorilor, atunci trebuie să mai reținem că după natura lor, privită în sens ontologic, valorile sunt „esențialități” care se disting prin autonomie, obiectivitate și universalitate. Ființarea specifică a valorilor înseși ni se dezvăluie într-o dublă ipostază, ca valoare în sine, transcendentă, dar și ca valoare pentru cineva, dată într-un context ontic, spațio-temporal, care trimite la raporturile sale de ființare. Întruparea valorilor, de la satisfacerea cerințelor primare ale vieții la cele mai înalte aspirații dezinteresate, este determinată de varietatea infinită a condițiilor istorice, spațiale, spirituale, asigurând pluralitatea formelor de manifestare sau de ființare a lor⁶. În acest context este important să mai adăugăm că, pe lângă însușirile comune amintite, Vianu subliniază caracterul diferențial specific al valorilor⁷, ceea ce face posibilă gruparea lor în clase diferite, cum am arătat anterior. Diferențe clare există între valorile din cuprinsul aceleiași clase, cum sunt, de exemplu, cele economice, morale, estetice etc.

Fenomenul diferențierii valorilor, care a străbătut veacurile, din adâncurile istoriei culturii, are consecințe contradictorii. Critica filosofică pune în relief avantajele, dar și riscurile acestui fenomen, întemeiat pe principiul ireductibilității valorilor fundat de Kant. Conform principiului enunțat, valoarea nu are alt *genus proximum* decât totalitatea valorilor, întrucât orice valoare, în genere, are o finalitate intrinsecă și, ca atare, este autonomă, deoarece nu poate fi subordonată pentru definirea alteia sau altora⁸.

Din perspectiva tezei menționate, analiza întreprinsă de Vianu evidențiază faptul că diferențierea modernă a valorilor este apreciată ca fiind o

condiție a progresului cultural și, totodată, a libertății individuale, precum și a toleranței sociale. Fenomenului în discuție, remarcă același gânditor, i se atribuie însă și unele neajunsuri, în sensul că ar fi produs o „dezorganizare a societății”; că a indus omului modern „sentimentul deprimant al lipsei unei teme centrale de viață” sau a unui ideal, ceea ce l-a pus în imposibilitatea cuprinderii totalității vieții, contribuind astfel la știrbirea ei. Urmările ruinătoare generate de această diferențiere a valorilor afectează destinul omului modern, implicit al întregii societăți. Asemenea argumente sunt invocate, nu fără justificare, în sprijinul ideii că diferențierea valorilor este cauza esențială a conflictului dintre ele, precum și a crizei culturii moderne. Cu spirit analitic, Vianu se apleacă asupra criticilor aduse fenomenului în cauză, încercând să înțeleagă mai întâi în ce constă această criză a culturii și care sunt elementele ce o definesc. El surprinde observația formulată în vremea sa, cum că diferențierea modernă a valorilor a condus, pentru purtătorii acestora, la imposibilitatea cuprinderii întregului vieții. Pentru că diferențierea îi rezervă omului o existență consacrată unei singure valori, pe baza căreia și-a afirmat specialitatea sa, ignorând pe toate celelalte. Este, în fapt, o neglijare a bogăției vieții, ceea ce înseamnă sărăcirea sufletească a persoanei. În același sens, reținem o altă remarcă, potrivit căreia eforturile culturii moderne, în cele mai variate domenii, sunt întâmpinate cu obiecția că idealurile absolute și eterne ale omenirii sunt sacrificate în favoarea intereselor ei practice particulare.

În același context, Vianu subliniază o altă critică ce susține că diferențierea valorilor „a suprimat centrul culturii noastre” și, în consecință, „omul modern de cultură trăiește într-un perisabil sentiment de vid lăuntric”. Fără o temă esențială a epocii, „pentru care să trăiască și chiar să moară”, el simte o mare pustietate interioară. Ca atare, „urmările diferențierii moderne a valorilor ar deveni încă și mai grave”⁹. Mai mult, consecințe devastatoare ale diferențierii se presupune că se produc nu doar asupra individului, ci și a destinului

societății în ansamblu. Neavând o „structură lăuntrică susținută de un factor unificator, societatea se dezorganizează” și decade în mod amenințător. Pe primul plan al importanței culturale „încetează să mai figureze societatea, cu interesele și aspirațiile ei, și apare individul, ca purtător al valorilor culturale diferențiate. Individualismul modern, care a putut să se dezvolte la umbra diferențierii valorilor, este răspunzător de dezorganizarea care amenință societățile moderne”¹⁰.

Ideea de criză a culturii, semnalată prin exemplele date până aici, Vianu o pune în corelație, între altele, cu definiția analogică a culturii, pe temeiul căreia s-au conturat concepțiile raționalistă și istoristă ale culturii. Dacă prima concepție accentuează îndeosebi ideea de natură, „agent natural” al culturii și propune dezvoltarea rațiunii, cu tot ceea ce implică ea, încât opera culturii să participe la realizarea naturii bune și raționale a omului, a doua concepție – cea istorică – pune accentul pe ideea de valoare. Ea susține că valorile promovate de cultură diferă de la o cultură la alta și de la o epocă la alta, ceea ce explică varietatea culturilor în perspectivă istorică.

În alt sens față de raționalism și istorism, ale căror limite le-a identificat, Vianu formulează concepția activistă despre cultură, al cărei miez îl reprezintă ideea de activitate¹¹, care se aplică asupra agentului natural, călăuzită fiind de realizarea valorilor ce îndrumă epoca culturală. Evitând insuficiențele raționalismului și istorismului, concepția activistă susține că, în fapt, cultura este „un produs al libertății omenești, orientată către niște scopuri rezultate din spontaneitatea firii umane, pe care natura nu le impune, ci numai le limitează”¹². Vianu afirmă astfel că activismul, asociindu-și virtuțile științei, urmărește obiective practice, de îmbunătățire a „soartei omului”, fără abandonarea finalității imanente ale oricărei culturi. Conduc de tripla orientare a eticului, teoreticului și esteticului, activismul nu lasă loc nicăieri, în civilizațiile sale, să existe „întâmplătorul, arbitrarul, incoerentul; pretutindeni aflăm mai degrabă urma ordinii, a gândului omenesc

organizator”. În aceste locuri, sub acțiunea creației culturale, natura este întregită, se umanizează și tinde să devină operă de artă, ceea ce întărește remarcă după care „valoarea estetică este una dintre cele conducătoare ale activismului cultural”¹³.

Cu înțelesul arătat mai sus, activismul, ca expresie a „iubirii de oameni”, este remediul propus de Vianu pentru tămăduirea durerilor cauzate de criza ce afectează spiritualitatea și implicit lumea contemporană în ansamblu. El se identifică între soluțiile întrevăzute de ceilalți gânditori, la care ne-am raportat până aici: Nietzsche, Husserl și Heidegger, lăsând deoparte numeroși alții, care au diagnosticat maladiile spiritualității europene și universale, specifice vremurilor noastre.

Criza nu are doar un efect distructiv

Prezentul istoric se remarcă, între multe altele, prin aportul său la continuarea și aprofundarea crizei culturii. Pe lângă factorii semnalati deja, simptomatologia crizei culturii contemporane și-a adăugat alții noi, determinați de condițiile specifice lumii actuale. În acest sens, menționăm îndeosebi adâncirea conflictului, neconciliat până acum, între universul tehnicii și cel uman. Ceea ce Heidegger numea „puterera ocultă a tehnicii moderne”, ne-a pus, între altele, în fața unei alte îngrijorări, sintetizată prin formula *transumanismului*. Acesta este consecința faptului că a patra revoluție tehnologică, a cărei componentă eclatantă este inteligența artificială, a adus în prezență *mașinile inteligente*, apte să preia munca omului. Cu alte cuvinte, mașinile electronice, pe lângă indiscutabilele efecte benefice uimitoare, prefigurează disponibilizarea omului, instalându-se în locul lui și anulându-i sensul vieții, fundat pe muncă și creație, amenințându-i însăși existența sa.

Transumanismul nu este, însă, o primejdie singulară în veacul pe care îl parcurgem. Privit în context global, el vine împreună cu alte amenințări înspăimântătoare. Este vorba despre fenomenul schimbărilor climatice, cu efectele sale apocaliptice; de explozia demografică și

diminuarea resurselor naturale, în special de apă și hrană; globalizarea economiei și a vieții sociale drapată cu hlamida democrației – concept încă neelaborat pe deplin sub raport teoretic și practic; remanența conflictelor religioase și a războaielor locale al căror efect este, între altele, tragedia migrației celor năpăstuiți de soartă și adăpostirea lor în zonele geografice mai bogate, îndeosebi în Europa. Pe acest fond a intervenit îndepărtarea omului de valorile spirituale, care au asigurat stabilitatea și echilibrul social și cultural, abandonându-se pragmatismului și utilitarului, exaltării vieții cotidiene, traiului în derizoriu și efemer. Ca efect, apare vizibilă incapacitatea omului contemporan de a cuprinde și a domina problema libertății practice, precum și a logosului. Este o situație ce pare să valideze observația lui Heidegger, că avem de-a face cu o „decădere spirituală a lumii”, cu o Europă „golită de profunzime”¹⁴.

Prin dimensiunile și gravitatea lor, fenomenele semnalate conturează o imagine a crizei culturii contemporane, generatoare de adânci îngrijorări și chiar spaime copleșitoare, ceea ce se regăsește în apartia, sub numele de *fearism*, a unui nou curent de reflecție filosofică, care își revendică dreptul la identitate. În atare situație, conștiința europeană și, în genere, a umanității nu se simte îndemnată de imperativul elaborării unei strategii temeinice, de transgresare a eșecurilor dureroase, de salvare și redresare a lumii, în acord cu scopurile ultime, personale și universale, proprii omului.

O imagine actuală a crizei culturii

Încă două precizări se cuvine a mai fi făcute, în legătură cu problematica abordată aici. Întâi, trebuie reliefat adevărul că înțelegerea crizei culturii nu are un caracter unitar. Așa cum arată analizele desfășurate mai sus, fiecare autor propune o imagine diferită a fenomenului, pe care îl explică din unghiul de vedere al viziunii sale filosofice. Desigur, aspectul acesta nu este surprinzător în sine, întrucât înțelegerea și interpretarea faptelor și bunurilor spirituale se sprijină pe viziunea teoretică a unui autor sau altul¹⁵,

așa cum am arătat mai sus, raportându-ne la unii filosofi reprezentativi. De aici deosebirile între modalitățile de prezentare a crizei, a cărei natură rezidă în gravele dezechilibre, manifeste la toate nivelele majore ale lumii de azi.

A doua precizare anunțată trimite la perspectiva istorică a culturii europene și universale, care a fost traversată de crize diverse ce au zguduit profund societatea și implicit sufletul omenesc, fără a fi fost fatale de fiecare dată. Ele dezvăluie, însă, adevărul că evoluția culturii umanității este susținută de confruntarea neîncetată dintre formele de viață sau dintre valorile desuete și cele noi, cerute de prefacerea spirituală, de existența însăși. „Tensiunea dintre empirism și raționalism, clasicism și romantism, impresionism și expresionism și atâtea alte fenomene spirituale dovedesc, în adevăr, că crizele nu sunt fenomene cu totul străine de evoluția normală a culturii, ci fac parte integrantă din ea”¹⁶. Ca urmare, autorul citat, în mod surprinzător, este de părere că în genere „crizele spirituale nu sunt semne ale *decadenței*, ci faze de regroupare a forțelor sufletești”, pentru „descoperirea de noi domenii spirituale” și, totodată, „indicii că mai curând sau mai târziu se va produce iarăși o nouă sinteză culturală”¹⁷. Așadar, criza culturii nu are doar un efect distructiv; ea cuprinde simultan și impulsurile necesare pentru dinamizarea acțiunii și creației umane, ceea ce se identifică cu sensul istoriei universale. Sprijinindu-se pe o asemenea supoziție, gânditorul susține că, „în esență, crizele își au originea în natura omenească însăși”¹⁸. Pentru că omul, „ființă empirică”, nu poate accede la toate „bunurile spirituale absolute” decât în mod progresiv, „printr-o muncă încordată și susținută”, ceea ce face ca „fiecare generație să își afle rolul ei în dezbateră și rezolvarea marilor probleme de cultură”¹⁹, sperând să descopere noi valori, nebănuite de antecesorii.

Din atare interpretare se poate înțelege că omul este stăpânit de esențiala tensiune creatoare, indusă individului de viața însăși, dar mai ales de aspirația sa către îmbunătățirea pro-

priei condiții existențiale și implicit culturale. Fundamental de subliniat este ideea că această tensiune lăuntrică este generată și întreținută de spiritul însuși, care este definitiv pentru ființarea umană și care, în dinamismul său neconținut, o transgresează, ridicând-o de la natură la rangul de persoană, conștientă de sine²⁰. Numai omul, întrucât este persoană determinată de spirit, are lume. În sens fenomenologic și ontic, lumea lui, ca totalitate a ființării naturale și spirituale, este multiplu structurată, angajând diferite domenii particulare ale existenței, inclusiv lumea umanului. Având spiritul ca tip determinant de ființare, lumea umanului se distinge printr-o serie de caracteristici esențiale, între care: finalitate conștientă, capacitate de a da sens lucrurilor, conștiință de sine, „disponibilitate de cunoaștere, creație, acțiune etc., prin care persoana umană își afirmă liber existența sa unică”. Așadar, numai omul poate fi persoană a cărei determinare esențială este spiritul, ceea ce îi permite să aibă „lume”.

În această perspectivă, ființarea omului se petrece într-o lume a proiectelor și aspirațiilor, a preocupărilor și îngrijorărilor existențiale, care trădează atât dimensiunea lui spirituală, cât și cea biologică sau naturală. De aceea, lumea umanului depășește orizontul lumii valorilor, care este totuși de neconceput fără cea dintâi. În esență, existența omului se circumscrie orizontului vast al valorilor, care dau substanță culturii, în diversitatea formelor sale de manifestare²¹. Cu alte cuvinte, cultura este expresia tuturor valorilor, de la cele morale, teoretice, estetice, religioase, ce constituie scopuri sau idealuri ale vieții persoanei, până la valorile vitalității, economice, politice, juridice, care sunt mijloace pentru atingerea scopurilor și idealurilor, care dau sens existenței omului. Nu putem nesocoti mijloacele, a căror totalitate corespunde civilizației, pentru a conserva și dezvolta scopurile și idealurile spirituale, alcătuitoare a conținutului profund al culturii²². Aici apare nevoia unui raport firesc între scopuri și mijloace, raport care trebuie să păstreze ascendența valorilor spiri-

tuale (morale, teoretice, estetice, religioase) asupra celor utilitare (vitalității, economice, politice, juridice), pentru menținerea echilibrului interior al ființei umane și evoluția sa, în sensul desăvârșirii de sine, ceea ce constituie idealul cultural propriu viziunii umaniste a culturii.

Educația, o cale de reechilibrare a sistemului axiologic

Destructurarea acestui raport și prevalența pragmatismului, a utilitarului, anticipată încă de Nietzsche și Spengler, ajunsă în prezent la un nivel aberant, explică actuala criză a culturii, care prevestește un alt fel de barbarie. Semnele ei sunt prezente mai întâi în comportamentul moral, insinuat sub umbrela sclipitoare a libertății fără limite, în proliferarea violenței, în atitudinea distructivă față de mediul ambiant, pulverizarea ideilor universale sub acțiunea ofensivă a postmodernismului. Toate acestea, supuse acum ofensivei zgomotoase față de valori fundamentale ca Binele, Adevărul, Frumosul, Sacrul, care au modelat caracterul omului din adâncuri de veac, sunt înlocuite cu propensiunea către existența epidermică. În genere este vorba despre o profundă criză a valorilor, în contextul căreia omenirea trăiește o ruinătoare criză morală.

Oricât de gravă se arată, prin formele ei de manifestare, actuala criză a culturii nu este o fatalitate, potrivit argumentelor unor teoreticieni, la care subscriem. Ea poate fi depășită, cum s-a mai întâmplat în istoria umanității. De această dată, soluția surmontării crizei consistă în reechilibrarea sistemului axiologic, asigurând ascendența valorilor spirituale asupra celor utilitare, fără disprețuirea celor din urmă. O astfel de schimbare profundă este posibilă prin educație la toate nivelele de viață ale omului. Prin educație neîntreruptă, energiile ființei umane, călăuzită de Logosul universal, scot la lumină și le pun *in actu*, armonizându-le toate potențialitățile spirituale existente în interioritatea sa²³. Ceea ce omul nu este încă poate deveni astfel realitate, prin cunoaștere, creație și acțiune susținută de voința liberă, sub semnul desăvârșirii de sine.

Este acesta un ideal ce are puterea de a solidariza în jurul său toate persoanele, dincolo de diferențele valorice, culturale și istorice. Chiar dacă infinitatea acestui ideal ne poate aduce uneori clipe de cumpănă, el rămâne o chemare eternă spre absolut, căreia trebuie să-i subordnăm valorile personale și cele colective, animați de speranța într-o „lume mai bună” și de voința de a nu trăda esența omului.

Note

- ¹ Tudor Vianu, *Filosofia culturii*, în vol. „Opere” 8, București, Editura Minerva, 1979, p. 313.
- ² Cf. Tudor Vianu, *Opere 8. Studii de filosofie a culturii*, București, Editura Minerva, 1979, pp. 350–351.
- ³ *Ibid.*, p. 351.
- ⁴ *Ibid.*
- ⁵ *Ibid.*, p. 159.
- ⁶ Vezi: Marin Aiftincă, *Filosofia culturii*, București, Editura Academiei Române, 2008, pp. 48–49.
- ⁷ Tudor Vianu, *Filosofia culturii*, ed. cit., pp. 164–165.
- ⁸ *Ibid.*, pp. 162–164; vezi și: Marin Aiftincă, *Perspective filosofice*, București, Editura Academiei Române, 2011, p. 146.
- ⁹ Tudor Vianu, *Filosofia culturii*, în vol. cit., pp. 168–169.
- ¹⁰ *Ibid.*, p. 170.
- ¹¹ *Ibid.*, p. 312.
- ¹² *Ibid.*, p. 313.
- ¹³ *Ibid.*, p. 341.
- ¹⁴ Martin Heidegger, *Introducere în metafizică*, ed. cit., pp. 57–58.
- ¹⁵ Cf. N. Bagdasar, *Scrieri*, ediție și note de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Eminescu, 1988, p. 404.
- ¹⁶ *Ibid.*, p. 406.
- ¹⁷ *Ibid.*
- ¹⁸ *Ibid.*
- ¹⁹ Cf. *Ibid.*
- ²⁰ Vezi: Marin Aiftincă, *Filosofia culturii*, București, Editura Academiei Române, 2008, pp. 43–48.
- ²¹ *Ibid.*, pp. 48–50.
- ²² *Ibid.*
- ²³ Cf. Marin Aiftincă, *Perspective filosofice*, București, Editura Academiei Române, 2011, p. 152.

Astronomia și cultura (I)

Magda Stavinschi*

Per aspera ad astra.

Cum ar fi mai bine să spunem? „Astronomia în cultură”, sau „Astronomia și cultura”, sau „Cultura fără astronomie?” Cred că ultima este cea mai pertinentă. Poate exista cultură fără astronomie? Existența și evoluția civilizației umane răspund clar: NU!

Dar ce înseamnă „cultură”?

Când ne gândim la o cultură (cea elenistică, de exemplu), ne referim la un set de obiceiuri, manifestări artistice, religioase, intelectuale prin care se deosebește un grup de altul.

Mai folosim deseori noțiunea de cultură și în alt sens: credințe comune, moduri de a privi și de a acționa, care orientează mai mult sau mai puțin conștient comportamentul unui individ sau al unui grup. Un exemplu ar fi cultura laică.

Mai mult, setul de cunoștințe dobândite de-a lungul anilor într-unul sau mai multe domenii constituie, de asemenea, o cultură; de exemplu, cultura științifică.

În cele din urmă, culturile definesc civilizația.

Dacă ne întoarcem în timp în istoria civilizației, găsim o componentă permanentă, care nu a lipsit niciodată și a jucat adesea un rol decisiv în evoluția sa: astronomia.

Astronomia și arheologia (arheoastronomia)

Planeta Pământ are o vârstă onorabilă, de circa 4,5 miliarde de ani, iar omul, cel puțin cel inteligent, de circa 300 000 de ani.

Civilizațiile timpurii din istoria înregistrată au observat metodic și permanent cerul: babilonienii, grecii, indienii, egiptenii, chinezii, mayașii și multe popoare indigene antice din America.

Este suficient să începem cu studiul practicii astronomiei în societățile preistorice și vom găsi suficiente dovezi ale cunoașterii lor astronomice. Și este firesc să fie așa: era rodul necesităților vieții curente impuse pentru a cunoaște perioadele anului, orientarea după stele etc. Fiecare specialist în arheoastronomie va aduce o mulțime de astfel de dovezi.

Cea mai veche hartă a stelelor cunoscută este discul ceresc de la Nebram, vechi de peste 3600 de ani.

În România există sanctuare care datează de la începutul erei creștine și dovedesc că strămoșii noștri, dacii, cunoșteau foarte bine bolta cerească. Sanctuarul dacic de la Sarmizegetusa Regia, capitala dacilor pe vremea lui Decebal, este doar unul dintre exemple. Acolo se află și astăzi „soarele de andezit”, probabil cadran solar, sau „marele sanctuar circular” care poate fi interpretat ca o mostră de calendar al strămoșilor noștri.

Dar o astfel de cunoaștere presupunea și interpretări, întrebări, uneori profund filosofice. Care este locul nostru, locul omenirii, în Univers? Cine a creat cerul și pământul? Suntem oare singurele ființe raționale care populează această lume cosmică? Acestea sunt câteva întrebări pe care omul le-a pus mereu și încă nu a găsit un răspuns cert.

Dar să lăsăm arheoastronomilor (arheologi sau astronomi) bucuria dialogului cu lumea antică.

Astronomia și istoria

Odată ce s-a născut istoriografia, oamenii au încercat să înregistreze cele mai semnificative evenimente pe care le-au trăit: războaie, epidemii, incendii, catastrofe naturale (cutremure, inundații, secetă), nașterea sau moartea unui conducător etc. Deoarece calendarele erau destul de incerte, cronicarii foloseau deseori repere naturale, fie terestre, fie mai ales cosmice: evenimentul X s-a întâmplat înainte de întunecarea soarelui sau în zilele în care o stea cu coadă a traversat cerul.

De exemplu, în istoria antică cometele nu au jucat niciun rol, deoarece pur și simplu au deranjat ordinea cosmică. Această idee a durat secole. În Istoria sa naturală, Plinius Secundus a scris: „Cometa este, în general, o stea îngrozitoare și nu poate fi trecută în derizoriu”.

Acesta este punctul de plecare pentru conectarea la diferite evenimente.

Cometa care a apărut pe vremea lui Nero a fost privită ca fiind cauza tuturor atrocităților împăratului.

S-a considerat că tot o cometă a anunțat moartea lui Vespașian.

În anul 400, o cometă strălucitoare s-a văzut pe cer pe vremea când toate calamitățile s-au năpustit asupra Constantinopolului.

Să amintim doar câteva apariții „fatale” ale cometelor, care sunt astăzi documente importante pentru identificarea lor:

O cometă a anunțat moartea împăratului Constantin (336). Tot așa s-a întâmplat cu moartea lui Attila (453), Mahomed (632), regele Poloniei Cazimir Restauratorul (1058), regele Angliei Richard Inimă de Leu (1199); o astfel de listă ar putea umple multe pagini și pe cea a cărților din care au fost extrase. Dacă un astfel de eveniment nu s-a întâmplat, a fost pur și simplu inventat: o astfel de „cometă” a apărut la moartea lui Carol cel Mare, în 814. Ceea ce rămâne important este că au existat evenimente istorice fixate în timp cu ajutorul „semnelor cerești” și, invers, au fost identificate comete pe baza momentelor cunoscute ale istoriei.

Apariția cometei Halley în 1456 a fost considerată un semn al invaziei cu succes a turcilor la Constantinopol. Asediul Belgradului din anul 1456 a avut loc atunci când o armată a Imperiului otoman, condusă de sultanul Mehmed al II-lea, a

atacat o armată condusă de Ioan de Hunedoara, pe atunci regent al Regatului Ungariei, care apăra cetatea Belgradului. După căderea Constantinopolului, Imperiul otoman condus de sultanul Mehmed al II-lea și-a continuat expansiunea teritorială în Europa.

Și cronicile românești fac astfel de asocieri. „În 1550, duminică, înainte de ziua Tuturor Sfinților, a fost la Sibiu un cutremur mare, care a ținut în jur de un sfert de oră. Aici, la Brașov, noaptea, s-a văzut o stea-cometă la ora 2”. Sau, la Grigore Ureche: „Vă leato 7085 aprilie 15 răposat-au Alixandru vodă Domnul Muntenescu, fratile lui Pătru vodă, [...], carile au domnit 9 ani și o lună și au rămas domnia Mihniei vodă, fiiu-său. Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii, cometha”. Iar Nicolae Costin: „Pre aceste vremi, murit-au Alecsandru vodă, Domnul Muntenescu: domnit-au 9 ani și luni 1, și au rămas domnia fiiu-său Mihnea Vodă. Arătat-u-s-au în văzduh stea cu coadă, ce se chiamă cometa”.

Exemplele nu sunt puține¹, dar voi mai cita doar dintr-o cronică a lui Miron Costin: „Nu s-au pomenit de semnele ceriului, carile s-au prilejit înainte de aceste răutăți și crăiei leșești și țărâi noastre și stângere casei aceștii domnii a lui Vasile Vodă la rândul său; că era să se pomeniască la domnie lui Vasile Vodă pentru cometa, adecă stiaoa cu coadă, care s-au prilejit cu câțiva ani nainte de aciasta așa de grea premenială aceștii domniei”.

Chiar și nașterea Mântuitorului este stabilită în funcție de astfel de repere. Pentru noi, românii, acest moment reprezintă ceva excepțional, nu numai datorită semnificației sale sacre, ci pentru că cel care a avut ideea de a număra anii, începând cu anul nașterii lui Iisus, a fost Dionysius Exiguus sau Dionisie cel Mic, născut pe meleagurile Dobrogei, la Tomis, călugăr cu vaste cunoștințe de astronomie, matematică, istorie. Este adevărat, trecuseră mai bine de cinci secole de la nașterea lui Iisus și Dionisie a făcut o eroare de patru-șapte ani, ne semnificativă pentru acea vreme, cu atât mai mult cu cât nici astăzi nu suntem în măsură să stabilim cu precizie acest moment de o importanță crucială pentru umanitate.

Steaua din Betleem este, de asemenea, asociată unui fenomen cosmic. Există două categorii de

fenomene astronomice identificabile cu aceasta: o cometă sau o configurație planetară specială. Fascinat de apropierea spectaculoasă a lui Jupiter și Saturn în noaptea de 17 decembrie 1603, Kepler s-a gândit că Steaua Crăciunului ar putea fi doar un astfel de fenomen. Ar fi putut fi tripla conjuncție a anului 7 î.Hr., când Jupiter și Saturn s-au apropiat unul de celălalt de trei ori în constelația Peștii: pe 29 mai, pe 6 octombrie și pe 1 decembrie. Ce i-a determinat pe astrologii mesopotamieni să vină în Palestina? Ei puteau prevedea acest fenomen și să asocieze Peștii cu evreii și cu Israelul, în timp ce Jupiter era considerat o planetă regală, iar Saturn, protectorul Israelului. În consecință, acest semn ar putea fi interpretat ca o prevestire a sosirii (protecția lui Saturn) Regelui (Jupiter) evreilor (constelația Pești).

Prima conjuncție (29 mai) i-ar fi determinat pe magi să plece. Durata călătoriei a fost de aproximativ patru luni (circa 1000 km), așa că au ajuns la Ierusalim în momentul celui de-al doilea semn. Sosirea magilor l-a făcut pe Irod, uzurpatorul străin instalat de romani pe tron, să-și facă griji; și-a văzut domnia amenințată de regele evreilor. După ce l-au întâlnit pe Irod, a apărut al treilea semn: conjuncția din 1 decembrie, cea care le-ar fi arătat drumul spre Betleem: steaua „profetică”, asimilată celei de-a treia conjuncții, a putut fi văzută spre sud, în amurg. Magii au mers în acea direcție și au ajuns la Betleem, la 8 km sud de Ierusalim.

Există o altă variantă posibilă? Conjuncția a atras atenția magilor asupra Israelului; au așteptat un semn, care apărea ca nova din martie 5 î.Hr. Au ajuns la Ierusalim și doar apariția celei de-a doua, o novă (aprilie 4 î.Hr.) i-a adus la Betleem.

Numai că cele mai multe fenomene de acest gen sunt foarte greu de observat: ele pot avea loc fie puțin înainte de răsăritul Soarelui, fie imediat după apus. Alte apropieri mai deosebite au mai avut loc în anii 2 î.Hr. și 3 î.Hr. între Jupiter și Venus, planetele aflându-se la o distanță de 4', respectiv 12' una de alta. Așadar nicio conjuncție remarcabilă în perioada la care ne referim.

Dar am reținut dintr-o documentație extrem de bogată că teza conform căreia steaua a fost un obiect astronomic spectaculos nu răspunde la următoarele întrebări:

– Dacă magii au văzut steaua la est, de ce au călătorit spre vest?

– Dacă urmăreau steaua spre „Regele evreilor”, de ce ar fi mers mai întâi la Ierusalim înainte de a fi fost conduși de Irod către Betleem?

– De ce nimeni din Ierusalim nu a văzut steaua?

– Mai trebuie remarcat faptul că ceilalți trei evangheliști nu menționează nici magii și nici steaua!

De aici se poate crede că Matei a vrut să-i convingă pe evreii din vremea sa că Iisus era cu adevărat Mesia, arătând că nașterea Sa era asociată cu împlinirea unei profeții, atât a stelei Regelui evreilor, cât și a lui Mesia.

După cum este firesc, *eclipsele* constituie un alt fenomen care a lăsat urme în cronicile tuturor popoarelor în orice epocă. Reamintim că există o astfel de înregistrare datată încă din anul 3450 î.Hr. Dar dacă ne referim la modul în care evenimentele istorice au fost corelate cu astfel de fenomene, trebuie să cităm cel mai faimos exemplu. Eclipsa de la 28 mai 585 î.Hr. a pus capăt războiului de cinci ani între lidieni și medi. Cele două armate din Orientul Mijlociu au fost blocate în luptă când „ziua s-a transformat în noapte”. Vederea acestei eclipse totale de soare a fost suficient de uimitoare pentru a opri lupta. Eclipsa a fost prezisă de Thales, dar se pare că cei care luptau nu au ziseră de ea.

Nici în domeniul eclipselor nu ducem lipsă de exemple. Profetul Mahomed, fondatorul Islamului, s-a născut la Mecca în anul când a avut loc o eclipsă de soare.

Celebrul Columb a procurat hrană de la aborigenii din Jamaica ca donație pentru eclipsa de Lună pe care a „profețit-o” pentru noaptea de 29 februarie 1504.

Astronomia și politica

Dar dacă ne referim la relația ce a existat între conducători, capetele încoronate și astronomi, trebuie să spunem că există o relație mult mai profundă, șocantă pentru mulți oameni, între politică și astronomie.

Trebuie să ne amintim că astronomii au fost printre primii care au depășit conflictele Primului Război Mondial, punând la aceeași masă specialiști din toate țările, aflate de o parte sau de

alta a războiului. Ei au fost cei care au creat, în 1919, Uniunea Astronomică Internațională.

Un exemplu grăitor din acea perioadă. În 1905, Albert Einstein a elaborat trei teorii, fiecare demnă de un Premiul Nobel: una care explica mișcarea browniană, alta despre efectul fotoelectric și ultima și cea mai cunoscută – teoria relativității. Finalizată între 1913 și 1916, această teorie avea nevoie de o confirmare. Șansa părea a fi imediată: eclipsa totală de soare din 21 august 1914. Cine trebuia să efectueze observațiile? O echipă germană pe teritoriul Rusiei! Rezultatul? Cel așteptat: nici măcar o fotografie. Dar englezul Arthur Eddington, care a luat cunoștință de rezultatele epocale ale lui Einstein, a inițiat pe cont propriu o expediție destinată să observe o altă eclipsă, cea din 29 mai 1919. Un test britanic pentru a confirma o teorie germană, iată o dovadă perfectă a moralei științifice: internaționalismul. Această dovadă a fost folosită în consecință pentru a împiedica orice boicot împotriva oamenilor de știință germani după război. Presa nu a întârziat să speculeze evenimentul, de unde și celebritatea lui Einstein.

Dar chiar și șefi de state erau interesați de evenimente cosmice: ar fi suficient să-l menționăm pe Thomas Jefferson, care a observat eclipsa de soare inelară din 17 septembrie 1811, este adevărat, el nu mai era președinte de mai bine de doi ani (4 martie 1801–4 martie 1809).

Regele Baudouin I al belgienilor (1930–1993) a avut o pregătire remarcabilă în astronomie. El a înțeles chiar diferența dintre mișcarea polilor terestri și cea a polilor cerești datorită precesiei (fapt unic pentru un suveran). Avea un mic observator la castelul din Laeken, dar mergea regulat la observatorul din Uccle (Bruxelles) pentru a urmări lucrările de acolo și a observa cerul și stelele. A observat chiar bolta cerească alături de astronomii profesioniști francezi. A fost un apărător consecvent al instituțiilor științifice și culturale. În omagiul adus iubirii și devotamentului lui pentru astronomie, statuia sa a fost ridicată în fața Observatorului Regal din Belgia.

Cele două regine ale României, Elisabeta și Maria, erau și ele interesate de astronomie. Regina Elisabeta a fost membră fondatoare a Société Astronomique de France (SAF), creată de Camille

Flammarion, pe care l-a invitat de altfel în România cu prilejul Expoziției Naționale din Parcul Filaret, dedicate împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I și a 25 ani de la proclamarea Regatului României.

O fotografie păstrată din perioada interbelică amintește de vizita Reginei Maria la Observatorul acestuia de la Juvisy.

Astronomia și heraldica

Ce este heraldica? Este știința care studiază blazoanele și arta lor (herald = vestitor). Se pare că primele blazoane au apărut abia în secolul al X-lea. Acest lucru poate fi acceptat doar *stricto sensu*, deoarece ce a fost discul Soarelui care a apărut, la vechii egipteni, pe capul lui Dumnezeu, dacă nu un blazon primitiv? Chiar dacă ne limităm la blazoanele „oficiale”, vom găsi o mulțime de imagini cosmice: Soarele, Luna Nouă, stele, comete. Există studii care tratează pe deplin sensul fiecărei figuri heraldice. Deoarece blazonul era cel mai înalt simbol al familiei, era de așteptat ca simbolul cosmic să apară cel mai frecvent.

Astronomie și geografie, matematică, fizică, chimie, meteorologie, tehnică, medicină, farmacie etc.

Cred că nu trebuie să ne oprim asupra relației astronomiei cu aceste științe și multe altele, nu numai pentru că aceste relații sunt evidente, ci pentru că fiecare relație, considerată separat, a constituit obiectul unui studiu independent și foarte serios.

Desigur, tot ceea ce privește astronomia se referă și la *geografie*. În primul rând, Pământul este o planetă, deci un corp aparținând sistemului solar. Cu cât cunoaștem mai bine lumea înconjurătoare, cu atât cunoaștem mai bine planeta care ne găzduiește. Cadrele de referință terestre, orientarea, ora, fusurile orare, toate acestea dovedesc legătura dintre astronomie și geografie. Trebuie subliniat faptul că nevoia de a determina latitudinile de pe mare a contribuit în mod semnificativ la progresul astronomiei.

Este inutil să demonstrezi că nu se poate face astronomie fără matematică. Nu mă refer la numere „astronomice”, ci la toate teoriile și problemele mecanicii și astrofizicii cerești, la

nenumăratele cataloage stelare etc., care au nevoie de matematică, dar, la rândul lor, au făcut ca matematica să avanseze. Petre Sergescu, membru corespondent al Academiei Române, a ținut în 1940 la Universitatea din Cluj o apreciată conferință despre „Matematicile în cultura generală”.

Dar *fizica*? Ei bine, Universul este cel mai mare laborator fizic. Mulți chiar vorbesc despre astronomie și astrofizică, ca și cum astrofizica nu ar fi decât o ramură a astronomiei.

Chimia? Unde descoperim elemente, a căror existență a fost doar intuită pe Pământ, dacă nu în Univers?

Meteorologia? Cum ne salvăm planeta fără să știm ce se întâmplă pe Venus sau pe alte corpuri similare? Cum putem studia clima fără a cunoaște relația dintre Pământ și Soare ?

Tehnica? A permis misiunile spațiale, iar acestea au contribuit, la rândul lor, la dezvoltarea tehnicii și la progresul astronomiei.

Medicina? Ce poate fi mai important decât studierea modului în care evoluează viața în condiții diferite de cele terestre, investigarea cauzei dispariției dinozaurilor sau căutarea vieții în Univers?

Farmacia? Experimente spațiale din ce în ce mai sofisticate abordează producția de medicamente sau substanțe salvatoare de vieți în condiții cosmice.

Există așadar o cultură științifică. Ea este necesară pentru a înțelege mai bine „o lume pe care raționalitatea o modelează”, dar în care „iraționalitatea tinde să preia puterea”. Au apărut numeroase studii în ultima vreme pe această temă. Aș cita doar o carte publicată în 2010: *Plaidoyer pour réconcilier les sciences et la culture*, scrisă de Claudie Haigneré. Iată și argumentele autoarei: „Pentru o parte deloc neglijabilă a contemporanilor și concetățenilor noștri, științele și tehnicile nu fac parte din cultură. Însăși expresia „cultură științifică” ar fi suficientă pentru a ne convinge de acest lucru. De când este necesar să specificăm „științific” pentru a exprima că științele fac parte din moștenirea noastră culturală? Când vorbim despre cultură, ne gândim la literatură, arte, poate istorie și științe umane... dar ne gândim la științe?”

Cu toate acestea, astăzi, totul în viața noastră de zi cu zi este împletit cu știința și tehnologia. Stilurile noastre de viață, casele noastre, confortul nostru, modalitățile noastre de schimb, de învățare, de mișcare, toate aceste fațete ale „culturii” noastre în sens larg includ beneficiile muncii științifice și tehnice. În tot ceea ce alcătuiește „modurile noastre de a fi, modurile noastre de a locui în lumea umană, cultura, știința și tehnica sunt acum indisolubil legate, împletite”.

Și astrofizicianul Jean Audouze, fost director al Institutului de Astrofizică și al Palais de la découverte din Paris, pledează pentru o „reconciliere între știință și cultură, [...], și nu poate exista o cultură în lumea de astăzi care să țină știința la distanță, divorțul profund și persistent dintre cultura de origine științifică și cea de natură literară sau artistică”. Amintind că în secolele trecute filosofii erau și matematicieni sau fizicieni, el crede că „este doar timpul să redescoperim acest spirit al Iluminismului și să reconciliem toate formele de cultură”.

Omul este unic în toată multiplicitatea și complexitatea sa. Aceeași ființă poate urma calea rațională a științei și, în același timp, să asculte ceea ce îi șoptesc visurile.

Și pentru a aminti asemănările dintre abordările creative ale cercetătorului și ale artistului, „ambele trebuie să fie capabile să exploreze teritoriile intelectuale sau conceptuale poate necunoscute”. Ignorăm deseori, dar oamenii de știință înșiși caută estetica: „Există o regulă nescrisă, conform căreia o teorie trebuie să fie frumoasă”.

Astronomia și arta

Acesta este un subiect important care ar putea fi el însuși un subiect ce merită dezbătut de orice om de cultură, dar mai ales de educatori. Este o altă dimensiune de a înțelege știința.

Să facem o călătorie înapoi în preistorie pentru a admira imaginile de pe pereții peșterilor. Multe dovedesc o bună cunoaștere a constelațiilor sau chiar a fenomenelor cerești.

Nu există nicio reprezentare folclorică fără imaginile simbolice ale Soarelui, Lunii sau stelelor. Platouri, haine sau chiar casele țăranilor români sunt adevărate comori artistice în care elementul principal este cel cosmic. Ce frumoase

redări găsim în *Credințele țaranului român despre cer și stele* a lui Ion Otescu sau *Însemnările cerului* ale Silviei Păun!

După cum am menționat mai sus, cele mai spectaculoase fenomene rămân cometele și eclipsele. Nu de exemplu ducem lipsă, totuși una dintre cele mai celebre reprezentări ale cometei Halley, o imagine stilizată a apariției sale din 1066, poate fi văzută pe faimoasa *Tapiserie din Bayeux*. Această tapiserie a fost comandată de regina Mathilde, soția lui William Cuceritorul, pentru a ilustra victoria soțului său împotriva lui Harold al III-lea al Norvegiei, în bătălia de la Hastings. Pe cel de-al 32-lea tablou al *Tapiseriei de la Bayeux*, lungă de aproape 70 m, se poate citi textul în latină: *ISTI MIRANT[ur] STELLA[m] = „Aceștia («oamenii») privesc cu surprindere steaua”*. A fost realizat între 1073 și 1083 și este expus în Castelul Bayeux, în Normandia.

Să amintim și prima reprezentare picturală a acestei comete, cea mai faimoasă cometă. Aceasta aparține lui Giotto di Bondone (1267–1337). La sfârșitul anului 1301, o cometă strălucitoare a împodobit cerul nopții. Florentinul Giotto di Bondone a pictat-o în detaliu, intenționând să reprezinte steaua Betleemului pe fresca capelei Arena din Padova. Acesta este și motivul pentru care sonda spațială trimisă de Agenția Spațială Europeană, în 1985, pentru a survola cometa Halley s-a numit „Giotto”.

Să ne oprim aici. Nu vom căuta exegeze cosmice nici măcar în pictura impresionistă, nici măcar în tabloul *Noaptea înstelată*, din 1889, al lui Van Gogh sau la atât de mulți pictori care au încântat în fața naturii cosmice apropiate și îndepărtate. Dar să nu-l uităm pe Johannes Vermeer care nu și-a găsit alt personaj pentru tabloul său din 1668 decât... *Astronomul*.

În sfârșit, însăși celebra Coloană a lui Brâncuși s-a numit inițial *Coloana recunoștinței fără sfârșit*, despre care autorul ei spunea că este „un proiect de coloană care, mărită, ar putea sprijini bolta cerească”.

Astronomia și muzica

Cred că există un singur pas de la arta plastică la muzică.

În Mesopotamia secolului 10 î.Hr., caldeenii spuneau că „vocale” stelelor se unesc într-un „imn

cosmic”, într-o muzică a sferelor, în timp ce se mișcă în ceruri.

Însuși Pitagora (secolul VI î.Hr.) vorbea de „muzica sferelor”, pe baza căreia Universul ar fi guvernat de relații numerice armonioase, că planetele sunt distribuite în funcție de proporții muzicale (intervale muzicale).

Mulți cunosc preocupările lui Kepler pentru muzică, pentru găsirea armoniilor muzicale între poliedre și orbite planetare. El a expus, în 1619, în *Harmonices Mundi (Armonia lumii)*, analiza sa despre percepțiile optice, formele geometrice, consonanțele muzicale și armonia planetelor.

Conexiunea dintre geometria sacră, cosmologie, armonie și muzică se face prin „musica universalis”.

Mulți știu că pentru William Herschel, descoperitorul planetei Uranus în 1781, muzica și astronomia au reprezentat două profesii complementare. Mai exact, ocupându-se de studii de teorie muzicală, a ajuns de la matematică la studii astronomice și optice.

Dar nu voi insista aici. Voi aminti doar numărul mare de creații muzicale care par inspirate de Cosmos. Cine nu a ascultat măcar o dată *Sonata Lunii* a lui Beethoven sau *Clair de lune* a lui Debussy? Dintre compozitorii români inspirați din misterele cosmosului îi pot aminti pe Paul Constantinescu (*Stelele-n cer*) sau Florin Comișel (*Culegătorii de stele*).

Desigur, există o altă problemă: cea a muzicii sferelor (este inutil să ne amintim de valsul etern al lui Strauss). Sunt convinsă că toți cei care au trăit cel puțin o noapte singuri cu stelele au auzit muzica nepământească. Impresionant astăzi este faptul că se discută foarte serios despre undele acustice cosmice. Kepler avea dreptate? Strauss avea dreptate?

Știința începe să confirme faptul că există o „muzică” a Universului, că fiecare stea vibrează într-un anumit ritm, că există o rezonanță internă a planetelor. Sondele spațiale Voyager care au ajuns la marginea Sistemului Solar au captat sunetele spațiului interstelar.

Astronomia și folclorul

Nu voi reaminti aici temele cosmice, care sunt abundente în arta tuturor popoarelor, de care am amintit de altfel când am vorbit de relația dintre

astronomie și artă, ci doar obiceiurile generate de fiecare fenomen. Mă gândesc la eclipse, nu doar pentru că a fost cel mai spectaculos eveniment astral pentru România la sfârșitul mileniului 2 (eclipsa totală de Soare de la 11 august 1999 care a avut maximul în țara noastră), dar pentru că o eclipsă este un eveniment atât de impresionant, atât de rar, încât nu există popoare fără obiceiuri legate de aceste fenomene. Un exemplu: într-o cronică românească, datând din 1764, există o mențiune care afirmă: „Dacă va fi o eclipsă de soare, nu adăpați în ziua aceea vitele”. Unii oameni aprind focuri, alții nu mănâncă etc.

Societățile antice ar fi acționat cu sălbăticie pentru a elibera Soarele de animal.

Un fapt care merită menționat se găsește la un trib african: la fiecare 50 de ani ei sărbătoresc Sirius. Ce este ciudat aici? Astăzi știm că Sirius este o stea dublă vizuală cu o perioadă orbitală de

50 de ani, dar Sirius B a fost detectat optic pentru prima dată în 1862. Inițial erau două stele strălucitoare, albastrii. Cea mai masivă dintre ele, Sirius B, și-a consumat resursele, devenind o gigantă roșie, înainte de a-și pierde straturile exterioare, și s-a restrâns în starea sa actuală, de pitică albă, cam cu 120 milioane de ani în urmă. Cum cunoșteau însă aborigenii o mișcare periodică descoperită abia în secolul al XIX-lea? O posibilă explicație: cu milenii în urmă, luminozitatea companionului putea fi mai mare decât cea a stelei primare.

Notă

¹ Mioc, V., Mioc, D., *Cronica observațiilor astronomice românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.

Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu la 65 de ani. Instituționalizarea cercetării etnologice

*Ilie Moise**

Un moment crucial pentru destinul cercetării instituționalizate în sudul Transilvaniei și, totodată, ultima etapă în conturarea Sibiului ca unul dintre centrele importante ale etnologiei postbelice începe la mijlocul anilor '50, când în cadrul filialei locale a *Societății de Științe Istorice și Filologice* ia ființă, la 24 iunie 1954, *Cercul permanent de studii și cercetări folclorice*. Organizat pe cinci sectoare (*folclor muzical; folclor literar; obiceiuri; jocuri de copii și dansuri populare; etnografie și artă populară*) și colective pe probleme, *Cercul permanent* avea 22 de cercetători și numeroși colaboratori din peste 60 de localități rurale. Ziarul „România liberă”, din februarie 1955, își informează cititorii că la Sibiu a luat ființă primul cerc permanent de studii și cercetări folclorice care cuprinde peste 300 de folcloriști amatori. La 21 noiembrie 1954, *Cercul permanent de studii și cercetări folclorice* organizează, cu sprijinul Institutului de Folclor din București, *consfătuirea* cercetătorilor de folclor din raionul și orașul Sibiu, la care au participat numeroși delegați din capitală și corespondenți din peste 70 de localități. Impresionat de amploarea acțiunilor de cercetare, Mihai Pop promite participanților înființarea la Sibiu a unei filiale „care să cerceteze și să valorifice creația populară din sudul Transilvaniei, urmărind în același timp și probleme de folclor săsesc”.¹ Încântați de promisiunea profesorului Pop, sibienii revin în 1955 cu precizări privind schema de funcționare a filialei din Sibiu a Institutului de Folclor, solicitând „șase posturi (un secretar științific, un post administrativ, patru posturi de cercetători, care se vor împărți în opt jumătăți de normă și un buget minim)”.²

În sprijinul solicitărilor se invocă rezultatele cercetătorilor sibieni, care, în cele zece luni de activitate, au întrecut toate așteptările: 4300 de bucăți literare în versuri și proză, 85 de melodii (românești și săsești), 90 de descrieri de obiceiuri, 50 de descrieri de jocuri de copii și dansuri populare, 2800 de modele de broderii³.

Deși cererea privind aprobarea de înființare a unei filiale a Institutului de Folclor la Sibiu a rămas fără răspuns, *Cercul permanent* și-a continuat acțiunile metodice, adesea bazate pe broșuri de îndrumare, chestionare de specialitate, venind în sprijinul cercetătorilor amatori.⁴ Mai mult, împreună cu Muzeul Brukenthal, hotărâsc începerea cercetărilor interdisciplinare de la Rucăr. Primele deplasări au loc în iarna anului 1956 și au antrenat pe cercetătorii Cornel Irimie, Raymonde Wiener, Eugenia Bănescu, Aurel Vasiliu, N.N. Munteanu.

În același an, urmare a unui „*memoriu*” purtând 25 de semnături ale unor intelectuali români și germani, între care Nicolae Lupu (1921–2001), Cornel Irimie (1919–1983) și Carol Göllner (1911–1995), la Sibiu a luat ființă *Secția de științe sociale*, subordonată Filialei Cluj a Academiei Române.⁵

Nicolae Lupu, directorul Muzeului Brukenthal a fost numit șeful secției, iar Carol Göllner a devenit, în 1957, redactor-șef al revistei nou înființate „*Forschungen zur Volks- und Landeskunde*” („Cercetări de etnografie și istorie”)⁶.

În primii ani, noua instituție a fost găzduită de Muzeul Brukenthal, ambele instituții având același director. În ciuda unor dificultăți, inerente oricărui început, unii cercetători au reușit să

*Profesor dr., cercetător științific, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu

*O parte a colectivului de redacție a revistei „Studii și comunicări de etnologie”
(filă din albumul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu 1956–2016,
coord. Paul Niedermaier, Sibiu, Honterus, 2016, 48 p.)*

publice câteva lucrări de sinteză în domeniul etnologiei. Astfel, Julius Bielz⁷ și Cornel Irimie⁸ tipăresc, în perioada 1956–1958, trei, respectiv patru volume. Sunt lucrări de reală importanță științifică, care au marcat efectiv evoluția disciplinei. Tot acum, Cornel Irimie inițiază primele cercetări interdisciplinare din Mărginimea Sibiului (începute în 1957), în care antrenează specialiști din cele mai diverse domenii: Traian Herseni – sociolog, Gh. Pavelescu – etnolog, V.V. Caramelia – antropolog, Paul Petrescu – istoric de artă, Boris Zderciuc – etnograf, Nicolae Nistor – istoric, Ștefan Bozovici – naturalist, Pimen Constantinescu – folclorist.

Dincolo de studiile și articolele publicate în revista Institutului, Bernhard Capesius⁹ tipărește, în 1962, la Editura Academiei *Die Landler in Siebenbürgen (Landlerii din Transilvania)*, o altă sinteză importantă pentru cultura și civilizația unei minorități transilvănene.

În anii '70, când instituția sibiană a devenit unitate de sine stătătoare sub numele de *Centrul de Științe Sociale Sibiu*, câțiva cercetători s-au transferat la alte instituții (Nicolae Lupu a devenit decanul Institutului de Învățământ Superior Sibiu, iar Cornel Irimie, director al Muzeului Brukenthal), iar alții, precum Misch Orend, au

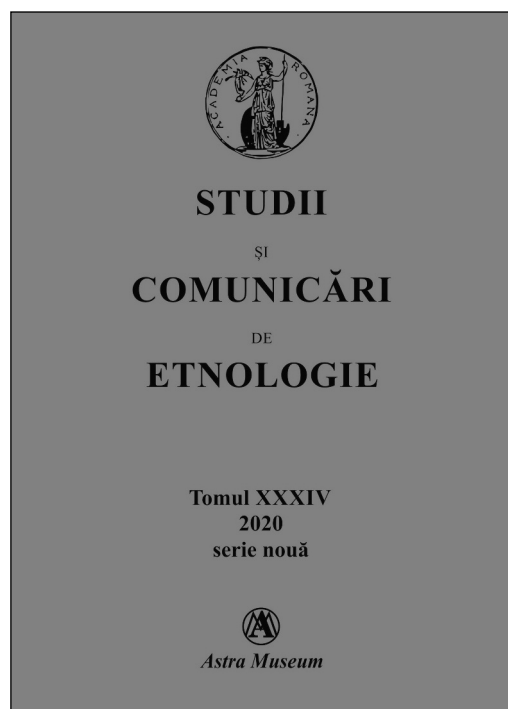
părăsit definitiv țara. La sectorul de *etnologie* a fost încadrată, în 1971, Anca Goția, absolventă a Facultății de germanistică din București. Temele de cercetare au vizat, îndeosebi, interferențele româno-săsești în domeniul culturii populare, în centrul atenției situându-se folcloriștii și intelectualii sași care au tradus în limba germană folclor românesc, contribuind astfel la cunoașterea culturii noastre tradiționale în spațiul european. Studiile sale vor fi găzduite, deopotrivă, de reviste de limbă germană („Forschungen zur Volks- und Landeskunde”¹⁰, „Volk und Kultur”¹¹) sau română („Studii și comunicări”¹², „Cercetări de limbă și literatură”¹³). Cărții de etnologie, apărute în anii '70, i s-a făcut loc, periodic, în paginile revistei „Forschungen...”, Anca Goția¹⁴ semnând principalele recenzii ale volumelor apărute.

În anii '80, Centrul de Științe Sociale a fost integrat în Institutul de Învățământ Superior Sibiu, director devenind, astfel, decanul uneia dintre facultăți. În această perioadă, la sectorul de etnologie este angajat Ilie Moise – secretarul Asociației Folcloriștilor și Etnografilor din Județul Sibiu. Împreună cu Anca Goția va realiza câteva proiecte de cercetare axate pe folclorul copiilor¹⁵ și al tineretului¹⁶, majoritatea publicate mai târziu în reviste de specialitate centrale sau locale.

Schimbările de după 1989 au contribuit din plin la reaşezarea cercetării sibiene pe baze ştiinţifice solide prin subordonarea acesteia Academiei Române. Noua titulatură, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu (ICSU), corespundea profilului real al noii infrastructuri care s-a mutat într-un local nou, mult mai spaţios, adecvat nevoilor de cercetare. În 1990 s-a înfiinţat Universitatea „Lucian Blaga”, fapt ce a permis integrarea unora dintre cercetătorii etnologi şi în procesul de învăţământ. Astfel, Ilie Moise va preda, începând cu anul 1991, folclor literar şi etnologie la Facultatea de Litere, Istorie şi Ştiinţe Juridice. Dincolo de activitatea susţinută în cadrul Universităţilor „Lucian Blaga” Sibiu şi „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, cercetătorii Sectorului de etnologie au obţinut, în 1992, acordul Academiei Române privind preluarea anuarului *Studii şi comunicări* – buletinul ştiinţific al „Asociaţiei folcloriştilor şi etnografilor din judeţul Sibiu” de către ICSU Sibiu. Primul număr al celui de-al doilea periodic al Academiei Române, *Studii şi comunicări de etnologie*, editat de ICSU Sibiu a apărut în 1992, având ca redactor-şef pe Ilie Moise. De la început, noua revistă şi-a asumat statutul de periodic al tuturor etnologilor din zonă (atât români, cât şi germani), prin introducerea secţiunii „Din etnologia germanilor din România” în sumarul fiecărui volum. În consecinţă, materialele apărute în limba română aveau rezumat în limba germană, iar cele redactate în limba germană beneficiau de rezumate în limba română.

Dificultăţile financiare apărute la Editura Academiei Române către sfârşitul anilor '90 au determinat conducerea revistei să apeleze la finanţarea acesteia de către Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale „Cindrelul-Junii” Sibiu, instituţie cu care ne aflăm într-o frumoasă relaţie de parteneriat care funcţionează şi astăzi, anul în care apare tomul XXXV al periodicului *Studii şi comunicări de etnologie*. Este unul dintre cele mai longevive şi eficiente parteneriate dintre două instituţii de cultură din spaţiul carpatin!

În ciuda tuturor schimbărilor şi a modificărilor intervenite în decursul anilor, Sectorul de etnologie al ICSU Sibiu şi-a păstrat profilul şi numărul de cercetători. În ceea ce priveşte revista, după pensionarea Ancăi Goţia, secretariatul de redacţie a fost preluat de colega noastră Mariana Vlad, asigurând apariţia periodică a revistei în condiţii

Coperta revistei „Studii și comunicări de etnologie”, tomul XXXIV/2020

mai mult decât onorabile. Din 2007, revista are un nou secretar de redacţie, pe cercetătoarea Andreea Buzaş, absolventă a Facultăţii de Litere şi Arte Sibiu. De trei decenii, *Studii şi comunicări de etnologie* apare anual, conform ritmicităţii propuse. În cei 25 de ani de apariţie sub egida Academiei Române, *Studii şi comunicări de etnologie* şi-a câştigat un prestigiu indiscutabil, datorat atât seriozităţii colegiului de redacţie, cât şi colaboratorilor români şi străini.

La ceas aniversar se cuvine să amintim şi numele profesorului Horst Klusch, vreme de peste două decenii responsabilul secţiunii *Din etnologia germanilor din România*, care a asigurat an de an o legătură directă cu cercetarea europeană de profil. Dintre colaboratorii permanenţi (de lungă durată) ai publicaţiei noastre amintim pe prof. univ. dr. Gh. Pavelescu (autorul a de 32 studii şi articole), prof. univ. dr. Dumitru Pop de la Universitatea „Babeş-Bolyai”, prof. univ. dr. Nicolae Constantinescu de la Universitatea din Bucureşti, dr. Maria Bocşe de la Muzeul Etnografic al Transilvaniei (Cluj-Napoca), prof. univ. dr. Ion Taloş, prof. univ. dr. Virgiliu Florea – care au asigurat prestigiu şi prestanţă întregii serii de *Studii şi comunicări de etnologie*.

Premiul „Ethnos” pentru cercetare ştiinţifică acordat profesorilor Gh. Pavelescu şi Ilie Moise în

*Cercetători din cadrul sectoarelor de literatură
și etnologie de-a lungul timpului*

2000, acreditarea CNCSIS (categoria B) a revistei și introducerea acesteia în baze de date internaționale, precum *Index Copernicus* din Polonia sau CEEOL (datorate în exclusivitate secretarului de redacție, dr. Andreea Buzaș), i-au consolidat statutul de periodic al celui mai înalt for științific și cultural al României.

Pe toată durata apariției (1978–2021), *Studii și comunicări de etnologie* a beneficiat de colaborarea a numeroși colegi din Institut, precum Anca Goția, Gudrun Ittu, Sigrid Haldenwang, Gabriela Panțel, Stefan Sienerth, Anda Spânu, Mariana Vlad, Victor Grecu, Vasile Ciobanu, Paul Niedermaier ș.a.

Aprecierile de care se bucură *Studii și comunicări de etnologie*, în plan național și chiar european, reprezintă un indiciu clar al calității științifice a materialelor publicate și al prestigiului indiscutabil al colaboratorilor. De-a lungul celor 43 de ani care au trecut de la apariția primului număr (septembrie 1978), în paginile anuarului nostru au publicat peste 200 de cercetători și au fost aniversați sau comemorați aproximativ 100.

etnologie, care s-a impus pregnant în mediile culturale de specialitate și prin alegerea unora dintre cercetătorii sibieni în forurile de conducere ale unor organisme internaționale (Anca Goția – membră a Comisiei de cercetare a muzicii și dansului din cadrul Societății germane de cultură tradițională) și naționale (Ilie Moise – membru în conducerea Asociației de Științe Etnologice din România și în Comisia Națională de Salvagardare a Patrimoniului Imaterial).

Temele de plan ale sectorului de etnologie sunt axate atât pe cercetări de teren (*Confrerii carpatică de tineret: ceata de feciori*), cât și pe investigații de bibliotecă (cultura tradițională în „Tribuna”, „Transilvania”, „Telegraful român”) și arhive (*Astra între identitate și aliniere europeană* sau *Patrimoniul cultural imaterial: arhive naționale de folclor*) mult mai puțin costisitoare decât deplasările în zonele rurale. În acest context, se cuvine să amintim colaborarea cercetătorilor Anca Goția și Ilie Moise la *Dicționarul general al literaturii române*, precum și colaborarea Andreei Buzaș la *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului*, lucrări de anvergură patronate de Academia Română.

Dintre cercetările de teren le amintim pe cele realizate în parteneriat cu Centrele culturale din Arad și Hunedoara, în Nădlac, comunele Bata, Birchiș, Căpâlnaș, Chelmac, Ostrov, Săvârșin; Pădurenii Hunedoarei, Munții Apuseni, Țara Hațegului, Zona Orăștie, Valea Mureșului, Valea Jiului, zona momârlanilor și ținutul Brad. De asemenea, Sectorul de etnologie a adunat material din terenurile realizate în Valea Hârtibaciului, Valea Târnavelor, Țara Oltului, Valea Sebeșului, Câmpia Transilvaniei, Banatul Montan, cele mai recente cercetări de teren fiind organizate în Mărginimea Sibiului, în cadrul proiectului *Peisajul cultural carpatic. Dezvoltarea durabilă a păstoritului în Mărginimea Sibiului*, coord. Sabina Ispas (Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” București), Secția de arte, arhitectură și audiovizual, nr. 2296/31.05.2019 (competiția GAR-UM 2019).

La șase decenii și jumătate de la înființarea Institutului de Cercetări Socio-umane Sibiu, *Sectorul de etnologie* se prezintă cu un bilanț pozitiv: 25 de cărți publicate în edituri de prestigiu; o arhivă de folclor consultată de cercetători de pe întreg arealul românesc; o revistă de specialitate ajunsă la tomul al XXXV-lea; proiecte de cercetare vizând realizarea unor sinteze privind cultura tradițională din sudul Transilvaniei. Este mult, este puțin? Noi credem că sunt 65 de ani de succese datorate unei colaborări rodnice între toate instituțiile de cercetare (ICSU, Muzeu, Universitate, Arhivele Statului, Centrul Județean ș.a.), care și-au dat realmente mâna în redactarea principalelor sinteze privind elementele specifice culturii și civilizației tradiționale din sudul Ardealului: *Mărginenii Sibiului* (coord.: Cornel Irimie, vol. I, 1985); *Portul popular al sașilor din Transilvania* (Julius Bielz, 1956); *Portul popular din Țara Oltului* (Cornel Irimie, 1956–1959); *Portul popular din județul Sibiu* (Ilie Moise și Horst Klusch, 1978); *Folcloristica sibiană* (Ilie Moise, 1998); *Sibiu, repere etnologice* (Ilie Moise, 2004); *Din etnologia germanilor din România* (Andreea Buzaș și Ilie Moise, 2017).

Sunt lucrări fundamentale care poartă girul cercetătorilor de la ICSU Sibiu, în ultimă instanță,

al cercetării fundamentale coordonate de peste șase decenii de Academia Română.

Note

¹ *Memoriu în Documente* – Cercul permanent de studii și cercetări folclorice – documente din Arhiva de Folclor a ICSU Sibiu, 1954–1955, dosar nr. 23, cutia nr. 3.

² *Memoriu*, Cercul permanent de studii și cercetări folclorice – documente din Arhiva de Folclor a ICSU Sibiu aprilie 1955, dosar nr. 24, cutia nr. 3.

³ *Ibidem*. Materialele de folclor au intrat în Arhiva Asociației Folcloriștilor și Etnografilor din județul Sibiu, devenită ulterior Arhiva de Folclor a Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu. Pentru detalii vezi Andreea Buzaș, *De ce o arhivă de folclor în orașul de pe Cibin?*, în „Studii și comunicări de etnologie”, tomul XXI/2007, p. 27–38.

⁴ *Obiceiuri de nuntă* – tipărit în 1955.

⁵ Vasile Ciobanu, *Premise ale cercetării instituționalizate în domeniul științelor umaniste la Sibiu*, în *Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu – Semicentenar (1956–2006)*, Sibiu, Honterus, 2006, p. 19–20.

⁶ Paul Niedermaier, *Institutul la 50 de ani*, în *Semicentenar 1956–2006*, Sibiu, Honterus, 2006, p. 22.

⁷ Julius Bielz, *Portul popular al sașilor din Transilvania*, București, ESPLA, 1956; *Arta populară a sașilor din Transilvania*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 3/1956; *Ceramica habană din Ardeal*, București, 1957.

⁸ Cornel Irimie, *Portul popular din Țara Oltului – Zona Făgăraș*, București, 1956; *Zona Avrig*, București, 1957; *Zona Perșanilor*, București, 1958 și *Pivele și văltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, București, 1956.

⁹ Bernhard Capesius, *Die Landler in Siebenbürgen*, București, 1962.

¹⁰ *Zu Friedrich Wilhelm Schuster Bemühungen um die Übersetzung rumänischer Volksdichtung ins Deutsche*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, 16/1, 1973, p. 84–91; *Johann Karl Schuller und die rumänische Folklore*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, 18/1, 1975, p. 90–97.

¹¹ *Fr. W. Schuster, der Volkskundler*, în „Volk und Kultur”, nr. 8, 1974, p. 293.

¹² *Preliminarii privind cercetarea folclorului copiilor în Transilvania*, în „Studii și comunicări” – Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1978, p. 27–36.

¹³ *Traian Gherman – folcloristul*, în „Cercetări de limbă și literatură”, vol. I, Sibiu, 1981, p. 231–239.

¹⁴ A.G., *Butea junilor*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, Band I, 1979, p. 139–140.

¹⁵ *Zur traditionellen Kinderkultur in Siebenbürgen*, în „Studii și cercetări de etnologie”, Sibiu, vol. 8 (Serie nouă), 1994, p. 257–266.

¹⁶ *Preliminarii la o cercetare a culturii tradiționale a copiilor în Transilvania*, în „Memoriile Comisiei de Folclor”, Academia Română, tom IV, București, 1994, p. 73–106.

Munții noștri aur poartă (VIII)

Nicolae Bud*

Alexandru Nicolici**

Cei mai mulți dintre noi, românii, cred că suntem o națiune binecuvântată de Dumnezeu cu un potențial considerabil de resurse. Dacă urmărim clasamentele Uniunii Europene privind resursele vedem că suntem pe locul doi la gaze, pe primele locuri la țiței, pe locul al cincilea la cărbune, pe locul șase la populație (!?), avem cea mai mare deltă din Uniune, avem o treime din cel mai lung fluviu din Uniune, avem al doilea cel mai valoros și mai productiv teren agricol din Uniune, avem al treilea potențial hidroenergetic (încă) din Uniune, avem cel mai mare zăcământ de AUR din Uniune, avem alte minerale importante, avem sare, avem ieșire la mare. Cam de toate, nu?

În Europa Centrală și de Est suntem singura țară care deține importante resurse, în proporții armonioase, clasată pe locul doi după Franța, în Europa, ca fiind în medie bogată în resurse. Această bogăție de resurse ne face să credem în diverse scenarii de prosperitate, de la gazul din Marea Neagră, care ne va face pe toți niște opulenți șeici, până la aurul Roșiei Montane care va face din România un nou El Dorado.

Când privim însă clasamentele economice ale bunăstării și ale dezvoltării, ne situăm pe ultimele locuri din Uniunea Europeană, ba chiar suntem depășiți în regiunea noastră de națiuni mult mai sărace în resurse naturale (Ungaria, Polonia, Slovenia, Cehia sau Slovacia). Mai surprinzător decât orice listă cu factorii-cheie ai creșterii și îmbunătățirii standardului de viață este ceea ce nu s-ar afla pe o asemenea listă. Cum este cu putință ca o abundență de resurse naturale – țiței, gaze

naturale, cupru, aur, pământuri rare, pământuri arabile, apă, energie și altele – să nu contribuie în mod semnificativ la PRODUCȚIA și AVUȚIA națiunii române? Paradoxal, majoritatea analizelor conchid că, mai ales în cazul țărilor aflate în curs de dezvoltare, bogăția de resurse naturale tinde mai degrabă să reducă, decât să sporească, standardele de viață. Pericolul în forma unei maladii economice căreia i se spune „boala olandeză” sau „trezirea nemiloasă” sau „blestemul resursei” (publicația „The Economist” a folosit pentru prima oară acest termen în anii 1970, pentru a descrie chinurile prin care au trecut producătorii din Olanda după ce sau descoperit acolo zăcăminte de gaze naturale).

Ei bine, tot aurul și gazul din lume nu fac nici doi bani fără ca cineva să le exploateze *eficace* și *eficient*, adică inteligent. Cu riscul de a fi negativ interpretați de cititorii care ne-au înțeles deja, vom repeta o dată în plus diferența dintre *eficace* sau *efectiv* (a face ce trebuie făcut) și *eficient* (a face ceva, care într-o ultimă analiză nu este chiar cel mai bun lucru ce trebuie făcut, dar s-a făcut cu maximă eficiență – la cel mai mic cost, cu cele mai mici eforturi). În opinia noastră, exploatarea oricărei resurse naturale, pe care România o deține, poate aduce beneficii majore în condiții de responsabilitate asumată. Cu precizarea că trebuie a fi îndeplinite trei condiții, pentru a se dovedi prin efecte și pozitivă și semnificativă: (1) să fie rațională; (2) să se facă în folosul economiei românești; (3) să poată fi controlată și de către deținătorul legal al rezervei, statul român.

*Doctor în economie și doctor în inginerie, consilier al președintelui Grupului de firme „Astra”

**Inginer geolog-geofizician, președintele Asociației Naționale a Profesioniștilor din Geologie și Minerit

Și parcă nu este suficient! Este nevoie de brațe puternice și harnice. Ba, mai mult, ceea ce înclină balanța, ne trebuie inteligența minților, educația trupurilor și a creierelor, adică specialiști adevărați. Educația poate produce mai multă bogăție decât miliarde de metri cubi de gaze sau decât mii de milioane de tone de țiței.

Da, bogăția de resurse poate aduce cu sine prosperitate (Qatar, Emiratele Unite, Arabia Saudită), dar dacă revenim la clasamentele economice ale *bunăstării și dezvoltării* vom vedea că ele sunt dominate de națiuni sărace în resurse minerale: Macao, Luxemburg, Singapore, Islanda, Elveția, Hong Kong, Taiwan, Olanda, Belgia, țările nordice, Germania, Austria. Pentru că, în fapt, factorii esențiali, care contează în dezvoltarea unei națiuni, sunt calitatea cetățenilor săi și patriotismul aplicat și dovedit al conducătorilor.

Cu mult înainte ca Adam Smith să își scrie capodopera din anul 1776, *Cercetare asupra naturii și cauzele avuției națiunilor*, oamenii se contraziceau în privința celei mai scurte și mai directe căi spre prosperitate. Cu adevărat, se pare că este o controversă fără de sfârșit. Dar chiar și așa, datele indică cel puțin trei caracteristici importante care influențează creșterea: 1) gradul de competiție în plan intern și, mai ales pentru

țările în curs de dezvoltare, gradul în care economia națională este deschisă comerțului exterior și integrării cu lumea; 2) calitatea instituțiilor dintr-o țară care fac să funcționeze economia și 3) reușita factorilor săi de decizie politică în a implementa măsurile necesare pentru stabilitatea macroeconomică.

Întrebarea crucială, pentru cei care decid politicile publice, nu este *dacă deficitul afectează creșterea*, ci *cât de mult o afectează?* Dacă, într-adevăr, deficitul n-ar avea importanță și reducerile de impozit neînsoțite de reduceri pe măsură a cheltuielilor bugetare ar fi o politică judicioasă, atunci de ce să nu eliminăm toate taxele și impozitele? Guvernul ar putea împrumuta cât dorește și să cheltuiască după pofta inimii, fără teamă că datoriile guvernamentale, care se acumulează rapid, vor eroda creșterea economică. Și totuși, așa după cum se poate vedea de nenumărate ori întâmplându-se în țările în curs de dezvoltare, lipsa de măsură în împrumuturi și în cheltuirea fondurilor guvernamentale produce inflație și dezastru economic.

Datele confirmă că România a rămas și după primul trimestru din 2021 una dintre campioanele Europei la deficit de cont curent, în puternic contrast cu Uniunea Europeană. Nu am învățat nimic

Sold curent și comerțul cu servicii - date naționale (intra-UE + extra-UE) - (miliar de de euro)

	Current account balance					Trade in services balance				
	2020 Q1	2020 Q2	2020 Q3	2020 Q4	2021 Q1	2020 Q1	2020 Q2	2020 Q3	2020 Q4	2021 Q1
Belgium	0.8	1.1	-2.3	-0.3	2.5	1.3	1.2	-1.1	-0.6	1.6
Bulgaria	0.3	0.1	0.0	-0.8	-0.1	0.7	0.6	1.0	0.6	0.6
Czechia	3.3	0.6	3.2	0.7	3.1	1.4	1.0	1.1	0.4	1.0
Denmark	5.3	7.9	7.5	5.0	3.6	1.0	1.5	1.7	-0.5	1.6
Germany	62.3	37.3	62.0	70.5	66.5	-2.7	5.6	-5.5	4.1	3.6
Estonia	0.3	0.3	-0.1	-0.7	-0.3	0.5	0.4	0.1	-0.8	-0.1
Ireland	-14.6	11.7	12.7	c	c	-28.2	-0.8	5.6	c	c
Greece	-3.6	-3.5	-1.4	-2.7	-2.7	1.1	1.0	3.6	1.5	0.7
Spain	-0.5	1.7	2.0	4.5	-2.1	8.9	3.8	7.7	5.5	3.5
France	-14.4	-16.9	-11.0	-1.4	-11.0	0.5	2.4	6.7	6.8	2.3
Croatia	-1.4	-0.5	2.0	-0.3	-1.4	0.4	0.7	3.6	0.6	0.4
Italy	7.6	5.3	24.8	22.2	7.1	-4.3	-2.5	3.4	-1.6	-4.0
Cyprus	-0.8	-0.2	-0.7	-0.8	-0.9	0.5	0.7	0.7	1.0	0.8
Latvia	0.1	0.3	-0.1	0.6	0.0	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4
Lithuania	0.9	0.7	1.1	1.4	0.5	1.2	1.2	1.3	1.3	1.3
Luxembourg	-0.2	3.3	-0.3	-0.2	0.4	5.4	5.6	4.7	5.5	5.2
Hungary	0.1	-1.1	0.8	0.1	0.6	1.3	0.4	1.4	0.6	0.6
Malta	0.0	-0.3	-0.1	0.0	0.0	0.7	0.4	0.6	0.6	0.6
Netherlands	17.6	11.1	14.2	12.9	22.6	4.4	5.3	3.8	5.1	4.6
Austria	5.0	-0.1	2.9	1.6	-0.8	5.1	-0.1	2.1	0.8	0.1
Poland	5.0	5.6	3.3	4.3	2.9	6.6	5.2	5.8	6.0	5.5
Portugal	-0.6	-2.0	0.5	-0.3	-0.5	2.9	1.1	2.8	1.8	1.1
Romania	-1.0	-3.1	-3.8	-3.5	-3.0	2.2	2.3	2.5	2.5	2.1
Slovenia	0.8	0.6	0.9	0.9	0.8	0.5	0.4	0.5	0.5	0.5
Slovakia	-0.9	-0.3	0.6	0.3	0.2	0.3	0.3	0.5	0.0	0.1
Finland	-1.4	-0.9	0.7	3.5	-0.3	-1.2	-0.8	-0.7	0.6	-1.0
Sweden	7.3	6.1	7.0	6.8	7.7	-0.6	-0.5	-0.3	1.2	0.6
Iceland	0.1	0.0	0.0	0.1	-0.2	0.2	0.0	0.1	0.2	-0.1
Norway	4.3	-0.1	1.6	0.5	9.2	-1.2	0.1	-0.1	-0.1	0.5
Switzerland	9.5	7.5	10.7	-2.6	14.6	0.6	0.5	0.2	-0.4	0.5
Montenegro	-0.3	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2	0.0	0.0	0.1	0.0	0.1
North Macedonia	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.2
Albania	-0.2	-0.4	-0.2	-0.4	-0.3	0.3	0.1	0.3	0.3	0.3
Serbia	-1.0	-0.3	-0.5	-0.2	0.1	0.3	0.2	0.2	0.4	0.5
Turkey	-8.2	-11.3	-7.6	-6.3	-6.6	3.0	-0.8	2.8	2.4	1.4
Bosnia and Herzegovina	-0.2	-0.1	-0.2	-0.1	-0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Kosovo*	-0.1	-0.1	-0.1	-0.2	-0.2	0.1	0.0	0.1	0.1	0.1

Tabelul 1 (sursa ec.europa.eu/eurostat)

Comerțul internațional pe grupe de produse conform CSCI Rev.4²⁾, în perioada 1.1-30.IV 2021

	Exporturi FOB			Importuri CIF		
	1.1-30.IV 2021			1.1-30.IV 2021		
	Milioane euro	Pondere în total export (%)	în % față de 1.1-30.IV 2020	Milioane euro	Pondere în total import (%)	în % față de 1.1-30.IV 2020
TOTAL	23966,4	100,0	+19,9	31026,2	100,0	+18,9
din care, în relație cu UE 27	17807,3	74,3	+23,9	22832,4	73,6	+19,9
Alimente și animale vii	1659,2	6,9	+0,5	2727,3	8,8	+9,5
din care, în relație cu UE 27	789,4	3,3	+20,1	2320,0	7,5	+8,2
Băuturi și tutun	417,7	1,7	-16,6	245,3	0,8	+5,7
din care, în relație cu UE 27	323,2	1,3	-19,1	187,9	0,6	+10,4
Materiale crude, necomestibile, exclusiv combustibil	850,9	3,6	+25,6	957,5	3,1	+26,1
din care, în relație cu UE 27	356,6	1,5	-6,4	607,6	2,0	+26,8
Combustibili minerali, lubrifianți și materiale derivate	772,3	3,2	+26,6	1867,5	6,0	+21,5
din care, în relație cu UE 27	317,3	1,3	+19,6	456,9	1,5	+10,6
Uleiuri, grăsimi și ceruri de origine animală și vegetală	65,3	0,3	+6,5	66,2	0,2	-1,5
din care, în relație cu UE 27	41,5	0,2	+0,8	57,2	0,2	+6,2
Produse chimice și produse derivate nespecificate în altă secțiune	1230,7	5,1	+23,4	4488,6	14,5	+9,9
din care, în relație cu UE 27	854,6	3,6	+32,1	3647,2	11,8	+11,9
Mărfuri manufacturate clasificate în principal după materia primă	4046,4	16,9	+22,0	5726,1	18,5	+16,6
din care, în relație cu UE 27	3020,0	12,6	+26,2	4179,9	13,5	+21,5
Mașini și echipamente pentru transport	11762,8	49,1	+26,0	11419,8	36,8	+24,3
din care, în relație cu UE 27	9490,3	39,6	+30,5	8857,4	28,5	+25,6
Articole manufacturate diverse	3126,4	13,0	+11,5	3520,3	11,3	+25,2
din care, în relație cu UE 27	2602,1	10,9	+12,5	2513,1	8,1	+24,0
Bunuri necuprinse în altă secțiune din CSCI	34,6	0,1	-3,5	7,5	*	+18,9
din care, în relație cu UE 27	12,3	0,1	+105,8	5,1	*	-2,5

Notă: Diferențele între datele pe total și valorile obținute din însumarea diverselor structuri utilizate sunt datorate rotunjirilor.

Tabelul 2 (sursa INS)

din lecțiile anilor precedenți, de vreme ce doar în primele trei luni ale anului am *marcat* un deficit de cont curent de 3 miliarde de euro, de trei ori mai mare decât în primul trimestru al anului trecut.

Tabelul 1 ne arată că Europa a rămas așa cum o știm: unii acumulează excedente (Germania, Olanda, Italia), iar alții se afundă în deficite (România, Grecia, Spania, Croația). Evidența ne arată că după atâția ani de Uniune Europeană nu am învățat regulile acesteia: Uniunea Europeană este un model economic bazat pe exporturi și pe excedente de cont curent, în timp ce noi *construim* pe nisipuri mișcătoare, inundate de deficite. În perioada ianuarie-aprilie 2021, România a importat bunuri cu 7,2 mld. de euro mai scumpe decât a exportat și a compensat, în foarte mică măsură, prin exportul de servicii cu 2,8 mld. de euro mai scumpe decât serviciile importate. Dacă o ținem tot așa, aceasta va duce deficitul comerțului exterior cu bunuri la peste 21 de miliarde de euro pe tot anul 2021, cam 10% din PIB.

Tabelul 2 prezintă imaginea statistică înspăimântătoare a acestui deficit și ne arată că *Împăratul este gol*.

Succint, deficitul comercial cu bunuri de 7,2 mld. de euro se compune din: 3,2 mld. de euro vin

de la industria chimică; 1,1 mld. de euro de la comerțul cu combustibili; 1,7 mld. de euro diverse materii prime; 1,1 mld. de euro din comerțul cu produse alimentare. Mai precis: industria chimică și petrochimică demolate, siderurgia redusă la mai puțin de o treime și reducerea efectivelor de porci la o treime față de 1990!

Se poate continua așa? Credem că nu! Deoarece *cheltuielile* care generează *deficite* ignoră viitorul și afectează generațiile viitoare, afirmă James M. Buchanan¹ (economist american, laureat al Premiului Nobel pentru economie în 1986).

În fapt, el pune o întrebare cu implicații morale: *nu seamănă oare deficitele cu o impunere fără reprezentare?* Politicienii le îmbunătățesc cetățenilor alegători situația materială actuală, punând în pericol evident bunăstarea nepoților. Cei nenăscuți încă nu pot vota. Și totuși fiecare copil se naște cu obligații financiare.

În fapt, eminentul economist american Hubbard², ale cărui modele econometrice nu indică decât un impact modest asupra ratelor dobânzii prin schimbări aduse datoriei publice curente, afirma: „Concluziile noastre nu trebuie interpretate în ideea implicație că deficitele nu contează. Nivelurile substanțial mai mari, mai

persistente și mai nesustenabile ale datoriei publice pot ajunge în cele din urmă să exercite presiuni sporite asupra surselor interne disponibile și a surselor străine de fonduri împrumutabile”. Deficitele mari au un efect insidios, viclean și perfid; apar pe nesimțite, fără manifestări imediat vizibile. Atunci când STATUL cheltuiește excesiv, el trebuie să se împrumute, ca să echilibreze balanța contabilă. Împrumutul se face prin vânzare a titlurilor de stat, ceea ce *șifonează* afară din economie CAPITAL, care ar putea fi investit altfel.

Dar „monedele naționale cresc sau scad, deoarece în acest mod își exprimă capitalul internațional încrederea în guvern”, a scris reputatul analist american Martin A. Armstrong³ pe site-ul său, unde a nominalizat și factorii care determină valoarea acestora. În opinia sa, „valoarea oricărei monede este susținută de *capacitatea productivă a populației*”, care este influențată de educație, gradul de calificare a forței de muncă, influența cât mai redusă a guvernului asupra economiei și cultura. Toți acești patru factori determinanți ai *capacității productive* au fost puternic subminați în ultimele decenii. Apoi România a intrat într-o *tranziție* prelungită, marcată în primii ani de creșterea explozivă a prețurilor cu efecte dramatice asupra coeziunii sociale și culturii antreprenoriale. Am putea afirma că acesta este rezultatul politicilor fiscale și monetare, marcate de prociclicitate aproape

permanent în ultimele trei decenii. Aceasta din cauza faptului prin care construirea CAPITALULUI NAȚIONAL este un proces greu și îndelungat, chiar și fără obstacole permanente, inclusiv din partea „autorităților”, adoptându-se soluția financiarizării economiei și crearea iluziei bunăstării prin *umflarea consumului pe datorie* (Figura 1).

O dezvoltare economică sănătoasă, sustenabilă nu se obține prin cheltuieli, deficite bugetare și datorie publică. Nu credem că ar trebui să urmărim exemplul țărilor mai *dezordonate* în plan fiscal-bugetar, care evoluează cu deficite mai mari. A spune că dacă și alții fac deficite, așa trebuie să facem și noi, înseamnă că nu am înțeles nimic din parabola *fiului risipitor*.

Factorul uman este cel mai prețios. CAPITALUL UMAN produce bogăția și bunăstarea; dă frumusețe societății. Distrugerea lui înseamnă, inevitabil, distrugerea viitorului. Secularismul european a învățat generația celor mai în vârstă să trăiască pe spatele generației tinere, iar ei, la rândul lor, nu vor ezita să trăiască pe spatele copiilor lor.

Einstein spunea că nu poți rezolva problemele recurgând la același mod de a gândi cu cel care le-a provocat. Din păcate, elitele politice și economice însărcinate să rezolve problemele chiar așa procedează, intensificând astfel forțele care au dus la criză. Ivan Ilich⁴ afirma: ei „încearcă să rezolve o criză escaladând-o”. Și

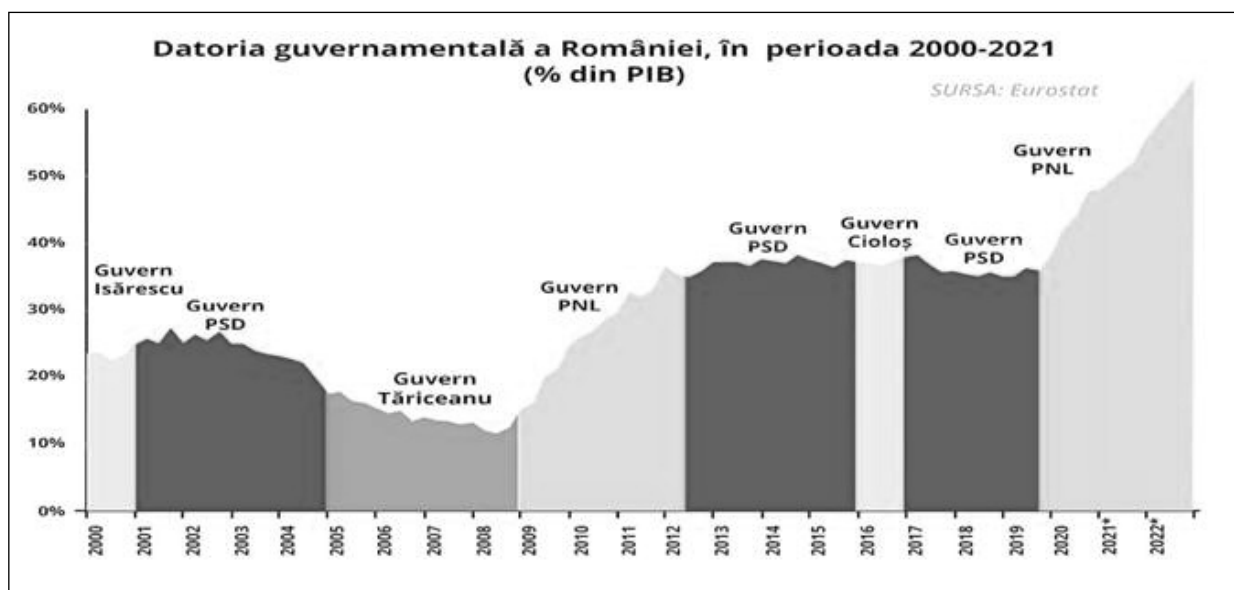

Figura 1

acționează în acest fel, întrucât problemele actuale sunt cauzate de interesele instituționale egoiste urmărite de cei care conduc societatea. Prin urmare, orice soluție *responsabilă* și *moderată* va fi, prin definiție, una implementată prin intermediul instituțiilor pe care le conduc acești indivizi, fără nicio schimbare fundamentală a structurilor, iar orice soluție care privește cauzele structurale va fi considerată *extremistă*.

Mergând pe aceeași idee, mi se pare cât se poate de sugestiv a fi aduse în discuție, în susținere, câteva întrebări simple pentru economiștii care susțin *expansiunea monetară* ca mijloc de reluare a *creșterii economice*, formulate de profesorul Hans Hermann-Hoppe⁵: „Vă rog să-mi explicați cum poate creșterea numărului de hârtii să facă o societate mai bogată. Dacă este adevărat, vă rog să îmi explicați de ce mai există sărăcie în lume? Nu este fiecare bancă centrală capabilă să tipărească oricâtă monedă dorește?”

Cu atâția *bani* în jur, mai este posibil să cunoaștem adevărata valoare a unui bun sau serviciu? „Emisiunea monetară nelimitată este o formă de agresiune legalizată”, deoarece „permite unor țări să-și folosească tiparnițele pentru achiziționarea activelor reale”, a declarat Serghey Glazyev⁶, membru al Academiei Ruse de Științe și consilier al președintelui Putin, avertizându-l pe acesta despre un război financiar dus împotriva Rusiei de către țările dezvoltate. Ba mai mult, un grup de lucru din cadrul Academiei Ruse de Științe a pregătit un program de protecție a economiei rusești în fața amenințării reprezentate de tipărirea nelimitată din Occident.

Se impun câteva întrebări legitime. Să fie AURUL arma pe care o va utiliza Rusia ca răspuns la această formă de *agresiune legalizată*? Oare China, prin politica de acumulare masivă de AUR de către Banca Națională, nu face același joc? Explozia mondială a PREȚULUI AURULUI este o întâmplare?

În ceea ce privește strategia în domeniul resurselor minerale a decidenților noștri, oferim o mostră, rezultat al unei gândiri *profunde*, a unui fost ministru al Economiei, care la ceas de miercuri seara, 3 aprilie 2019, afirma explicit, că până în vara aceluși an, va avea primele contracte pentru a începe redeschiderea sectorului mineral în România, primele proiecte vizând Remin Baia

Mare, Cuprumin, Moldamin și Băița Bihor: „Până în august, am primele contracte. Le fac publice”, a afirmat ministrul într-o emisiune la TVR1. Și a continuat în aceeași notă: „Remin Baia Mare îi dau drumul. Acum câteva săptămâni au încercat unii să îi vândă sediul central care este în Baia Mare, o frumusețe. I-am oprit și nu vând nimic. Cuprumin – Lulescu – Moldamin va deveni a doua din Europa, ca metalurgie. Firma care va veni are condiția să facă metalurgie, vreo 200 și ceva de milioane. Atunci începem să contăm și noi în Europa, mai am Băița și restul sunt mai mici⁷”. Câtă demagogie mincinoasă și lipsă totală de profesionalism și informare. Individul își acoperă cu perdele de fum retoric propria impostură. Zice că face reforme, dar în instituția pe care a condus-o colcăie interesele de grup, ineficiența managerială, iresponsabilitate pentru banul public și pentru nevoile țării.

Publicul se uită la ei cu speranță – doar a spus-o ministrul la TVR! – și așteaptă repere de luciditate, de etică, dar ei, prin modul cum gândesc și acționează, creează și mai multă confuzie. **Întunecă totul!**

Ei bine, mineritul, singura activitate ce asigură accesul statului român la resursele minerale proprii, se află și astăzi în moarte clinică, iar afirmațiile fostului ministru – aflat în continuare într-o poziție cu mare responsabilitate publică – sunt de un ridicol gargantuesc, prin inadecvare conceptuală și politică. Iar pentru ca lucrurile să fie „limpezi” este suficient să îi pui următoarea întrebare: „Ce veți face cu aurul? Avem aur foarte mult. Îl vindem, îl ia Banca Națională, ne facem inele și ghiuluri”.

Niciun om sănătos la cap nu vede în această „strategie ministerială” o opțiune predictibilă, dimpotrivă! Dar noi, publicul, cu ce am greșit să „beneficiem” de asemenea „performanțe”? Că cineva spune prostii, ține de cât îl duce capul, dar că îi ia de fraieri pe alții este chestiunea fiecăruia cât acceptă. Consecințele acestei situații nu pot fi decât dezastruoase, promovarea celor mai slabi pare a fi fără precedent în România. La lipsă de carte, la ilegalități și la corupție se stă tot mai bine! România nu mai are o discuție publică a propriei situații. O consecință directă este imaginea României în Uniunea Europeană. graficul din Figura 2 credem că este edificator.

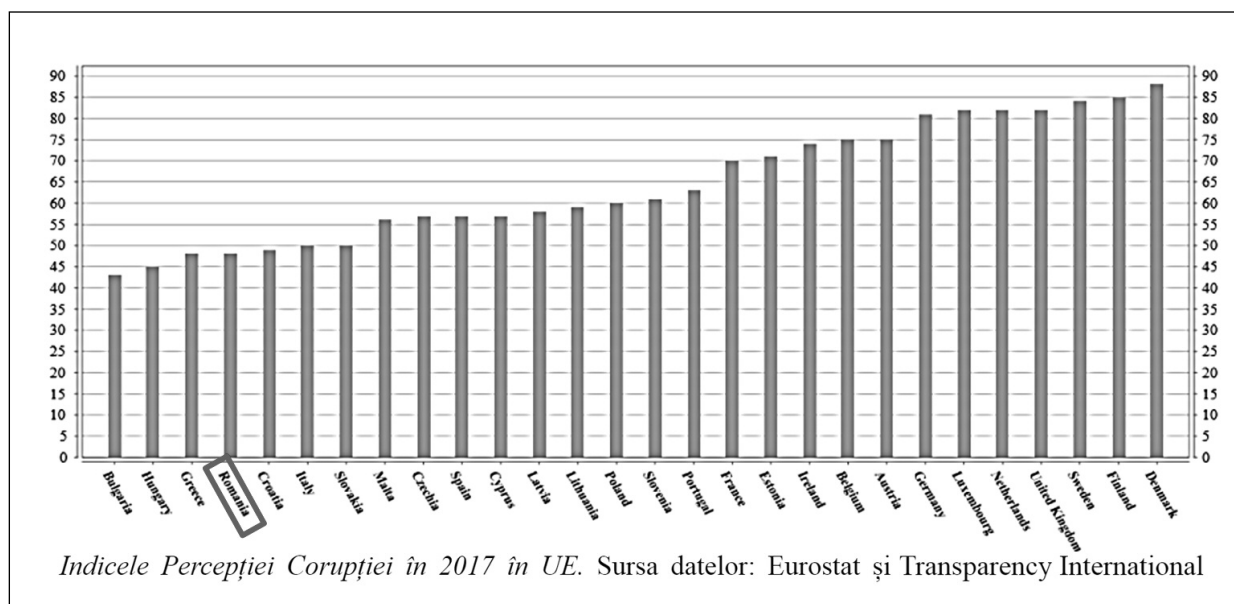

Figura 2

Francezii au o vorbă care spune că „mai binele este dușmanul binelui”. Mărturisim că adesea ne întrebăm, văzând ce a ajuns România astăzi, dacă nu cumva am greșit, în 1989, când am ignorat acest proverb. Ne întrebăm, nu dăm cu parul.

Am mai subliniat, un lucru clar la lumina zilei: ne trebuie o strategie a reluării progresului economic, fără de care nu vom mai fi niciodată un stat puternic și prosper, adică independent. Minți calificate, atașate profund românismului, temerare și pragmatice sunt chemate să conceapă atât viitorul profil economic al României I, cât și sursele de acumulare, de investiții, căile de mobilizare a energiilor, în condițiile în care în locul blamatei *dictaturi de dezvoltare* dispunem de facilitățile democrației.

Avem parte de multă demagogie, vorbe goale, declarații patriotarde fără acoperire, dar în opinia noastră realitatea interioară nu are nevoie de logică, are nevoie de sacrificiu⁸.

Note

1. James M. Buchanan, *Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice*, the Library of Economics and Liberty, 1980.
2. Hubbard, Glenn, with Eric Engen, *Federal Government Debt and interest rates*. – NBER Macroeconomics Annual 2004. Cambridge, Mass: MIT Press, 2005.
3. Martin A. Armstrong, The documentary film *The Forecaster* tells the story of Armstrong’s financial model, 2014.
4. Ivan Ilich, *Tools for Conviviality* (New York, Evanston, San Francisco, London: Harper and Row, 1973).
5. Hans Hermann-Hoppe, *The Economics and Ethics of Private Property*. Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2006.
6. Serghey Glazyev, *An Interview with Sergey Glazyev*. The National Review, martie 2014.
7. HotNews.ro, transcriptul emisiunii TVR1 din data de 3 aprilie 2019: Bădălău, despre redeschiderea minelor.
8. Nicolae Bud, *Proiectele Miniere-Evaluare din perspectiva dezvoltării durabile*, ediție revăzută și adăugită, Editura Academiei Române, 2021.

La centenarul nașterii Regelui Mihai I al României

Alexandru Porțeanu*

Evocarea centenarului nașterii ultimului rege al României se constituie într-un demers istoriografic obiectiv, de esență și factură științifică. După 74 ani de la înlăturarea forțată a monarhiei din România, societatea românească s-a desprins din antinomia *teză-antiteză* referitoare la monarhie, tinzând spre nivelurile superioare ale *sintezei* în domeniu.

Regele Mihai s-a născut la 25 octombrie 1921 la Sinaia, ca fiu al Principelui Carol (viitorul Rege Carol al II-lea) și al soției acestuia, Prințesa Elena de Grecia. Ca urmare a tribulațiilor tatălui său care a renunțat în 1925 la tron, precum și în urma decesului Regelui Ferdinand în 1927, Mihai a devenit succesor la tron, dar, fiind minor, îndeplinirea funcției a revenit unei regente, formate din Principele Nicolae, Patriarhul Miron Cristea, Președintele Înaltei Curți de Casație, Gheorghe Buzdugan (urmat după deces de Constantin Sărățeanu).

În iunie 1930, Carol a revenit în țară pe neașteptate și – cu ajutorul lui Iuliu Maniu – a fost desemnat rege (Carol al II-lea), pentru o domnie controversată ca persoană, dar avantajată de depășirea crizei economice și reluarea dezvoltării țării până la nivelul maxim atins în 1938. În această perioadă, țara a fost condusă de 15 guverne. Înlăturat de tatăl său de la tron, Mihai a devenit urmaș cu titlu de „Mare Voievod de Alba Iulia”.

Poziția externă și internațională a României a intrat în declin, îndeosebi în condițiile ascensiunii Germaniei hitleriste care, la 1 septembrie 1939, a declanșat cel de al Doilea Război Mondial.

În vara anului 1940 s-a produs sfârșirea teritorială a României prin anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei și a Herței de către URSS (ca urmare a notelor ultimative din 26–28 iunie 1940), anexarea nord-estului Transilvaniei de către Ungaria (prin „Arbitrajul”-Dictat de la Viena

din 30 august 1940) și anexarea Cadrilaterului de către Bulgaria prin Tratatul de la Craiova (5 septembrie 1940). Grelele pierderi teritoriale nu se datorau Regelui Carol al II-lea, ci agravării conjuncturii internaționale.

Carol al II-lea a fost obligat să abdice (5 septembrie 1940) și să părăsească țara, de către generalul Ion Antonescu, devenit primul ministru.

Tronul regal i-a revenit din nou lui Mihai, care a început astfel *a doua domnie*, la vârsta de aproape 19 ani, în zbuciumata perioadă a anilor 1940–1947.

Guvernarea autoritară a generalului Ion Antonescu a angajat țara, la 22 iunie 1941, în războiul împotriva URSS.

Ca urmare a desfășurării dezastruoase a războiului, România, la 23 august 1944, a întors armele împotriva Germaniei naziste, printr-o veritabilă lovitură de stat. Tânărul Rege Mihai I a avut rolul principal în înfăptuirea acestui act curajos (arestarea lui Antonescu, revenirea la un regim democratic). În seara de 23 august 1944, Regele Mihai a adresat la Radio un cuvânt către națiune și armată. După câteva zile, România a declarat război Germaniei naziste și a luptat până la înfrângerea totală a acesteia. Armistițiul a fost semnat la 12 septembrie 1944, la Moscova, în condiții grele pentru România. I.V. Stalin a apreciat cu anumită simpatie personală curajul tânărului Rege Mihai.

La sfârșitul războiului, Regele Mihai a fost decorat cu Ordinul „Victoria” de către I.V. Stalin și cu Legiunea de Merit în cel mai înalt grad, de către H.S. Truman, președintele SUA.

Ultima perioadă a domniei Regelui Mihai I a fost dominată de revenirea temporară a României la un regim democratic, urmată de începuturile regimului comunist. La 6 martie 1945, Regele Mihai I a fost obligat să aducă la cârma țării guvernul Petru Groza. Partidul Comunist Român a inaugurat astfel accesul său la putere și ascensiunea până la nivelul maxim, care a condus la restrângerea prerogativelor regale. În toamna anului 1945 a fost declanșată „greva regală”.

În textul neobișnuit de amplu înscris în Brevetul decorației americane din 1946, se sublinia că „Majestatea sa Regele Mihai I al României a dovedit un comportament excepțional de meritos în exercitarea serviciului remarcabil adus cauzei Națiunilor Aliate în lupta împotriva

Germaniei hitleriste. Regele Mihai a reușit să dea țel, direcție și inspirație forțelor interne, necoordonate până atunci. El personal, din propria sa inițiativă și în completa nepăsare pentru siguranța personală, a ordonat gărzilor Palatului să aresteze pe dictator, ca semnal al unei lovituri de stat. Rezistența germană a fost împinsă spre Vest cu peste 500 km. Prin judecata superioară, prin ascuțimea acțiunii sale și prin înaltul caracter al cârmuirii, Regele Mihai I a adus o contribuție extraordinară la cauza libertății și democrației”.

În circumstanțele speciale ale primilor ani postbelici, România rămânea singura și ultima țară din Europa Central-Sud-Estică având în fruntea sa un rege. Semnalul declanșării loviturii de stat din 30 decembrie 1947 a venit de la Moscova. Regele a fost obligat să semneze actul abdicării. În seara zilei de 30 decembrie 1947 a fost anunțată la Radio abdicarea regelui și instaurarea Republicii Populare Române (RPR). La 3 ianuarie 1948, Regele Mihai a fost silit să părăsească România.

În martie 1948, Regele Mihai a făcut o vizită la New York și a fost primit în audiență de către președintele Statelor Unite ale Americii, H. Truman.

În iunie 1948, Regele Mihai s-a căsătorit cu Princesesa Ana de Bourbon-Parma; au locuit lângă Florența, apoi, din 1949, la Lausanne, unde s-a născut prima lor fiică, Princesesa Margareta.

În perioada 1950–1956, familia regală română s-a stabilit în Marea Britanie, în două localități succesive. După alte peregrinări, Regele Mihai I și familia s-au stabilit la Versoix, în Elveția, unde au locuit aproape 46 de ani. Pentru a-și câștiga existența, Regele Mihai I și familia sa au prestat diferite activități lucrative. Regele a urmat și cursuri de broker la Bursa din Wall Street. Două dintre cele cinci fiice ale Regelui Mihai I s-au născut după plecarea familiei din Marea Britanie, Princesesa Sofia la Atena (1957) și Princesesa Maria la Copenhaga (1964). Familia regală română a avut legături strânse cu familia regală britanică.

Regele Mihai I era la curent cu evenimentele și situația din România, primind săptămânal note, informări, rapoarte și analize, pe o filieră condusă de generalul Lazăr cu care avea întâlniri regulate la Londra.

Revoluția română din 1989 l-a găsit pe Regele Mihai I în exil. Evident că a urmărit cu atenție evenimentele din țară, încercând o evaluare cât

mai realistă a lor. Guvernul României a încercat să oprească întoarcerea Regelui Mihai I în țară (decembrie 1990), dar guvernul din 1992 i-a permis revenirea pentru sărbătorile pascale. Acest fapt a determinat o mare manifestare populară în capitală (circa 1 milion de persoane) de simpatie și sprijin pentru Regele Mihai I. I s-a interzis din nou revenirea în țară, pentru cinci ani.

În 1997, Regelui Mihai I i s-a restituit cetățenia română, având posibilitatea să se întoarcă oricând în țară. Astfel a revenit la castelul de la Săvârșin, proprietatea sa, și la Palatul Elisabeta din București, conform deciziei Parlamentului. Tot în anul 1997, Regele Mihai I a efectuat un turneu european, fiind primit de șefi de stat, pledând pentru admiterea României în NATO și în Uniunea Europeană.

În decembrie 2007, la 60 ani de la abdicarea forțată, Regele Mihai I a promulgat *Normele fundamentale ale Familiei Regale a României*, inclusiv cele referitoare la succesiunea regală.

Intervievat în 1990 asupra perspectivelor și șanselor restaurării monarhiei în România, Regele Mihai I a răspuns că aceasta s-ar putea produce numai ca urmare a dorinței poporului român.

La 10 mai 2007, Regele Mihai I a primit Premiul „Hanno R. Ellenbogen”, o distincție acordată anual de Prague Society persoanelor care au contribuit la dezvoltarea înțelegerii și cooperării internaționale.

Tot în anul 2007, Regele Mihai I a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

La 25 octombrie 2011, când a împlinit 90 de ani, Regele Mihai I a fost invitat să rostească un

discurs în plenul camerelor reunite ale Parlamentului României. A fost una dintre ultimele acțiuni publice ale fostului suveran care, prin conținutul ei, poate fi considerată și ca un fel de legământ testamentar. Erau 64 de ani de la ultima sa cuvântare parlamentară. Ea a fost dominată de expresia strălucită a înțelepciunii politice, care o făcea memorabilă. „Coroana regală nu este un simbol al trecutului, ci o reprezentare unică a independenței, suveranității și unității noastre. Coroana este o reflectare a statului, cu continuitatea lui istorică și a națiunii, în devenirea ei. Coroana a consolidat România prin loialitate, curaj și respect, seriozitate și modestie. România a mers mai departe prin idealurile marilor oameni ai istoriei noastre, servite responsabil și generos [...] Elita românească are o mare răspundere. Nu trebuie niciodată uitați românii și pământurile românești care ne-au fost luate ca urmare a împărțirilor Europei în sfere de influență [...]. *Nu văd România de astăzi ca pe o moștenire de la părinții noștri, ci ca pe o țară pe care am luat-o cu împrumut de la copiii noștri*”.

În martie 2016, Regele Mihai I s-a îmbolnăvit grav și s-a retras din viața publică.

În august 2016 a survenit decesul Reginei Ana.

La 5 decembrie 2017, Regele Mihai I a încetat din viață în locuința din Elveția, la 96 de ani.

La 16 decembrie 2017, Regele Mihai I a fost înmormântat în noua Catedrală Arhiepiscopală și Regală de la Curtea de Argeș.

Regele Mihai I se înscrie la locul de onoare ce i se cuvine în istoria României.

Marius Iosifescu (1936-2020)

Ioan Cuculescu

Membru corespondent al Academiei Române

Acad. Marius Iosifescu a plecat dintre noi, pe neașteptate, la 9 decembrie 2020.

Născut la Pitești la 12 august 1936, întreaga sa viață a fost dedicată științei, matematicii. Începând cu premii obținute la concursurile școlare de matematică, a continuat cu o carieră de student, încununată cu publicarea a opt articole în reviste de specialitate (matematică), cu obținerea doctoratului în 1963 și a titlului de doctor docent în 1969, cu poziția de cercetător la Institutul de Matematică și la Centrul de Statistică Matematică ale Academiei Române. A fost director la Centrul de Statistică Matematică al Academiei Române (din 1976) și director al Institutului de Statistică Matematică și Matematică Aplicată „Gheorghe Mihoc-Caius Iacob” (din 2001). A fost membru corespondent al Academiei Române din 1991, titular din 2000 și vicepreședinte al Academiei Române între 4 martie 2002 și 27 aprilie 2010. Lista sa de lucrări științifice a ajuns la 12 cărți și peste 150 articole.

Lucrările din studenție sunt în domeniul analizei reale. Teza sa de doctorat și multe dintre contribuțiile ce au urmat sunt dedicate „proceselor cu legături complete”, noțiune introdusă (1935) de matematicienii români Octav Onicescu și Gheorghe Mihoc. În teza sa, Marius Iosifescu a prezentat acest domeniu în limbajul matematic contemporan, a dovedit variantele proprietăților de bază ale proceselor stocastice în acest context, facilitând astfel abordarea acestei problematice de mai mulți matematicieni români, contribuind la atragerea interesului și aprecierii unor cercetători străini. De asemenea, a descoperit și a dezvoltat conexiuni

Acad. Marius Iosifescu

ale acestei tematici cu alte capitole, ca, de exemplu, fracțiile continue. Între alte titluri, menționăm cele conținând *Procese Markov*, evident în legătură cu „...legături complete”.

În volumul intitulat *The craft of probabilistic modelling*, publicat în 1986 în pretențioasa Editură Springer, acad. Marius Iosifescu a apărut printre cei 19 oameni de știință aleși, ale căror biografii au reprezentat conținutul acestui volum.

Există o listă bogată de universități vizitate la care a ținut conferințe, de distincții (decorat de statul francez), de comitete de redacție din care a făcut parte, de doctoranzi conduși etc. Acestea toate au fost dedicate matematicii, având o influență benefică asupra nivelului vieții științifice a colaboratorilor săi.

În institutul al cărui director era, au fost angajați distinși absolvenți ai Facultății de Matematică, ce au putut astfel să-și continue cercetările în domeniu (probabilități etc.), pe teme ce nu coincideau neapărat cu cele existente în institut. Același orizont larg îl avea și în conducerea doctoranzilor, mulți dintre aceștia fiind din alte instituții de cercetare sau universitare.

De la înființarea Societății de Probabilități și Statistică din România (1991), acad. Marius Iosifescu a fost președinte, aceasta fiind o dovadă a prestigiului, a autorității sale științifice

în lumea celor din țara noastră ce activează în aceste ramuri ale matematicii sau în aplicațiile lor.

Acad. Marius Iosifescu a făcut parte din comisii ale Ministerului Educației, de atestare a atribuirii de titlu de doctor, de conducător de doctorat, de profesor sau conferențiar universitar. A fost o permanentă sursă de seriozitate și de principialitate în aceste activități, în comentariile ce le urmau ca și în propunerile ce se înaintau comisiilor. A fost un exemplu pentru noi.

I se va simți mult lipsa.

Ivan Singer (1929–2020)

*Nicolae Popa**

Academicianul Ivan Singer, așa cum l-am cunoscut, a fost un om pentru care profesia, în cazul său cea de matematician, a fost pe primul loc pe lista de priorități. Când vorbesc despre profesia de matematician, înțeleg aportul personal al unui om la „lumea” nemărginită a matematicii.

În cazul lui Ivan Singer o dovadă imediată, cu toate că superficială, în sprijinul celor afirmate mai sus, constă în numărul mare de publicații științifice: peste 220 de articole în reviste de prestigiu, precum și patru monografii publicate la celebra Editură Springer Verlag. Însă, pentru a înțelege mai bine omul, trebuie, după părerea mea, să analizăm mai în detaliu opera, care este expresia directă a personalității sale.

Ivan Singer a activat în domeniul „geometriei spațiilor Banach”. Voi încerca să explic această sintagmă, ce poate părea misterioasă.

După cum știm, trăim într-un spațiu cu trei dimensiuni, notate de obicei cu i , j , k . Teoria relativității, care a produs o revoluție în gândirea științifică a secolului trecut, folosește spațiul cu patru dimensiuni, adaugând timpul t la cele trei dimensiuni anterioare. Teoria matematică a relativității (restrânse) a fost dezvoltată de matematicianul german H. Minkowski, care a privit-o ca pe un caz particular al unei teorii a spațiului cu un număr (finit) oarecare de dimensiuni. Un alt matematician și fizician german, Herman Weyl, a dezvoltat în 1918 o teorie geometrică, analogă geometriei euclidiene din spațiul cu trei dimensiuni, pentru spațiile cu un număr finit de dimensiuni. Pasul următor, trecerea de la un număr finit

Acad. Ivan Singer

de dimensiuni la unul infinit, a fost făcut în al treilea deceniu al secolului XX de matematicienii polonezi, în frunte cu S. Banach. Un anumit tip de spațiu cu o infinitate de dimensiuni, extrem de răspândit în literatură, este numit astăzi tocmai spațiul Banach.

După cum știm din anii de liceu, orice punct din spațiul cu trei dimensiuni se exprimă într-un mod unic (spunem că este „combinație liniară de i , j , k ”) în funcție de i , j , k . Matematicienii spun că tripleta i , j , k este o *bază* a spațiului cu trei dimensiuni.

Într-un spațiu Banach cu o infinitate de dimensiuni, noțiunea analogă este reprezentată de un șir infinit de elemente ale spațiului, numit *bază*

*Membru onorific, Institutul de Matematică „Simion Stoilow” al Academiei Române

Schauder. Proprietatea definitorie a acestui șir este posibilitatea de a exprima orice element al spațiului, în mod unic, ca o combinație liniară convergentă a elementelor șirului. La începutul anilor '70, bazele Schauder erau foarte interesante pentru matematicieni. Multă vreme existența însăși a unei baze Schauder pentru un spațiu Banach general a reprezentat o problemă deschisă; în cele din urmă s-a arătat că, deși majoritatea spațiilor Banach concrete, care sunt de interes pentru analiști, posedă baze Schauder, există și exemple „exotice” de spații Banach fără bază Schauder.

Tocmai aceste baze Schauder au reprezentat obiectul studiului lui Ivan Singer, care și-a găsit încununarea în două monografii publicate în 1970 și 1981. Cel care răsfoiește aceste monografii va fi impresionat cu siguranță de numărul mare de pagini al lor: aproape 700 volumul I și 850 volumul II. De altfel cunoscutul matematician american P. Halmos s-a exprimat cu privire la aceste monografii cu termenul „gigantic”. Cititorul avizat va observa, în al doilea rând, minuțiozitatea și rigoarea studiului întreprins: niciun aspect, fie el și secundar, nu este neglijat de autor, ci este tratat

pe larg cu toate ramificațiile posibile. Este acest lucru ceva caracteristic lui Ivan Singer. Pot să afirm că în toate activitățile întreprinse a manifestat aceeași rigoare, precizie și grijă pentru amănunt.

În încheiere aș vrea să menționez o întâmplare cu caracter personal, în care a fost implicat Ivan Singer. Eram student în anul III al Facultății de Matematică din București și am început să frecventez unele dintre seminariile științifice ce aveau loc la Institutul de Matematică. Îmi amintesc de un Seminar de analiză funcțională sub conducerea acad. Alexandru Ghika, cel care vorbea fiind Ivan Singer. Subiectul mai multor expuneri ținute de dumnealui era *Baze Schauder în produse tensoriale de spații Banach*. După prima expunere am discutat cu dumnealui, rugându-l să-mi dea materialul după care își prezenta expunerile. Ivan Singer mi-a indicat teza de doctorat a lui Alexandre Grothendieck, *Produits tensoriels topologiques et espaces nucléaires*, avertizându-mă că este un text dificil. Avertizarea m-a ambiționat și, după șase ani, mi-am susținut teza de doctorat cu un subiect inspirat de teza lui Grothendieck.

Elena Solunca (1942–2021)

Redacția revistei „Academica” anunță cu tristețe dispariția neașteptată, la 1 noiembrie, a unui membru reprezentativ al redacției: Elena Solunca, redactor.

Elena Solunca s-a născut la 25 ianuarie 1942, în familia Mariei și a lui Grigorie Solunca. Școala primară, gimnazială și liceul le-a urmat la Liceul nr. 2 din Galați, absolvit în 1959. Arestarea tatălui, în 1958–1959, și condamnarea sa au făcut imposibilă înscrierea, care se făcea pe bază de dosar, la concursul de admitere. În anul 1966 s-a înscris la Facultatea de Filosofie din Iași, pe care a absolvit-o în 1970. Din același an, 1970, a devenit redactor la revista „Contemporanul” din București. Din anul 1992 a făcut parte din colectivul de redacție al revistei „Academica”.

De-a lungul anilor, Elena Solunca a realizat interviuri, a scris articole, a completat rubrica *Cronica vieții academice* din cuprinsul revistei. A fost o prezență constantă a emisiunii „Cultură și credință, azi” de la Trinitas TV. A publicat în „Ziarul Lumina”, cât și pe portalul „ZiaristiOn-

line.Ro”, unde a semnat rubrica „Gând de duminică”. Este autoarea volumului *Cuviința tainei*, prefațat de părintele Dumitru Stăniloae.

Dumnezeu să o odihnească în pace!

Noiembrie

15 noiembrie: La Clubul academicienilor (și *online*) s-a desfășurat sesiunea comemorativă „125 de ani de la nașterea academicianului Horia Hulubei”, personalitate a științelor fizice. Sesiunea a fost organizată de Secția de științe fizice a Academiei Române. Au luat cuvântul acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Nicolae-Victor Zamfir, președintele Secției de științe fizice, prof. univ. dr. Șerban Valeca, președintele Consiliului științific ICN Pitești, prof. univ. dr. Călin Beșliu, Facultatea de Fizică, Universitatea din București, prof. univ. dr. Sorin Ciuli, Universitatea Montpellier 2, Franța, prof. univ. dr. Anișoara Constantinescu, Facultatea de Fizică, Universitatea din București, dr. Ioan Ursu, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”.

15–19 noiembrie: Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, în colaborare cu Asociația Română de Sociologie, a organizat conferința internațională „Inegalitățile sociale și calitatea vieții”, desfășurată *online*, pe platforma Zoom engleză/română. Au participat invitați de prestigiu de la Universitatea Sapienza din Roma, Universitatea din Varșovia, Universitatea din Glasgow și Universitatea din Ottawa, precum și din mai multe centre universitare și de cercetare din România și din străinătate. Cele peste 90 de comunicări înscrise au abordat teme, precum răspunsul autorităților la contextul pandemic COVID-19, modul de receptare a acestor măsuri sau schimbările produse în diverse domenii ale vieții, ca și perspective mai generale, privind răspunsul politicilor sociale la inegalitățile sociale și economice, precum și situația unor grupuri sau domenii de risc în ceea ce privește calitatea vieții.

17 noiembrie: Secția de științe fizice a Academiei Române a organizat *online* sesiunea comemorativă „110 ani de la nașterea academicianului Radu Grigorovici”. Au luat cuvântul acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Ioan Iovitz Popescu, prof. univ. dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, Universitatea din Cernăuți, Ucraina, prof. univ. dr. Nicolae Bârsan, Universitatea Tübingen, Germania, dr. Ionuț Enculescu, director general INCD Fizica Materialelor, dr. Magdalena Ciurea, INCD Fizica Materialelor, dr. Dan Macovei, INCD Fizica Materialelor, dr. Toma Stoica, INCD Fizica Materialelor, dr. Nadia-Ruxandra Mezincescu, secretar științific, Secția de științe fizice.

20 noiembrie: Institutul de Matematică „Octav Mayer” din cadrul Filialei din Iași a Academiei Române împreună cu Institutul de Statistică Matematică „Gheorghe Mihoc-Caius Iacob” al Academiei Române au organizat *workshop*-ul „Current Trends in Applied Mathematics”, aflat la a patra ediție. La evenimentul din acest an au fost invitați și au susținut conferințe unsprezece matematicieni din România și de la universități și institute din Italia, Franța, Germania, China. Expunerile prezentate au abordat subiecte de actualitate din diferite ramuri ale matematicii aplicate: epidemiologie matematică, metode probabiliste în compresia de date, matematici financiare, teoria controlului, mecanică teoretică, teoria omogenizării, ecuații cu derivate parțiale deterministe sau stochastice. Mai multe detalii privind desfășurarea și conținutul evenimentului se pot găsi pe pagina web https://octav-mayer.acadiasi.ro/site_CTAM/main.html

22–23 noiembrie: În Aula Academiei și *online* s-a desfășurat a doua ediție a Conferinței Cercetării Științifice (CCSAR-2021), dedicată promovării rezultatelor remarcabile obținute de institutele și centrele de cercetare ale Academiei Române. În deschiderea evenimentului au luat cuvântul acad. Bogdan C. Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, și acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei

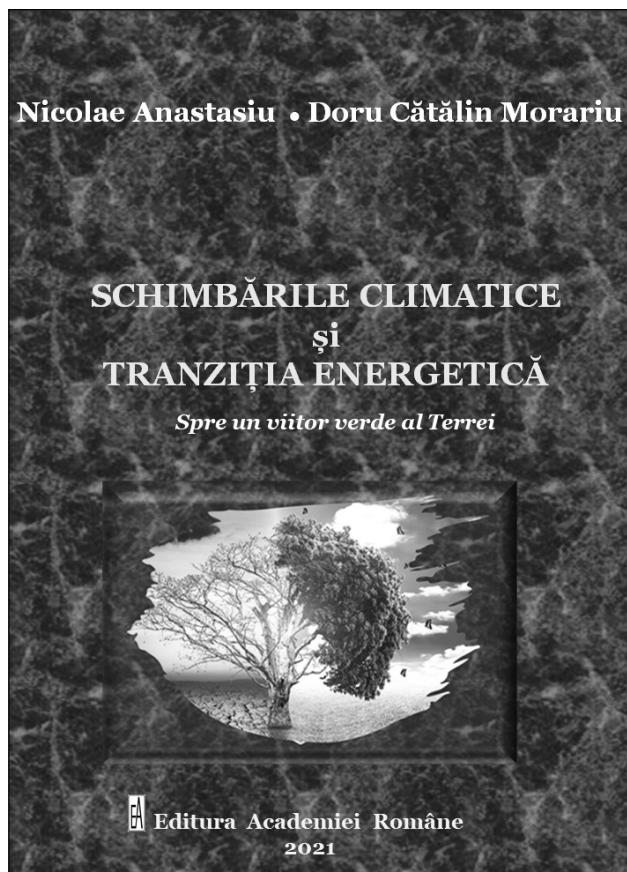

Române. Conferința a cuprins principalele domenii de cercetare din institutele și centrele Academiei Române: filologie și literatură; istorie și

arheologie; științe matematice; științe chimice; științe biologice; științe geonomice; științe tehnice; științe medicale; științe economice, juridice și sociologice; filosofie, teologie, psihologie și pedagogie; arte, arhitectură și audio-vizual. Activitatea institutelor și centrelor de cercetare care au implementat cele peste 130 de proiecte selectate în conferință a fost descrisă de președinții secțiilor Academiei Române, care coordonează aceste institute: acad. Eugen Simion, acad. Victor Spinei, acad. Viorel Barbu, acad. Marius Andruh, acad. Maya Simionescu, acad. Nicolae Panin, acad. Dorel Banabic, acad. Doru Pamfil, acad. Victor Voicu, acad. Mugur Isărescu, acad. Mircea Dumitru, acad. Răzvan Theodorescu, acad. Florin Filip.

Decembrie

8 decembrie: A avut loc ceremonia *online* de acordare a Premiilor Academiei Române pe anul 2019, decernate în 2021.

**SCHIMBĂRILE CLIMATICE
ȘI TRANZIȚIA ENERGETICĂ**

Spre un viitor verde al Terrei

**Nicolae ANASTASIU
Doru Cătălin MORARIU**

Conferința Părților de la Glasgow (COP26), care s-a încheiat pe 12 noiembrie 2021, rămâne, prin concluziile sale, o mare provocare pentru întreaga noastră societate.

Autorii volumului – acad. *Nicolae Anastasiu* și dr. ing. *Doru Cătălin Morariu* – au răspuns acestei provocări și au surprins, în cuprinsul cărții, probleme de mare actualitate, de fapt, o bază solidă pentru înțelegerea *Schimbărilor climatice* și a efectelor lor asupra mediului natural, a vieții și a economiei mondiale. Cartea se deschide cu istoria geologică a perioadelor glaciare/interglaciare și demonstrează ciclicitatea naturală a unor astfel de procese. *Homo sapiens* a început să folosească resurse și să strice echilibrele ecologice de la suprafața Terrei. Regăsim, apoi, în volum, informații prețioase despre *Revoluțiile industriale*, despre *Conferințele Părților* după Summit-ul Pământului de la Rio de Janeiro, despre *paradigmele tranziției energetice* care urmărește realizarea unei neutralități climatice. Autorii ne informează, de asemenea, despre *Strategii energetice* globale și naționale (*România energetică*), despre *noile tehnologii* (H₂, baterii, captarea CO₂ etc.) și despre impactul implementării deciziilor de la Paris (2015) și Glasgow (2021) asupra industriei de petrol și gaze, a companiilor constructoare de mașini. În partea finală a volumului se află un *Dublu decalog energetic* și un *Glosar*. Lucrarea rămâne o oglindă a vremurilor pe care le parcurgem și un mesaj pentru promovarea energiilor verzi, în pas cu *Pactul climatic de la Glasgow* – COP26.

**ATLASUL LINGVISTIC
AL DIALECTULUI AROMÂN
Volumul II**

**Nicolae SARAMANDU
Manuela NEVACI**

Atlasul Lingvistic al Dialectului Aromân (ALAR) este prima lucrare consacrată celui mai important dialect românesc vorbit în sudul Dunării, aromâna. Acesta pune în evidență graiurile românești vorbite în prezent în Grecia, Albania, R. Macedonia de Nord, Bulgaria. Atlasul este rodul unor îndelungate cercetări de teren efectuate de autori timp de peste patru decenii, începând cu anul 1967.

În volumul II este publicat integral materialul cules pe teren, care este prezentat pe hărți lingvistice și în liste cu material necartografiat (MN), fiind însoțit de note pentru întrebările 463–896 din *Chestionar*, capitolele: *Familia*, *Casa*, *Curtea*. Spre deosebire de alte atlase, materialul din hărțile lingvistice este redat și în liste care însoțesc hărțile. Imaginile etnografice din anexă reliefează păstrarea identității culturale a aromânilor în mediul balcanic. *Atlasul Lingvistic al Dialectului Aromân* (ALAR) permite, pentru prima oară, delimitarea graiurilor aromânei în perspectivă spațială, fapt care nu rezultă din lucrările anterioare de dialectologie, acesta fiind un progres important în domeniul geografiei lingvistice.

Prin publicarea acestei lucrări oferim specialiștilor un material dialectal notat într-o transcriere fonetică riguroasă, care pune în evidență particularitățile lingvistice ale graiurilor aromânei actuale.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVICĂ „JORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”

NICOLAE SARAMANDU MANUELA NEVACI

**ATLASUL LINGVISTIC
AL
DIALECTULUI AROMÂN**

VOLUMUL II

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate în Dicționarul Explicativ al Limbii Române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â” și

„sunt” în grafia limbii române (www.acad.ro/alteInfo/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF sau JPG, ori se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia, sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori. De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și poate fi însoțit de 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 102 PAGINI

PREȚUL 6 lei